

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**БЕЗПЕКОВА ТА ОБОРОННА ПОЛІТИКА ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

**Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Паніот Олександр
Сергійович
Науковий керівник:
доктор історичних наук,
професор, професор
кафедри міжнародних
відносин
Жалоба І. В.**

Київ – 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження	9
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА БЕЗПЕКОВИЙ ТА ОБОРОННИЙ КУРС ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	17
2.1. Система внутрішньополітичних інститутів, що формують безпековий курс Японської Держави	17
2.2. Геополітичні чинники безпекового та оборонного курсу Японської Держави	31
2.3. Економічні інтереси, стратегічні ресурси і технологічний потенціал Японської Держави	80
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИКИ ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	92
3.1. Основні стратегічні напрямки безпекової політики Японії	92
3.2. Основні стратегічні напрямки оборонної політики Японії	99
ВИСНОВКИ	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	107

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії

АТЕС – Азійське-Тихоокеанське економічне співробітництво

ЄС – Європейський Союз

ІТР – Індю-Тихоокеанський регіон

КНР – Китайська Народна Республіка

КНДР – Кореїська Народна-Демократична Республіка

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ССЯ – Сили самооборони Японії

США – Сполучені Штати Америки

FOIP – концепція вільного та відкритого Індю-Тихоокеанського регіону
(Free and Open Indo-Pacific)

QUAD – Чотиристоронній діалог з питань безпеки

ВСТУП

2022 рік ознаменував початок нової епохи в історії міжнародних відносин. Військова агресія російської федерації проти України радикально змінила безпекове середовище не лише європейського регіону, а й цілого світу. Переосмислення парадигми національної безпеки урядовцями більшості держав відбулося на тлі усвідомлення низької ефективності міжнародних інституцій у сфері гарантування міжнародного права, а отже експоненційного збільшення загроз з боку країн-представниць так званої «нової осі зла», до якої належать росія, Китай, Північна Корея та Іран.

Однією з держав, для яких військова агресія в Україні виявилася чітким сигналом для перегляду політичного підходу до розбудови власного безпекового середовища, є Японія. Близьке сусідство з нестабільними конфліктогенними акторами є, поза іншими геополітичними факторами, значною загрозою для стабільного існування держави, а розташування в Індо-Тихоокеанському регіоні створює особливі умови для подальшого розвитку країни. Японія, що після поразки у Другій світовій війні дотримувалася політики пацифізму, нині втілює у реальність стратегію для боротьби з потенційними загрозами, що найкраще можна охарактеризувати давньою мудрістю: *Si vis pacem, para bellum*. У нових умовах держава прагне поєднати історично сформовані обмеження із необхідністю посилення оборонних спроможностей, що відображає перехід до більш активної та проактивної ролі у сфері регіональної безпеки.

Таким чином, дослідження безпекової та оборонної політики Японії на сучасному етапі є надзвичайно актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі. Аналіз трансформації японської безпекової архітектури дозволяє глибше зрозуміти механізми адаптації держави до змін міжнародного середовища, а також виявити закономірності розвитку сучасних безпекових стратегій. Досвід Японії у формуванні самобутньої моделі поєднання пацифізму з поступовим нарощуванням оборонного потенціалу становить значний інтерес для інших держав, зокрема в контексті пошуку ефективних шляхів забезпечення національної безпеки в умовах глобальної нестабільності.

Об'єкт дослідження — діяльність політичних інститутів Японської Держави у сфері розбудови безпекової та оборонної архітектури.

Предмет дослідження — трансформація механізмів прийняття рішень, інституцій та чинників, що формують політику державу в умовах загострення світового політичного процесу.

Мета роботи — дослідити особливості впливу історичних, політичних та інституційних чинників на створення та впровадження нової стратегії забезпечення безпекового середовища Японії.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати теоретико-методологічні аспекти дослідження;
- Визначити роль та функції японських політичних інститутів у сфері безпеки та оборони;
- Окреслити історичні, географічні, політичні та культурні чинники впливу на трансформацію стратегії безпекової та оборонної політики держави;
- Виявити взаємозв'язок між економічними інтересами, стратегічними ресурсами, технологічним потенціалом Японії та її безпековими пріоритетами;
- Визначити основні пріоритети розбудови безпекової архітектури Японії
- Встановити основні тенденції оборонної стратегії Японської Держави.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від запровадження оновленої Стратегії національної безпеки Японії 2022 року до сьогодення.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про особливості формування та трансформації безпекової й оборонної політики держави в умовах змін міжнародного середовища. Дослідження сприяє уточненню понятійно-категоріального апарату у сфері безпеки, зокрема розмежуванню понять «безпекова політика» та «оборонна політика», а також розкриттю їх взаємозв'язку у межах сучасних теорій міжнародних відносин.

Аналіз японського досвіду дозволяє доповнити науковий дискурс щодо моделей забезпечення національної безпеки, зокрема концепції «комплексної безпеки» та трансформації пацифістських держав у напрямі посилення оборонних спроможностей.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів для аналізу та вдосконалення національних підходів до формування безпекової та оборонної політики. Досвід Японії щодо адаптації безпекової стратегії до нових геополітичних викликів, поєднання союзницьких зобов'язань із розвитком власного оборонного потенціалу, а також інтеграції економічних і технологічних чинників у безпекову політику може бути використаний у практиці держав, які перебувають у подібних безпекових умовах, зокрема України.

Апробація. Матеріали дослідження було представлено 20 травня 2026 року у секції INTERNATIONAL RELATIONS у рамках теми «Економічні інтереси, стратегічні ресурси і технологічний потенціал у контексті безпекової та оборонної політики Японської Держави» на конференції «4th International Scientific and Practical Conference. Progressive Approaches in Science and Engineering» і опісля було опубліковано у збірнику «Progressive Approaches in Science and Engineering: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference»¹.

Матеріали дослідження також було представлено та обговорено 21 травня 2026 року на VI Студентській науковій онлайн конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин», організованих Факультетом права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка у секції «Суспільні комунікації та актуальні проблеми регіональної

¹ Паніот О. С. Економічні інтереси, стратегічні ресурси і технологічний потенціал у контексті безпекової та оборонної політики Японської Держави. *Progressive approaches in science and engineering: collection of scientific papers with proceedings of the 4th International scientific and practical conference* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Копенгаген, 20–22 трав. 2026 р. 2026. С. 320–325. URL: <https://doi.org/10.70286/isu-20.05.2026>.

безпеки» у виступі з темою «Безпекова та оборонна політика Японської Держави на сучасному етапі».

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів та семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Загальний обсяг роботи становить 124 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Проблематика політичної системи Японії, а також її безпекової та оборонної політики, отримала ґрунтовне висвітлення у працях англомовних, японських та українських дослідників. Найбільш розробленою є англомова традиція, у межах якої сформовано цілісне уявлення про післявоєнну трансформацію Японської Держави та еволюцію її безпекової стратегії. Значна частина досліджень зосереджується на взаємозв'язку між конституційним пацифізмом, союзницькими відносинами зі США, регіональними загрозами та поступовою нормалізацією військово-політичної ролі Японії в Індо-Тихоокеанському регіоні. Одним із найбільш авторитетних дослідників японської безпекової політики є Річард Дж. Семюелс, чия робота «Підтримка безпеки Японії: Грандіозна стратегія Токіо та майбутнє Східної Азії» стала одним із фундаментальних досліджень еволюції японської «великої стратегії». Автор розглядає безпекову політику Японії крізь призму історичної тягlosti, взаємодії між економічними та військово-політичними інтересами, а також трансформації «доктрини Йосіди» в умовах нових міжнародних викликів.

Важливий внесок у вивчення японської стратегічної культури та особливостей пацифізму здійснили американські та міжнародні дослідники, зокрема Томас Бергер, який у праці «Культури антимілітаризму: національна безпека в Німеччині та Японії» аналізує вплив історичної пам'яті та політичної культури на формування японської антимілітаристської традиції. Значущими також є праці Крістофера В. Г'юза, присвячені трансформації японської безпекової політики в період урядів Сіндзо Абе, а також роботи Майкла Дж. Гріна щодо ролі Японії в архітектурі безпеки Індо-Тихоокеанського регіону. Особливе значення мають дослідження, присвячені змінам японської оборонної стратегії після завершення Холодної війни, зростанню загрози з боку Китайської Народної Республіки та Північної Кореї, а також поглибленню союзницької взаємодії між Токіо та Вашингтоном.

Серед українських дослідників важливе місце посідає дипломат та сходовознавець Сергій Корсунський, який здійснив комплексний аналіз політичної системи, дипломатії та зовнішньополітичного курсу Японії в контексті дослідження регіону Азії. Особливу цінність для дослідження становлять його праці, присвячені специфіці японської політичної культури, інституційним особливостям державного управління, місцю Японії у міжнародних відносинах та еволюції її безпекових пріоритетів. У книгах Сергія Корсунського, зокрема у «Японія: сто мільйонів арігато», а також «Як будувати відносини з країнами Азії» значна увага приділяється взаємозв'язку між історичним досвідом Японії, її національною ідентичністю та сучасною дипломатичною практикою, що дозволяє краще зрозуміти логіку стратегічних рішень Токіо у сфері безпеки.

Джерельна база дослідження охоплює широке коло нормативно-правових, стратегічних, статистичних та аналітичних матеріалів. Насамперед йдеться про офіційні документи уряду Японії: Конституцію Японії, Стратегію національної безпеки (National Security Strategy), Національну оборонну стратегію (National Defense Strategy), програмні документи Міністерства оборони та Міністерства закордонних справ Японії, зокрема Біла оборонна книга та Блакитна дипломатична книга. Важливу роль також відіграють міжнародні аналітичні матеріали, звіти дослідницьких центрів і статистичні бази даних, що дозволяють здійснити комплексний аналіз розбудови японської безпекової та оборонної політики в умовах сучасних геополітичних змін.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Дослідження сучасної безпекової та оборонної політики Японської Держави вимагає чіткого визначення понятійно-категоріального апарату, який дозволяє адекватно інтерпретувати трансформаційні процеси, що відбуваються після 2022 року. Зміни у стратегічному середовищі, пов'язані з посиленням геополітичної конкуренції та новими безпековими викликами, зумовили перегляд традиційних підходів до національної безпеки Японії.

В основі дослідження лежить поняття державної, або ж публічної політики. Політолог Леслі А. Пал у науковому виданні «Аналіз державної політики»

визначає зміст цього терміну як «напрямок дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємно пов'язаних проблем»². Водночас Пал наголошує на тому, що «державна політика — це лише підмножина, хоча вона є однією з найважливіших справ, якими займається уряд. Іншими словами, існує різниця між просто рішеннями та політикою. Уряди ухвалюють щодня безліч рішень, продиктованих як політикою, так і просто обставинами»³. Отже, державна політика – це складна система, що керує функціоналом різноманітних вимірів існування держави, пов'язаних між собою більшою чи меншою мірою. Основний критерій визначення державної політики – логіка, якою керувалися при встановленні цілей і намірів її творці. У ході аналізу надзвичайно важливим є розуміння відмінностей між чітким напрямом діяльності та контекстуальними рішеннями, які приймає уряд.

Предметом особливої уваги в подальшій роботі є термін національна безпека. У статті теоретика міжнародних відносин Баррі Бузана «Нові моделі глобальної безпеки у XXI столітті» національна безпека визначається «як прагнення до свободи від загроз та здатність держав і суспільств зберігати свою незалежну ідентичність та функціональну цілісність проти сил змін, які вони сприймають як ворожі. Безпека, по суті, стосується виживання, але вона також виправдано охоплює значний спектр проблем щодо умов існування»⁴. Вищезгадане поняття є багатограним, однак для якісного аналізу предмета дослідження важливо розуміти японський контекст. Після поразки у Другій світовій війні та фактичної окупації країнами-учасницями Антигітлерівської коаліції (переважно США), Японія була вимушена обрати пацифістський шлях. Конституція держави була фактично написана американськими чиновниками, і з 1946 року не зазнала жодної правки. Особливий акцент варто поставити на статті

² Пал Л. А. "Аналіз державної політики" / пер. з англ. І. П. Дзюб. Київ : Основи, 1999. 422 с. [1, с. 22]

³ Там само

⁴ Buzan B. New patterns of global security in the twenty-first century. *International Affairs*. 1991. Т. 67, № 3. С. 432–433. URL: <https://doi.org/10.2307/2621945> (дата звернення: 12.05.2026).

9, згідно з якою Японська Держава «навічно відмовляється від війни як засобу здійснення свого суверенного права, а також від залякування військовою силою або застосування її як способу вирішення міжнародних конфліктів». Однак недавні події змусили уряд Японії переосмислити концепт національної безпеки. У 2013 році з ініціативи Прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе урядом було представлено першу Стратегію національної безпеки, що поставила під сумнів доцільність пацифістського курсу держави. 16.12.2022 року уже під керівництвом Фуміо Кісиди було оновлено низку важливих документів: Стратегію національної безпеки, Стратегію національної оборони та План розвитку обороноздатності Японії, - що стало важливим кроком в утвердженні нової безпекової політики країни. Саме у Стратегії національної безпеки були визначені стратегічні орієнтири для політики національної безпеки Японії, включаючи «дипломатію, оборону, економічну безпеку, технології, кіберпростір, морську сферу, космос, розвідку, офіційну допомогу розвитку (ODA) та енергетику»⁵. Цей документ дав офіційне визначення основним безпековим вимірам країни, окреслив межі власних національних інтересів, таким чином заклавши міцні підвалини у подальший розвиток безпекової та оборонної політики.

Ближче знайомство з двома вищезазначеними термінами слід почати з установлення кореляції між ними. Варто зазначити, що безпекова та оборонна політика не є тотожними, а отже взаємозамінними поняттями, вони є окремими вимірами державної політики. Безпекова політика є ширшою категорією, ніж оборонна. Можна стверджувати, що безпекова політика – це сукупність державних заходів, спрямованих на встановлення і підтримання стабільного безпекового середовища всередині держави та у її зовнішніх зносинах. Це багатовимірна стратегія що охоплює політичні, економічні, соціальні, інформаційні та військові інструменти реагування на наявні й потенційні

⁵ Ministry of Foreign Affairs of Japan. National Security Strategy (NSS). URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.htm (дата звернення: 13.01.2026)

загрози. Її метою є не лише захист територіальної цілісності та суверенітету держави, а й забезпечення сталого розвитку, захисту прав і свобод громадян, а також підтримання міжнародної стабільності. В той час як оборонна політика є вужчим поняттям, включним у сферу безпеки. Існує чимало інтерпретацій та визначень цього терміну: багато авторів посилається на тотожність оборонної та військової політики, однак період гібридних воєн і нестабільності світового порядку унеможливорює такий однобічний підхід до злиття різних, хоча і дотичних понять. У науковій статті «Еволюція оборонної політики: тенденції та фактори, що формують національні стратегії» оборонна політика описана як «сукупність планів, дій та стратегій, розроблених для захисту країни чи регіону від внутрішніх або зовнішніх загроз. Оборонна політика може включати все: від озброєння та військової техніки до дипломатії та стратегій міжнародної торгівлі»⁶. Фактично, оборонна політика є продовженням безпекової з більшим акцентом на дво- та багатосторонні відносини, а також на механізми стратегічного стримування, військово-політичного партнерства та забезпечення стабільності регіонального безпекового середовища .

В контексті оборонної політики Японії надзвичайно важливим поняттям є концепція Індостанського регіону. Традиційно геополітичний аналіз Азії ґрунтувався на концепції Азійсько-Тихоокеанського регіону, яка охоплювала переважно держави Східної Азії та басейн Тихого океану. Цей термін довгий час домінував у міжнародному дискурсі та продовжує активно використовуватися урядом Китайської Народної Республіки, оскільки він відображає більш вузьке бачення регіону, де Китай прагне відігравати центральну роль. Такий підхід, по суті, фокусує увагу на тих просторах, де вплив Китаю є найбільш відчутним, і меншою мірою враховує ширші зв'язки з Індійським океаном та Південною Азією. Натомість концепція Індостанського регіону виникла як альтернативне, значно ширше бачення геостратегічного простору. Ідейне

⁶ Riantoko D., Prasjojo E. The evolution of defense policies: trends and factors shaping national strategies. *International journal of humanities education and social sciences (IJHESS)*. 2023. Т. 3, № 1. С. 131. URL: <https://doi.org/10.55227/ijhess.v3i1.577>

підґрунтя цієї концепції було закладене ще у 2007 році під час виступу Прем'єр-Міністра Японії Сіндзо Абе у Парламенті Індії, у якому було закріплено акцент на «злитті двох морів» як на основі розбудови нової стратегічної реальності⁷.

За визначенням, що подає сайт Міністерства закордонних справ Японії, концепція Індо-Тихоокеанського регіону існує у розрізі двох вимірів: «двох континентів» - Африки та Азії, та «двох океанів» - Тихого та Індійського⁸. Цей функціонально-стратегічний простір умовно можна окреслити такими географічними межами: на заході він починається східним узбережжям Африки; на сході замикається узбережжям Америки з акцентом на західній частині Тихого океану; на півночі він перетинається зі Східною Азією, тоді як на півдні простягається через Південно-Східну Азію до Австралії та далі в напрямку південних акваторій Індійського океану. І хоча в офіційних документах інших держав ІТР має відмінні географічні кордони, а міжнародне визначення залишається неоднозначним, сама концепція Індо-Тихоокеанського регіону у 2016 році лягла в основу японської політики вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, проголошеній Сіндзо Абе на Шостій Токійській міжнародній конференції з розвитку Африки (TICAD VI). Основними підвалинами цієї концепції було визнано: сприяння та встановлення верховенства права, свободи судноплавства, вільної торгівлі; прагнення до економічного процвітання; відданість миру та стабільності.

Актуальність захисту інтересів регіону зростає паралельно до підвищення напруги між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою. Судноплавні шляхи, розташовані у межах ІТР, визнаються вільними для всіх міжнародними водами, а отже виконують функцію ключової торгівельної та логістичної артерії світової економіки. Не менш важливу роль відіграє зазначена акваторія у безпековій та оборонній політиці країн регіону.

⁷ Abe S. Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the parliament of the Republic of India "Confluence of the Two Seas". URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>. (дата звернення: 12.05.2026).

⁸ Ministry of Foreign Affairs of Japan. Free and Open Indo-Pacific. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/page25e_000278.html. (дата звернення: 13.01.2026).

Саме тому претензії Китайської Народної Республіки на 80% території Південнокитайського моря, що становить важливу частину акваторії регіону, ставлять під загрозу безпекове середовище не лише приморських держав, а й цілого світу. Для Японії, що фактично знаходиться у центрі перетину стратегічних морських шляхів, їхнє потенційне блокування становить особливу загрозу. Держава є критично залежною від безпеки морських комунікацій, зокрема через імпорт енергоресурсів та сировини.

У цьому контексті постає питання адаптації національної безпекової політики до нових реалій: Країна вранішнього сонця, зберігаючи формальну відданість пацифістським засадам, закріпленим у статті 9 Конституції, змушена переглядати власні підходи до забезпечення безпеки. Зростання напруженості у відносинах із такими акторами, як Північна Корея та Китай, нестабільність міжнародного середовища, а також трансформація союзницьких відносин поступово формують підґрунтя для зміни політичного дискурсу Японії — від обмеженого пацифізму до більш проактивної безпекової стратегії.

Одним з ключових аспектів нової оборонної стратегії Японії стала концепція «стратегічної автономії»⁹, яка відображає прагнення держави до посилення власної ролі у сфері безпеки при збереженні союзницьких відносин із США. Японія переосмислює свою роль у потенційному регіональному протистоянні, створюючи власну стратегію боротьби. Історичний період військового пацифізму не зменшив прагнення Японії до регіонального домінування, а навпаки – дав достатньо часу для створення іміджу розважливого лідера. Одночасно з курсом на автономність, держава не відхиляється від напряму «стратегічної незамінності»¹⁰. Поруч із прагненням до самодостатності та незалежності уряд продовжує політику стратегічної співпраці. Часи викликів та нестабільності стали можливістю Японії продемонструвати власну відданість

⁹ Kenichiro S. Introduction: A Strategic Perspective for 2026: Japan's Strategic Autonomy and Indispensability in an Era of Uncertainty. The Japan Institute of International Affairs. URL: <https://www.jiia.or.jp/eng/report/2026/03/Outlook2026jp00.html> (дата звернення: 01.04.2026).

¹⁰ Там само.

ідеї надійного партнерства на регіональному та глобальному рівнях. Обидві концепції традиційно використовувалися в сфері економічної безпеки, однак станом на зараз вони визначають сфери також дипломатичної та безпекової політики держави.

Поряд із понятійним апаратом, важливу роль грають методи дослідження. Серед них провідне місце посів системний метод, який дозволив розглядати безпекову політику Японії як цілісну систему взаємопов'язаних елементів — політичних інститутів, правових норм, військових структур і міжнародних відносин. Застосування цього методу дало змогу виявити внутрішню логіку функціонування безпекової політики та її взаємозв'язок із зовнішнім середовищем.

Поруч із системним методом важливе значення мало використання інституційного методу. У процесі дослідження важливо було окреслити взаємозв'язок між роллю інститутів в системі безпекової політики держави та їх функціями. Основними аспектами аналізу з точки зору інституційного методу стали уряд, парламент і оборонні структури. У цьому контексті важливими джерелами виступають офіційні документи, такі як Біла оборонна книга та стратегічні документи уряду - Стратегію національної безпеки, Стратегію національної оборони та План розвитку обороноздатності Японії, - які закріпили нові підходи до національної безпеки.

Також важливі дані для дослідження були отримані завдяки методу контент-аналізу: з його допомогою було проаналізовано зміст офіційних документів, політичних заяв і стратегій з метою виявлення ключових пріоритетів і змін у політичному дискурсі. Це було особливо важливо для аналізу еволюції безпекової архітектури Японії після 2022 року.

Важливу роль у створенні повноцінного тла і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями зіграв історичний метод, який дав змогу простежити еволюцію безпекової політики Японії від повоєнного періоду до сучасності. Це створило важливе підґрунтя для розуміння фактору впливу

історичних обмежень на трансформацію політичного дискурсу під впливом нових викликів.

РОЗДІЛ 2

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА БЕЗПЕКОВИЙ ТА ОБОРОННИЙ КУРС ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

2.1. Система внутрішньополітичних інститутів, що формують безпековий курс Японської Держави

Японія сформувала унікальну модель зовнішньої та безпекової політики, яка поєднує конституційний пацифізм із поступовою інституційною адаптацією до жорстких умов міжнародного середовища. Центральною особливістю цієї моделі є складна взаємодія між ключовими державними інститутами — дипломатичними, військовими та політичними — які забезпечують баланс між внутрішніми правовими обмеженнями та зовнішніми безпековими викликами. На перший погляд, така модель може здатися бюрократизованою та малоефективною, проте на практиці саме ця «обережна» та багаторівнева система була значною мірою закладена й підтримана Сполученими Штатами у повоєнний період як інструмент довгострокового стримування потенційної ремілітаризації Японії. Після 1945 року Вашингтон свідомо сприяв формуванню конституційних та інституційних обмежень, зокрема через статтю 9 Конституції Японії, а також через модель безпекової залежності в межах американо-японського союзу. Така архітектура дозволяла США одночасно забезпечувати контроль над японським військовим потенціалом і використовувати Японію як ключового союзника у Східній Азії без ризику відновлення автономної експансіоністської політики Токіо.

У цьому контексті бюрократизована та консенсусна система ухвалення рішень у сфері безпеки була не лише внутрішнім результатом японської політичної культури, але й зовнішньо підтриманою конструкцією, яка відповідала інтересам США у період Холодної війни. Обмеження на використання військової сили, складні процедури затвердження оборонної політики та сильна роль цивільного контролю над Силами самооборони фактично забезпечували своєрідну «керовану мілітаризацію», за якої Японія залишалася економічним і технологічним гігантом, але не перетворювалася на

незалежну військову державу. Саме в межах цієї системи було сформовано специфічний баланс між символічними та реальними політичними інститутами держави, що визначає функціонування японської політичної моделі й сьогодні.

Так, хоча форма правління Японії визначається як унітарна парламентська конституційна монархія, реальна роль Імператора у ній трактується винятково як представницька. Згідно з першою статтею Конституцією Японії, Небесний господар є «символом Японської Держави і єдності японської нації»¹¹. Формально акти здійснюються від імені Імператора, однак повна відповідальність за них покладено на уряд, а передусім — на його очільника. Тож у сучасній політичній системі Японії ключову роль у формуванні та реалізації зовнішньої й безпекової політики держави відіграє Кабінет Міністрів, очолюваний Прем'єр-міністром.

Кабінет міністрів Японії, згідно з Конституцією 1947 року, є центральним органом виконавчої влади, який відіграє визначальну роль у формуванні та реалізації безпекової та оборонної політики держави. Уряд на чолі з Прем'єр-міністром здійснює загальне керівництво державними справами, включаючи сферу безпеки, оборони, дипломатії та міжнародного співробітництва. Кабінет виступає ключовим інституційним механізмом, через який відбувається практична імплементація стратегічних рішень.

Однією з основних функцій Кабінету міністрів є розробка та впровадження державної політики у сфері безпеки та оборони. Саме під егідою уряду створюються та впроваджуються стратегічні документи, зокрема Національна стратегія безпеки, оборонні програми та плани розвитку Сил самооборони. Важливу роль у процесі встановлення основних безпекових пріоритетів, аналізу поточної безпекової ситуації у регіоні та світі, попереднього реагування на кризи та виклики національній стабільності відведено окремим інститутам - Раді національної безпеки та Секретаріату національної безпеки.

¹¹ The Constitution of Japan. エラー.
URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_english.nsf/html/statics/english/constitution_e.htm (дата звернення: 13.03.2026).

Рада національної безпеки Японії є координаційно-стратегічним органом, який забезпечує формування державної політики у сфері національної безпеки. Створення Ради, а якщо бути точним, реорганізація з надміру бюрократизованої Ради безпеки у 2013 році¹² за ініціативою вищезгаданого Прем'єр-міністра Сіндзо Абе, стало важливим етапом інституційної трансформації японської безпекової архітектури, спрямованої на підвищення ефективності прийняття рішень в умовах ускладнення міжнародного середовища. Особливо її значення посилилося після 2022 року, що зумовлено загостренням міжнародної безпекової ситуації та необхідністю швидкого реагування на нові виклики. У цьому контексті Рада перетворилася на центральний елемент стратегічного управління безпековою політикою, здатний забезпечити узгодженість дій держави в умовах глобальної нестабільності. Важливою рисою Ради є її інтегративний характер, оскільки вона поєднує військові, дипломатичні, економічні та технологічні аспекти безпеки.

Основною функцією Ради національної безпеки є попередня розробка стратегічних рішень у сфері безпеки та зовнішньої політики. Вона визначає ключові напрями державної політики, опосередковано координує діяльність урядових інституцій та забезпечує узгодженість дій у кризових ситуаціях. Рада розглядає питання оборонної політики, дипломатичних відносин, реагування на надзвичайні ситуації та інші аспекти, пов'язані із підтримкою національної безпеки. Залежно від питань, що розглядаються, орган може проводити три різні типи міністерських зустрічей: зустріч чотирьох міністрів кожні два тижні, зустріч дев'яти міністрів, а також екстрену зустріч, що скликається у відповідь на надзвичайні ситуації та включає Прем'єр-міністра, Головного секретаря Кабінету Міністрів та міністрів, призначених головою уряду, залежно від контексту конкретної події.

¹² Цит. за: Hiromi M. Act of partial revision of the establishment of the National security council of Japan and a related act. *Waseda university*. URL: <https://www.waseda.jp/foi/act/133-137-Hiromi.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

Варто наголосити, що Рада є не лише своєрідним майданчиком для обговорення та дискусій, вона виступає ключовим інституційним механізмом формування та узгодження державних рішень у сфері національної безпеки. У межах Ради відбувається не лише обговорення загальних пріоритетів, але й вироблення конкретних політичних позицій, які відображають узгоджену точку зору провідних членів уряду. Водночас формально-правове затвердження цих рішень здійснюється Кабінетом міністрів, що відповідає принципам колегіальності виконавчої влади в Японії. Однак з огляду на те, що Раду очолює Прем'єр-міністр, а до її складу входять ключові міністри, напрацьовані в її межах рішення, як правило, без суттєвих змін імплементуються на рівні уряду. Таким чином, Рада національної безпеки функціонує як центральний елемент системи прийняття рішень, який поєднує аналітичне опрацювання, міжвідомчу координацію та фактичне визначення змісту державної безпекової політики.

Ключову роль у забезпеченні діяльності Ради відіграє Секретаріат національної безпеки, що функціонує як її постійний аналітичний і координаційний орган. Секретаріат відповідає за підготовку матеріалів для засідань Ради, здійснення стратегічного аналізу, моніторинг міжнародного середовища та координацію інформаційних потоків між різними відомствами. Фактично він виступає своєрідним інтелектуальним центром системи національної безпеки, забезпечуючи інформаційну та аналітичну підтримку процесу прийняття рішень. Взаємозв'язок між Радою та Секретаріатом має органічний характер: Рада окреслює риси подальших політичних рішень, тоді як Секретаріат забезпечує їх підготовку, обґрунтування та подальший супровід.

Окрім роботи над стратегічним та аналітичним аспектами безпекової архітектури, Кабінет міністрів Японії виконує також функцію цивільного контролю над військовими структурами. Відповідно до статті 7 Закону «Про Сили самооборони Японської Держави» № 165 від 1954 року «Прем'єр-міністр, який представляє Кабінет Міністрів, здійснює верховне командування та

контроль над Силами самооборони»¹³. А згідно статті 66, підпункту 2 Конституції Японії, «Прем'єр-міністр та інші державні міністри повинні бути цивільними особами»¹⁴. Таким чином, уряд, що ухвалює рішення щодо застосування Сил самооборони, визначає їхні завдання та напрями розвитку, а також здійснює загальне керівництво оборонним сектором, складається повністю з цивільних осіб. Це відповідає принципу цивільного контролю, що означає підпорядкування військових сил невійськовій політичній владі та забезпечення їхньої підзвітності суспільству через державні інститути, а також є одним із фундаментальних елементів післявоєнної політичної системи Японії.

Серед закріплених за Кабінетом міністрів інститутів, що беруть участь у розбудові національної безпекової та оборонної архітектури, варто виділити два міністерства — Міністерство оборони Японії та Міністерство закордонних справ.

Міністерство оборони як повноцінний інститут державного управління сформувалося порівняно нещодавно. У 1954 році було створено Агентство оборони Японії, яке виконувало функції координації та управління новоствореними Силами самооборони Японії. Водночас цей орган не мав статусу повноцінного міністерства, що відображало обмежений характер військово-політичної ролі держави в умовах дії Статті 9 Конституції Японії, яка забороняє ведення війни як суверенного права. Суттєві зміни відбулися 9 січня 2007 року, коли Агентство оборони було реорганізовано в Міністерство оборони Японії після внесення поправок у Закон «Про заснування Міністерства оборони»¹⁵.

¹³ 法律第百六十五号（昭二九・六・九）. エラー.
URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_housei.nsf/html/houritsu/01919540609165.htm (дата звернення: 08.04.2026).

¹⁴ The Constitution of Japan. エラー.
URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_english.nsf/html/statics/english/constitution_e.htm (дата звернення: 13.03.2026).

¹⁵ Цит. за: Japan upgrades Defense Agency to full ministry. *China Daily Website*.
URL: https://www.chinadaily.com.cn/world/2007-01/09/content_778776.htm (дата звернення: 12.05.2026).

Організаційна структура Міністерства оборони є багаторівневою і поєднує цивільний та військовий компоненти. До цивільного керівництва належать міністр оборони, парламентські віцеміністри та адміністративні заступники, які відповідають за політичну координацію та зв'язок із законодавчою владою. Центральним військовим органом є Об'єднаний штаб, який здійснює оперативне керівництво Силами самооборони Японії. До складу останніх входять три основні компоненти: Сухопутні, Морські та Повітряні сили, кожен з яких має власну систему командування, але діє в межах єдиної стратегії.

Функціонально Міністерство оборони виконує широкий спектр завдань. Насамперед це стратегічне планування у сфері оборони, включно з участю у розробці основних документів, таких як Стратегія національної безпеки та оборонні програми. Важливим напрямом є управління оборонним бюджетом, що передбачає розподіл ресурсів, контроль за їх використанням і планування довгострокових інвестицій у військові спроможності. Міністерство також відповідає за модернізацію збройних сил, впровадження новітніх технологій, кібербезпеку та розвиток оборонно-промислового комплексу. Окрему увагу приділено реагуванню на кризові ситуації. Сили самооборони Японії активно залучаються до ліквідації наслідків природних катастроф, які є частим явищем для Японії (землетруси, цунамі, тайфуни). Таким чином, Міністерство оборони виконує не лише військові, але й гуманітарні функції, що підвищує його значення в системі державного управління.

У той самий час, попри поступову мілітаризацію Японії, аналіз безпекових та оборонних документів Японії демонструє чітку закономірність: дипломатія в умовах нестабільності світового порядку залишається ключовим чинником безпеки для держави. Відповідно до Стратегії національної безпеки Японії 2022 року, зовнішньополітична діяльність визначається як один із ключових стовпів розбудови безпекової архітектури держави¹⁶. У цьому документі наголошується,

¹⁶ National Security Strategy (NSS). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html (дата звернення: 13.03.2026).

що Міністерство закордонних справ відповідає за формування сприятливого міжнародного середовища, яке мінімізує загрози для держави. Зокрема, до його основних завдань належить зміцнення міжнародного правопорядку, розвиток союзницьких і партнерських відносин та запобігання конфліктам шляхом дипломатичного врегулювання. Згідно ж із Синьою дипломатичною книгою Японії за 2025 рік, встановлення стабільних дво- та багатосторонніх відносин з іншими державами, створення міцних союзів та прагнення до регіонального лідерства за допомогою *soft power* є основними пріоритетами японського уряду для підтримки здорового безпекового середовища¹⁷.

Правовою основою діяльності Міністерства є Закон про створення Міністерства закордонних справ від 1 грудня 1951 року, який визначив його як «центральный орган виконавчої влади, відповідальний за формування та реалізацію зовнішньої політики, укладення міжнародних договорів, участь у міжнародних організаціях та захист національних інтересів Японії за кордоном»¹⁸. Міністерство підпорядковується Кабінету міністрів, який, згідно зі статтею 73 Конституції Японії «керує дипломатичними відносинами»¹⁹.

Дипломатична стратегія Японії орієнтована на розширення мережі партнерств, особливо в межах Індостихокеанського регіону. У цьому процесі Міністерство закордонних справ Японії відіграє провідну роль, координуючи взаємодію з державами Південно-Східної Азії, Австралією, Індією, США, європейськими партнерами, а також участь держави у численних міжнародних форматах. Активізація дипломатичних зв'язків з дозволяє Японії не лише диверсифікувати зовнішньополітичні опори, але й сприяти колективному

¹⁷ Diplomatic bluebook. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2025/pdf/en_index.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁸ Law for the Establishment of the Ministry of Foreign Affairs. *日本研究のための歴史情報*. URL: <https://jahis.law.nagoya-u.ac.jp/lawdb/1/326a0283en> (дата звернення: 15.04.2026).

¹⁹ The Constitution of Japan. *エラー*. URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_english.nsf/html/statics/english/constitution_e.htm (дата звернення: 13.03.2026).

реагуванню на безпекові виклики, включаючи кіберзагрози, зміну клімату та порушення міжнародного права.

Важливим напрямом діяльності Міністерства є також економічна дипломатія, яка в сучасних умовах розглядається як невід’ємна складова національної безпеки. Важливою ланкою в економічній дипломатії держави є механізм Офіційної допомоги розвитку, започаткований в 1954 році після приєднання Японії до Плану Коломбо²⁰. Ця ініціатива, започаткована ще у 1950 році як регіональний механізм підтримки країн Південної та Південно-Східної Азії, була спрямована передусім на розвиток людського капіталу, підготовку кадрів та передачу технологій. Для повоєнної Японії участь у Плані Коломбо мала не лише економічне, але й політичне значення: вона стала інструментом поступової реінтеграції держави у міжнародну спільноту та нормалізації відносин з країнами Азії. Подальша еволюція японської допомоги розвитку відбувалася у напрямі інституціоналізації та глобалізації, що було пов’язано з активною участю країни в структурах розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зокрема в Комітеті сприяння розвитку. У межах цієї організації і сформувалися сучасні стандарти Офіційної допомоги розвитку, включаючи принципи ефективності, прозорості та підзвітності.

Не менш значущою є роль Міністерства у сфері публічної дипломатії та застосування інструментів «м’якої сили». Всього за 70 років Японія докорінно змінила свій політичний образ: імідж консервативного агресора відійшов у минуле, натомість явивши світу пацифістську інноваційну державу. Для досягнення такого результату Японія активно використовує культурну дипломатію, освітні обміни, популяризацію власних цінностей і технологічних досягнень для формування позитивного міжнародного іміджу. Це сприяє зміцненню довіри, зниженню конфліктного потенціалу та створенню сприятливого середовища для реалізації зовнішньополітичних інтересів. У

²⁰ Japan’s unwavering commitment to development and future. *The Colombo plan*. URL: <https://colombo-plan.org/japans-unwavering-commitment-to-development-and-future/> (дата звернення: 06.04.2026).

контексті зростаючої глобальної конкуренції саме здатність держави впливати на міжнародне середовище через ідеї, норми та цінності дедалі більше визначає її місце у світовій системі.

У порівнянні з виконавчою владою, Національний Парламент Японії виконує більш опосередковану у сфері безпеки та оборони роль, визначеною статтею 41 Конституції Японії 1947 року, за якою Парламент є «найвищим органом державної влади і єдиним законодавчим органом держави»²¹. В умовах парламентської демократії саме Парламент забезпечує легітимність політичних рішень, здійснює контроль за діяльністю уряду, роблячи таким чином внесок у вироблення ключових напрямів державної політики, включаючи сферу безпеки та міжнародних відносин.

У контексті оборонної політики Парламент відіграє насамперед нормотворчу та контрольну функцію. Жодні стратегічні рішення у сфері оборони не можуть бути реалізовані без схвалення обох Палат – Представників і Радників, оскільки саме вони ухвалюють законопроекти, що регулюють діяльність Сил самооборони, визначають правові рамки їх застосування та затверджують оборонний бюджет. Ключову роль у парламентському розгляді питань оборони відіграють спеціалізовані комітети, зокрема Комітет з безпеки та Комітет із закордонних справ і оборони. Саме в межах цих структур здійснюється детальний аналіз законопроектів, обговорення урядових ініціатив, а також заслуховування представників виконавчої влади. Комітети виступають майданчиком для дебатів і дозволяють Парламенту здійснювати ефективний контроль за оборонною політикою уряду.

Крім законодавчої діяльності, Парламент має важливі повноваження у сфері контролю за використанням військової сили. Зокрема, рішення щодо участі Сил самооборони у міжнародних операціях, миротворчих місіях або колективних заходах безпеки потребують парламентського схвалення. Це є

²¹ The Constitution of Japan. エラー.
URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_english.nsf/html/statics/english/constitution_e.htm (дата звернення: 13.03.2026).

проявом вже згаданого принципу цивільного контролю над військовими та важливим запобіжником проти надмірної концентрації влади в руках виконавчої гілки.

У сфері зовнішньої політики Парламент також відіграє значну роль, хоча ініціатива переважно належить уряду. Законодавчий орган здійснює ратифікацію міжнародних договорів, що є необхідною умовою їх набуття чинності, а також бере участь у формуванні загального зовнішньополітичного курсу через політичні дебати, парламентські слухання та резолюції. У цьому контексті Парламент виступає як інструмент демократичної легітимізації зовнішньополітичних рішень.

Важливим аспектом є також вплив політичних партій, представлених у Парламенті, на формування зовнішньої та оборонної політики. Внутрішньопартійні дискусії, коаліційні домовленості та позиції опозиції безпосередньо впливають на зміст законодавчих ініціатив і стратегічних рішень. Показовим прикладом впливу політичних партій на формування зовнішньої та оборонної політики Японії є процес ухвалення нової Стратегії національної безпеки у 2022 році за уряду Фуміо Кісиди²², який на той час також очолював Ліберально-Демократичну партію. Як Президент партії, він послідовно просував спільну ініціативу зміцнення оборонного потенціалу держави. Зокрема, ЛДП наполягала на збільшенні оборонного бюджету до 2% ВВП та впровадженні так званих “контрударних спроможностей” що передбачають можливість ураження баз противника у разі загрози нападу. Ці положення стали предметом активних внутрішньопартійних дискусій, але врешті були включені до фінального тексту стратегії.

Водночас коаліційний партнер ЛДП — Комейто — відіграв важливу стримувальну роль у процесі ухвалення документа. Представники Комейто, орієнтовані на пацифістський електорат, висловлювали занепокоєння щодо

²² Цит. за: Pollmann M. Japan's ruling coalition approves counterstrike capability. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2022/12/japan-approves-counterstrike-capability/> (дата звернення: 09.04.2026).

можливого відходу від виключно оборонної доктрини. У ході коаліційних переговорів вони наполягали на тому, щоб нові «контрударні можливості» були чітко обмежені рамками самооборони та не суперечили тлумаченню Статті 9 Конституції Японії. У ході коаліційних переговорів було досягнуто компромісу, який дозволив узгодити різні політичні позиції. Зокрема, у фінальній редакції стратегічних документів було закріплено, що застосування нових оборонних можливостей допускається лише за умов виникнення безпосередньої загрози існуванню держави та у випадку, коли інші засоби захисту є вичерпаними або недоступними.

Таким чином, Парламент виконує комплексну роль у системі державного управління, поєднуючи законодавчу, контрольну та представницьку функції. Він забезпечує ухвалення ключових рішень у сфері національної безпеки, затвердження оборонного бюджету та ратифікацію міжнародних угод, водночас здійснюючи політичний контроль за діяльністю виконавчої влади. Таким чином, парламент виступає механізмом демократичної підзвітності, що підтримує баланс між ефективністю урядового управління та дотриманням конституційних принципів.

Крім уже згаданих державних органів, що складають систему безпеки та оборони Японії, важливу роль відіграють також Сили самооборони Японії (ССЯ). Ця організація є унікальним явищем у сучасній системі міжнародних відносин, оскільки де-факто, вона виконує роль збройних сил держави, проте де-юре, такого статусу вона не має. Сили самооборони Японії поєднують у собі елементи класичних збройних сил із конституційними обмеженнями, що впливають із пацифістського характеру держави. Їхнє становлення та розвиток відображають складний процес адаптації Японії до змін безпекового середовища, а також прагнення поєднати історичний досвід із сучасними викликами.

Історія створення Сил самооборони бере свій початок у післявоєнний період. Як уже згадувалося, прийняття Конституції 1947 року, зокрема її 9-ї статті, передбачало відмову Японії від війни як суверенного права нації та

заборону створення збройних сил. Проте початок Холодної війни та зміна геополітичної ситуації в регіоні змусили японський уряд переглянути цей підхід. У 1950 році було створено Резерв національної поліції, який згодом трансформувався у Сили безпеки, а в 1954 році — у повноцінні Сили самооборони. Таким чином, формування ССЯ стало компромісом між конституційними обмеженнями та необхідністю забезпечення національної безпеки.

Особливістю ССЯ був їхній обмежений, оборонний характер. Офіційно їхнє призначення полягало виключно у захисті території держави та забезпеченні безпеки населення. Проте з часом функції Сил самооборони поступово розширювалися. Після підписання 19 січня 1960 року Договору про взаємне співробітництво та гарантії безпеки між США та Японією, на Сили Самооборони було покладено союзний обов'язок участі в операціях сил США, зокрема при захисті Окінави²³. 1969 року (під час спільної декларації Сато-Ніксона) японський уряд офіційно затвердив курс на військову співпрацю з південними корейцями, з огляду на важливу роль стабільності Республіки для безпеки власної країни.

Зростання процесів глобалізації у ХХІ столітті поруч зі збільшенням кількості безпекових викликів для Японії стали новим поштовхом для розширення повноважень Сил самооборони країни. Після рішення Парламенту про підвищення Агентства оборони Японії у складі адміністрації Кабінету міністрів до рівня повноцінного Міністерства оборони від 9 лютого 2007 року було також переглянуто розділ 2 статті 3 Закону про Сили самооборони²⁴. Таким чином, кораблі Морських сил самооборони отримали можливість діяти у

²³ Agreement between the government of Japan and the government of the United States of America. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000190901.pdf> (дата звернення: 06.04.2026).

²⁴ 防衛省設置法及び自衛隊法の一部を改正する法律 平成19年6月8日法律第80号. 日本法令索引. 法令情報詳細画面 (日本法令索引シンプル表示). URL: <https://hourei.ndl.go.jp/simple/detail?lawId=0000110351¤t=-1> (дата звернення: 16.04.2026).

ширшому географічному просторі, зокрема брати участь у міжнародних антипіратських операціях. Логічним продовженням цієї тенденції стало створення у липні 2010 року першої післявоєнної закордонної бази Сил самооборони в Джибуті, що символізувало поступовий вихід Японії за межі суто територіальної оборони²⁵.

Ключовим етапом інституційного закріплення цих змін стало ухвалення Законодавства Японії щодо миру та безпеки 19 вересня 2015 року²⁶. Цей пакет законів, прийнятий на тлі зростання регіональних загроз, суттєво розширив функціональні можливості Сил самооборони та фактично переосмислив інтерпретацію пацифістських обмежень, закладених у статті 9 Конституції Японії. Зокрема, було додано три нові умови для «застосування сили» як заходу самооборони:

1) Коли відбувається збройний напад на Японію або коли відбувається збройний напад на іноземну державу, яка перебуває в тісних відносинах з Японією, і в результаті цього з'являється загроза для існування Японії та створюється явна небезпека для фундаментального права людей на життя, свободу та прагнення щастя;

2) Коли немає інших відповідних засобів для відбиття нападу та забезпечення виживання Японії та захисту її народу,

3) Застосування сили має бути обмежене мінімально необхідним обсягом.

Як правило, застосування сили має здійснюватися з дотриманням міжнародного права. У певних ситуаціях це ґрунтується на праві на колективну самооборону згідно з міжнародним правом. Відповідно до нових положень, Сили самооборони отримали право надавати матеріально-технічну підтримку союзним державам, що беруть участь у бойових діях за кордоном, захищати їхні

²⁵ Цит. за Mason R. Djibouti and beyond: Japan's first post-war overseas base and the recalibration of risk in securing enhanced military capabilities. *Asian Security*. 2017. Т. 14, № 3. С. 339–357. URL: <https://doi.org/10.1080/14799855.2017.1355303> (дата звернення: 12.05.2026).

²⁶ Japan's Legislation for Peace and Security. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000084.html (дата звернення: 06.04.2026).

військові платформи, а також брати участь у ширшому спектрі міжнародних безпекових операцій²⁷.

Організаційно Сили самооборони поділяються на три основні компоненти: Сухопутні, Морські та Повітряні сили. Кожен із цих видів виконує специфічні функції: Сухопутні сили забезпечують захист території та реагування на надзвичайні ситуації; Морські сили відповідають за безпеку морських комунікацій і контроль над прилеглими акваторіями; Повітряні сили здійснюють охорону повітряного простору та протиповітряну оборону.

У процесі розбудови безпекової та оборонної політики Сили самооборони є виконавцями, а не ініціаторами. У сучасних умовах, з огляду на зростання регіональних загроз, Японія активно модернізує свої збройні сили, розвиває новітні технології та підвищує рівень взаємодії з союзниками, насамперед зі США. В оновленій Стратегії національної безпеки від 2022 року японський уряд серед інших пріоритетів визначив ціль у збільшенні витрат на оборону до 2 відсотків ВВП до 2027 року. 26 грудня кабінет Прем'єр-міністра Такаїчі Санае схвалив проект оборонного бюджету на 2026 фінансовий рік на загальну суму 9,04 трильйона єн (58 мільярдів доларів США)²⁸, таким чином прискоривши план збільшення відсотка ВВП, що витрачатиметься на оборону країни. Протягом 12 років видатки уряду на оборону неухильно зростають, пропорційно збільшуючи значення військової складової у системі національної безпеки держави та її політичних пріоритетів. В еру глобальних геополітичних потрясінь та нестабільності, таке зростання оборонних витрат відображає поступову трансформацію японського стратегічного мислення — від традиційної моделі мінімальної оборонної достатності до підходу, орієнтованого на активне стримування потенційних загроз.

²⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan. Development of Security Legislation. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000084.html (дата звернення: 16.04.2026).

²⁸ Цит. за: Takahashi K. Japan accelerates defense buildup with record budget and expanded unmanned capabilities. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2025/12/japan-accelerates-defense-buildup-with-record-budget-and-expanded-unmanned-capabilities/> (дата звернення: 06.04.2026).

2.2. Геополітичні чинники безпекового та оборонного курсу Японської Держави

Як уже було зазначено, ключові опори японського безпекового середовища зосереджені навколо геополітичного положення країни. Японія є острівною державою, розташованою на архіпелазі в західній частині Тихого океану, що об'єктивно визначає специфіку її стратегічного мислення. Відсутність сухопутних кордонів, з одного боку, формує відносну ізольованість держави та знижує ризики класичних наземних вторгнень. На відміну від континентальних держав, Японія не стикається з необхідністю утримання протяжних сухопутних рубежів оборони, що історично дозволяло концентрувати ресурси на морському та повітряному компонентах безпеки.

Водночас така «ізольованість» має радше умовний характер, оскільки географічне положення Японії розміщує її у безпосередній близькості до низки потужних і часто конфліктогенних акторів регіону. На півночі Японія межує з російською федерацією. Західний і південно-західний напрямки представлені Китайською Народною Республікою та Китайською Республікою, розділеними з Японією акваторією Східнокитайського моря. На заході через Корейську протоку Японія взаємодіє з Південною Кореєю, тоді як через Японське море (Східне море) вона опиняється у безпосередній близькості до Корейської Народно-Демократичної Республіки. Південний напрямок представлений близькістю до Філіппін.

Таким чином, попри відсутність прямого сухопутного контакту з іншими державами, Японія фактично перебуває у щільному геополітичному оточенні, де ключові взаємодії здійснюються через морський і повітряний простір. У цьому контексті особливого значення набувають контроль над морськими акваторіями, моніторинг повітряного простору та розвиток систем раннього попередження. Крім того, така географічна конфігурація підвищує вразливість Японії до асиметричних загроз. Зокрема, обмежена стратегічна глибина території означає, що навіть точкові удари по критичній інфраструктурі можуть мати непропорційно значні наслідки для функціонування держави. Щільність

населення та концентрація економічної активності у прибережних мегаполісах додатково посилюють цей ефект. У результаті безпекова політика Японії змушена поєднувати елементи стримування, превенції та швидкого реагування, адаптуючись до умов, у яких море і повітря виступають не лише каналами сполучення, але й потенційними напрямками загроз.

На перший погляд, найбільшу загрозу для стабільного безпекового середовища Японії становлять уже згадані держави-члени так званої «осі зла» - Китайська Народна Республіка, Корейська Народно-Демократична Республіка та російська федерація. Однак це лише частина складної геополітичної ситуації, у центрі якої опинилася Країна вранішнього сонця. З європейської точки зору, вищезгадані країни є агресорами, що прагнуть геополітичної, економічної та культурної експансії. Однак важливим чинником у розумінні японського безпекового контексту є усвідомлення глибини дво- та багатосторонніх відносин у регіоні, що формуються під тиском травматичного історичного досвіду, стратегічної конкуренції та власних національних інтересів.

У Стратегії національної безпеки Японії 2022 року висловлено сподівання на те, що «Китай разом з Японією зробить внесок у мир і стабільність міжнародної спільноти, включаючи Індо-Тихоокеанський регіон, шляхом побудови конструктивних відносин з міжнародною спільнотою через комунікації на різних рівнях, включаючи саміти, а також продовження діалогу та співпраці з міжнародною спільнотою, включаючи Японію». Така риторика повністю відповідає пацифістському напрямку японської політики, проте у контексті теперішнього положення країни вона є радше результатом прагматичного і раціонального підходу: Японія залежить від китайської сировини, особливо у сфері постачання рідкоземельних металів, а також від потенційного блокування Південнокитайського моря, яке становить важливу ланку у ланцюгах морських перевезень. Риторика Токіо акцентує увагу на потенційному покращенні діалогу з Пекіном в рамках підтримки власного іміджу миротворця в регіоні.

Однак за чітко артикульованим прагненням до налагодження контактів мирним дипломатичним шляхом стоїть чітке усвідомлення японською стороною потенційної загрози. У вищезгаданій Стратегії вказано, що «нинішня зовнішня позиція Китаю, військова діяльність та інші дії стали предметом серйозного занепокоєння для Японії та міжнародної спільноти, і представляють безпрецедентний і найбільший стратегічний виклик у забезпеченні миру та безпеки Японії та міжнародної спільноти». У щорічній Білій оборонній книзі японський уряд прямо вказує на розширення військової активності Китаю — від Східнокитайського моря до Тихого океану — як на фактор, що радикально змінює баланс сил у регіоні. Зокрема, за останні роки зафіксовано значне зростання присутності китайських військово-морських сил та авіації поблизу японських островів, включаючи безпрецедентні операції авіаносців у Тихому океані²⁹.

Особливе значення для японської сторони має ситуація навколо островів Сенкаку (Дяоюйдао), які є предметом територіального спору між двома державами. За даними аналітичних центрів, лише у 2025 році китайські урядові судна перебували у прилеглий зоні навколо островів протягом 357 днів, а загальна кількість їхніх заходів сягнула 1380 випадків³⁰. Така інтенсивність активності свідчить не про епізодичні інциденти, а про системну стратегію поступового «тиснення» (так звану *salami slicing*), спрямовану на зміну статус-кво без прямого військового конфлікту.

Натомість офіційна позиція Пекіна будується на протилежному наративі. Китай послідовно звинувачує Японію у «мілітаризації» та поверненні до політики минулого, підкреслюючи історичну відповідальність Токіо за агресію першої половини ХХ століття. У заявах Міністерства закордонних справ КНР

²⁹ Japan says China is 'expanding' military presence in Pacific. *ABC News & Headlines – Australian Broadcasting Corporation*. URL: <https://www.abc.net.au/news/2025-06-10/japan-says-chinese-military-activity-expanding-in-pacific/105401494> (дата звернення: 15.04.2026).

³⁰ Takahashi K. China coast guard presence near Senkaku/Diaoyu islands reaches record high in 2025. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2026/01/china-coast-guard-presence-near-senkaku-diaoyu-islands-reaches-record-high-in-2025/> (дата звернення: 15.04.2026).

наголошується, що дії Японії у сфері безпеки «викликають занепокоєння у сусідів» саме через її імперіалістичне минуле³¹. Таким чином, історична пам'ять активно використовується як інструмент делегітимації сучасної оборонної політики Японії.

Однак вважати аргумент історичного досвід Китаю у побудові двосторонніх зв'язків маніпуляцією не є раціональним підходом. Історичний вимір цієї теми сягає ще кінця XIX – першої половини XX століття, коли Японія трансформувалася з ізольованої держави у регіональну імперську силу. Поразка Китаю у війні 1894–1895 років, подальша японська експансія в Маньчжурії та особливо події Другої китайсько-японської війни (1937–1945) заклали основу для довготривалого конфлікту пам'яті. Одним із найбільш символічних і травматичних епізодів є Нанкінська різанина, під час якої японські війська після захоплення міста Нанкін у 1937 році вчинили масові вбивства цивільного населення та військовополонених, а також масштабні акти насильства, включно із застосуванням хімічної та біологічної зброї. Цей аспект особливо важливий у контексті китайської інформаційної та дипломатичної стратегії. Нанкінська різанина та використання так званих «жінок для втіхи», регулярно згадуються у китайському публічному дискурсі як доказ «незавершеного історичного рахунку» не тільки в офіційній риторичі, а й у світових інформаційних медіа³². У сучасних умовах це дозволяє Пекіну формувати образ Японії як потенційної загрози, водночас виправдовуючи власне військове нарощування як «оборонну необхідність».

Паралельно з цим спостерігається різке зростання інтенсивності військової діяльності Китаю в регіоні. У 2025 році було зафіксовано загальне збільшення операцій Народно-визвольної армії Китаю у Східнокитайському морі,

³¹ Foreign ministry spokesperson Guo Jiakun's regular press conference on December 18, 2025. *Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China*. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202512/t20251218_11775856.html (дата звернення: 15.04.2026).

³² Wang F. Nanjing: How the massacre still haunts China-Japan relations. *BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio*. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cp89ed9j5ygo> (дата звернення: 15.04.2026).

Тайванській протоці та за межами «першого острівного ланцюга», включаючи одночасні операції кількох авіаносних груп³³. Додатково, лише в рамках ширших регіональних навчань китайські військові здійснили десятки тисяч польотів і морських виходів, що свідчить про якісну зміну масштабів військової присутності³⁴.

Окрему напругу створює тайванське питання, яке фактично стало центральним вузлом японсько-китайського протистояння. Саме воно у 2025 року дало початок масштабній дипломатичній кризі у відносинах між двома державами. Під час обговорень у Національному парламенті 7 листопада 2025 року Прем'єр-міністр Японії Санае Такаїчі заявила, що напад Китаю на Тайвань може становити «екзистенційну кризу для Японії» згідно з вищезгаданим Законодавством про мир і безпеку. Такаїчі зробила це зауваження у відповідь на запитання парламентаря від опозиції Кацуї Окади щодо гіпотетичної морської блокади протоки Баші між Філіппінами та Тайванем. У відповідь на коментар Такаїчі генеральний консул Китаю в Осаці Сюе Цзянь написав у соцмережі X , що «у нас немає іншого вибору, окрім як без вагань відрізати цю брудну шию, яка кинулася на нас. Ви готові?», хоча пізніше пост був видалений після протесту японського уряду. Китайські чиновники засудили зауваження Такаїчі, оскільки вони ставлять під сумнів позицію Японії щодо принципу «єдиного Китаю» та є втручанням у внутрішні справи Китаю, тоді як японські чиновники та посол США в Японії розкритикували коментар Сюе³⁵. Уряд Тайваню намагався не висловлюватися щодо конфлікту, а опозиційні партії демонстрували неоднозначну позицію. Під час подальшого обговорення в парламенті 12

³³ Tracking China's increased military activities in the Indo-pacific in 2025 / В. Lin та ін. *ChinaPower Project*. URL: <https://chinapower.csis.org/china-increased-military-activities-indo-pacific-2025/> (дата звернення: 15.04.2026).

³⁴ Lee Y., Blanchard B. Exclusive: Taiwan estimates China spent 40% more on Pacific drills last year to hit \$21 bln. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/china/taiwan-estimates-china-spent-40-more-pacific-drills-last-year-hit-21-bln-2025-08-29/> (дата звернення: 15.04.2026).

³⁵ Lee L., Geddie J. 'Crossed the line': Chinese state media blast Japan PM as Taiwan spat rumbles on. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/china/chinese-state-media-blast-japan-pm-taiwan-spat-rumbles-2025-11-12/> (дата звернення: 14.04.2026).

листопада Такаїчі заявила, що її зауваження відповідають давній позиції уряду та не будуть відкликані. Вона також сказала, що утримуватиметься від заяв щодо конкретних випадків у майбутньому. Проте подальший розвиток ситуації засвідчив зростання напруженості в регіоні. Зокрема, масштабні військові навчання Китаю навколо Тайваню, включаючи операцію «Justice Mission 2025»³⁶, були сприйняті японською стороною як серйозний дестабілізуючий фактор³⁷.

Таким чином, сучасні японсько-китайські відносини формуються під впливом трьох взаємопов'язаних факторів: історичної пам'яті, стратегічної конкуренції та зростаючої військової активності. Китай активно використовує історичний дискурс як інструмент легітимації власної політики та делегітимації дій Японії, тоді як Японія апелює до норм міжнародного права та принципу незмінності статус-кво. У поєднанні з постійними військовими інцидентами це створює ситуацію хронічної напруженості, яка має потенціал до подальшої ескалації, особливо у разі загострення навколо Тайваню або в Тихому океані.

Деякі інші характеристики носять двосторонні зв'язки Японії та КНДР. Відсутність повноцінних дипломатичних відносин між двома державами є одним із ключових індикаторів глибини їхнього протистояння. Єдиною спробою інституціоналізувати діалог стала Пхеньянська декларація 2002 року, підписана Прем'єр-міністром Дзюнітіро Коїдзумі та лідером КНДР Кім Чен Іром. Документ передбачав нормалізацію відносин, економічну допомогу з боку Японії та врегулювання гуманітарних питань, однак його імплементація була зірвана через взаємну недовіру та загострення безпекової ситуації. Відтоді

³⁶ Anthony T. China announces it 'successfully completed' Taiwan military maneuvers. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/china-taiwan-military-drills-security-220fe1000ae4b8c33c0050ff68aa38dc> (дата звернення: 15.04.2026).

³⁷ Defense of Japan (Annual White Paper). *Japan Ministry of Defense*. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

відносини фактично перебувають у стані стагнації, а дипломатичні контакти мають епізодичний і нестійкий характер³⁸.

Центральним чинником сучасної напруженості є ядерно-ракетна програма КНДР, яка у стратегічних документах Японії, зокрема у щорічній Білій оборонній книзі, визначається як безпосередня та серйозна загроза національній безпеці. Так, на офіційному сайті Міністерства закордонних справ Японії постійно оновлюється публічна інформація щодо статистики запуску балістичних ракет Північною Кореєю: у 2025 році держава здійснила демонстративні пуски загалом 4 рази (щонайменше 5 ракет), а вже станом на квітень 2026 року КНДР здійснила 3 запуски (щонайменше 6 ракет). У цьому контексті Японія посилює систему протиракетної оборони, поглиблює співпрацю зі Сполучені Штати Америки та розширює власні оборонні можливості, включаючи концепцію «контрударних спроможностей». Водночас Пхеньян інтерпретує ці кроки як прояв відродження японського мілітаризму, вписуючи їх у ширший історичний наратив про імперіалістичну агресію Японії³⁹.

Не менш важливим елементом двосторонніх відносин є проблема викрадення японських громадян північнокорейськими агентами у другій половині ХХ століття. Це питання має не лише гуманітарний, але й виразний політичний вимір, оскільки залишається центральним у зовнішньополітичному порядку денному Японії щодо КНДР. Токіо послідовно піднімає його на міжнародному рівні, зокрема в рамках Організація Об'єднаних Націй, наполягаючи на повному з'ясуванні долі всіх зниклих осіб. Попри часткове визнання викрадень з боку Пхеньяна у 2002 році, відсутність остаточного вирішення цього питання продовжує блокувати процес нормалізації відносин⁴⁰.

³⁸ Prime Minister Junichiro Koizumi's visit to North Korea. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/n_korea/pmv0209/index.html (дата звернення: 16.04.2026).

³⁹ Missile launches by North Korea. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100469370.pdf> (дата звернення: 14.04.2026).

⁴⁰ Abductions of Japanese citizens by North Korea. *Abductions of Japanese Citizens by North Korea*. URL: <https://www.rachi.go.jp/en/ratimondai/index.html> (дата звернення: 15.04.2026).

Додатковим фактором напруженості є санкційна політика. Японія виступає одним із найбільш послідовних прихильників жорсткого санкційного режиму проти КНДР, який реалізується як на національному рівні, так і в межах міжнародних зобов'язань. Водночас такі заходи, хоча й спрямовані на стримування ядерної програми Пхеньяна, водночас поглиблюють ізоляцію КНДР і ускладнюють перспективи дипломатичного діалогу. Також Японія часто виступає ініціатором колективного розгляду злочинів Північної Кореї на рівні самітів та робочих груп. Зокрема темою обговорень стають, крім уже зазначених демонстративних пусків та ракетних випробувань, кібертероризм, розробка нових видів озброєння (в тому числі і ядерних), злочини у сфері криптовалюти, а також поточна ситуація з правами людини⁴¹.

На цьому тлі особливого значення набуває роль історичної пам'яті, що, як і у випадку з Китаєм, продовжує виступати не лише фоном, але й активним інструментом політики. Передусім, у випадку КНДР історична пам'ять є інституціоналізованою складовою державної ідеології. Офіційний історичний наратив, сформований ще за часів Кім Ір Сена, базується на концепції антияпонської боротьби як фундаменту державності⁴². У цьому контексті японське колоніальне панування (1910–1945) інтерпретується не лише як період окупації, але як екзистенційна травма, що виправдовує необхідність сильної централізованої влади та мілітаризованої держави. Така інтерпретація активно відтворюється через систему освіти, пропаганду та офіційну історіографію, формуючи стійкий образ Японії як «перманентної загрози»⁴³.

Водночас у Японії ситуація має значно складніший і більш амбівалентний характер. Історична пам'ять тут є предметом внутрішньополітичної конкуренції, що відображається у протистоянні різних підходів до оцінки воєнного минулого.

⁴¹ Japan-North Korea Relations. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/n_korea/index.html (дата звернення: 15.04.2026).

⁴² Myers B. R. *The cleanest race: How North Koreans see themselves--and why it matters*. Brooklyn, N.Y : Melville House Pub., 2011. 217 с.

⁴³ Shadows of the past haunt Japan–North Korea relations. *East Asia Forum*. URL: <https://eastasiaforum.org/2017/11/18/shadows-of-the-past-haunt-japan-north-korea-relations/> (дата звернення: 13.04.2026).

З одного боку, існує ліберально-рефлексивна традиція, яка визнає відповідальність Японії за агресію та підтримує політику вибачень і примирення. З іншого боку, консервативні політичні сили прагнуть до «нормалізації» історичного нарративу, зменшуючи акцент на воєнних злочинах і підкреслюючи внесок Японії у повоєнну стабільність та розвиток регіону. Ця внутрішня поляризація проявляється у низці конкретних політичних практик. Однією з найконтroversійніших є традиційне відвідування японськими політиками (в тому числі і Прем'єр-міністром Японії Санае Такаїчі) Святилища Ясукуні, де вшановано, зокрема, осіб, засуджених як воєнних злочинців⁴⁴. Такі дії, навіть якщо вони мають внутрішньополітичну мотивацію, викликають різку реакцію з боку КНДР та інших держав регіону, оскільки сприймаються як ревізія історії. Аналогічно, зміни у шкільних підручниках або офіційних заявах щодо «жінок для втіхи» чи примусової праці часто стають джерелом дипломатичних криз.

У результаті формується ситуація, в якій взаємодія між державами має радше декларативний, ніж переговорний характер. Спроби Японії ініціювати контакти або порушувати гуманітарні питання (зокрема проблему викрадених громадян) не знаходять симетричної відповіді з боку Пхеньяна, який натомість віддає перевагу жорсткій риториці та демонстративним безпековим крокам.

Дещо відмінною є ситуація у двосторонніх відносинах Японії з третьою представницею «осі зла» - російською федерацією. Якщо у політичних векторах Японія-КНР та Японія-КНДР ключовою проблемою постає односторонність діалогу, зумовлена поєднанням історичної пам'яті та безпекових протиріч, то у випадку взаємодії Японії з росією йдеться радше про поступову трансформацію від обмеженого прагматизму до відкритого політичного протистояння.

Історично підґрунтям цих відносин виступає неврегульоване територіальне питання, що бере свій початок у подіях Другої світової війни. Суперечка щодо південної частини Курильських островів (Ітуруп, Кунашир,

⁴⁴ Min-seo K. North Korea Denounces Japan's Yasukuni Shrine Visits as Historical Distortion. *The Chosun Daily*. URL: <https://www.chosun.com/english/north-korea-en/2026/04/25/D625IBIKFRG4ZN4XCPJSZCDZAM/> (дата звернення: 30.04.2026).

Шикотан і Хабомаї), що в Японії мають назву Чишимських, не лише унеможлиблює підписання мирного договору між державами, але й символізує глибшу проблему відсутності довіри. Проте називати питання повернення островів чисто символічним не буде раціонально: цей, на перший погляд бідний на ресурси, малозаселений архіпелаг є своєрідними воротами до Охотського моря. Для росії він має велике оборонне значення, оскільки перехід островів під контроль Японії, на території якої перебуває американський військовий контингент, означає створення вигідних умов для вторгнення на територію рф з північно-східного напрямку.

Після розпаду Радянського Союзу у 1991 році питання територіальної належності Південних Курил (Ітуруп, Кунашир, Шикотан і Хабомаї) знову стало центральним у двосторонніх відносинах. Президент боріс ельцин опинився у ситуації глибокої економічної кризи, що змушувало росію шукати зовнішні джерела фінансової підтримки. У цьому контексті японський напрям розглядався як один із ключових: Токіо володіло значними фінансовими ресурсами і було потенційно готове до масштабних інвестицій. Саме тому у 1992–1993 роках у дипломатичних колах активно обговорювалися варіанти, які пізніше інтерпретувалися як можливий «обмін» — територіальні поступки з боку росії в обмін на економічну допомогу⁴⁵. Ці дискусії знайшли часткове відображення в офіційних документах. Токійська декларація 1993 року вперше зафіксувала, що проблема належності всіх чотирьох островів є предметом переговорів, і пов'язала укладення мирного договору з її вирішенням⁴⁶.

⁴⁵ Kimura H., Ealey M. *Kurillian Knot: A History of Japanese-Russian Border Negotiations*. Stanford University Press, 2008.

⁴⁶ Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/declaration.html#:~:text=The%20Tokyo%20Declaration%20on%20Japan-Russia%20Relations%20was,of%20law,%20and%20respect%20for%20human%20rights>. (дата звернення: 17.05.2026).

Подальшим кроком стала Московська декларація, яка підтвердила намір сторін активізувати переговори та розширити співпрацю⁴⁷.

З початку 2000-х років, із приходом до влади владіміра путіна, російська позиція поступово стала більш жорсткою. Хоча формально Москва погоджувалася продовжувати переговори на основі декларації 1956 року (що було підтверджено, зокрема, Іркутською заявою 2001 року⁴⁸), на практиці вона дедалі більше схилялася до збереження статус-кво. Водночас Японія продовжувала наполягати на вирішенні територіального питання як передумові мирного договору. Попри це, у 2000–2010-х роках сторони змогли вибудувати відносно стабільний формат прагматичної співпраці. Його основою стала економічна взаємодія, передусім у сфері енергетики. Йдеться насамперед про проєкти «Sakhalin-1» та «Sakhalin-2», які відігравали стратегічну роль як для енергетичної безпеки Японії, так і для економічного розвитку Росії.

Проєкт «Sakhalin-1» реалізовувався на основі угоди про розподіл продукції (PSA) 1994 року за участю міжнародного консорціуму, до якого входили, зокрема, ExxonMobil (оператор), а також японський консорціум SODECO (Sakhalin Oil and Gas Development Co., Ltd.), що об'єднував державні та приватні японські компанії за підтримки уряду Японії. Японська сторона володіла приблизно 30% участі у цьому консорціумі, що забезпечувало їй прямий доступ до видобутих ресурсів. Участь Японії була не лише інвестиційною, але й стратегічною: держава активно підтримувала проєкт через фінансові інституції, зокрема Японський банк міжнародного співробітництва, що надавала кредити та гарантії.

⁴⁷ Moscow declaration on establishing a creative partnership between Japan and the Russian Federation. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/moscow.html> (дата звернення: 17.05.2026).

⁴⁸ Irkutsk statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the continuation of future negotiations on the issue of a peace treaty. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html> (дата звернення: 17.05.2026).

Проект «Sakhalin-2» мав ще більший вплив на японську енергетичну політику, оскільки був орієнтований на виробництво зрідженого природного газу, який безпосередньо постачався до Японії. У цьому проекті ключову роль відігравали японські корпорації Mitsui & Co. та Mitsubishi Corporation, які володіли відповідно близько 12,5% і 10% акцій після реструктуризації проекту у 2007 році. До цього оператором була компанія Shell, однак під тиском російської сторони контроль було передано Gazprom, що стало показовим прикладом посилення державного контролю росії над стратегічними ресурсами. Фінансування «Sakhalin-2» також значною мірою здійснювалося за участі японських державних і приватних фінансових інституцій. Японські банки та експортно-кредитні агентства надали мільярдні кредити на розвиток інфраструктури, включаючи будівництво першого в росії заводу зі зрідження газу. Це дозволило Японії закріпитися як одному із головних споживачів сахалінського зрідженого природного газу, що мало особливе значення з огляду на її майже повну залежність від імпорту енергоносіїв⁴⁹.

У ширшому політичному контексті участь Японії у цих проектах розглядалася як частина стратегії «економічного залучення» росії. Токіо прагнуло через інвестиції та економічну взаємозалежність створити більш сприятливі умови для політичного діалогу, зокрема щодо територіального питання. Водночас для росії японські інвестиції були важливим джерелом фінансування та технологій для розвитку віддалених регіонів, але без готовності пов'язувати економічну співпрацю з територіальними поступками. Однак уже в середині 2000-х років стали очевидними структурні обмеження цього підходу.

Нову спробу зрушити переговори з мертвої точки здійснив Прем'єр-міністр Сіндзо Абе у 2012–2020 роках. Його стратегія базувалася на інтенсивному політичному діалозі та розвитку економічної співпраці як інструменту формування довіри. Абе провів понад 20 зустрічей із путіним і

⁴⁹ Sakhalin oil and gas development project. *FoE Japan*. URL: <https://www.foejapan.org/en/aid/jbic02/sakhalin/index.html> (дата звернення: 03.05.2026).

запропонував «план із восьми пунктів», який охоплював широкий спектр сфер — від енергетики до інфраструктури. У 2016 році сторони навіть погодилися розпочати спільну господарську діяльність на спірних територіях, що розглядалося як компромісний крок⁵⁰. Проте і цей підхід не дав результату. Росія не була готова до територіальних поступок без суттєвих гарантій безпеки, тоді як Японія не могла відмовитися від принципової позиції щодо суверенітету. Ситуація остаточно зайшла у глухий кут після конституційних змін у Росії 2020 року, які закріпили заборону на відчуження територій.

Радикальний перелом у відносинах відбувся після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 року. Японія приєдналася до санкцій проти Росії, що призвело до різкого погіршення двосторонніх відносин, а також проводить послідовну фінансову та політичну підтримку української сторони. У відповідь Росія припинила переговори щодо мирного договору. Крім того, було скасовано низку програм співпраці, включно зі спільною господарською діяльністю на спірних територіях. Важливо також зазначити, що війна в Україні не лише суттєво змінила сприйняття Росії у японській безпековій стратегії, а й стала одним із найсильніших поштовхів, що призвів до перегляду безпекової архітектури Японії в цілому.

У сучасних стратегічних документах Токіо Москва чимдалі частіше розглядається як фактор дестабілізації не лише у європейському, але й у Індо-Тихоокеанському регіоні. Це пов'язано, зокрема, з активізацією військової діяльності Росії поблизу японських кордонів⁵¹, а також із її поглибленим партнерством із Китаєм, що створює додаткові виклики для регіональної

⁵⁰ Japan-Russia Relations (Archives). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/archives.html> (дата звернення: 16.05.2026).

⁵¹ Японія висловила протест Росії через військові навчання на Курильських островах. *Укрінформ* - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3565067-aponia-vislovila-protest-rosii-cerez-vijskovi-navcanna-na-kurilskih-ostrovah.html> (дата звернення: 16.05.2026).

безпеки⁵². Після повномасштабного вторгнення росія значною мірою переорієнтувала свою зовнішню торгівлю на Китай, який став головним ринком для російських енергоносіїв і критично важливим джерелом технологічних товарів подвійного призначення. Обсяги енергетичного експорту росії до Китаю суттєво зросли, що дозволило москві частково компенсувати втрати від західних санкцій. Передусім варто підкреслити масштаб цієї залежності. З 5 грудня 2022 року до кінця березня 2026 року Китай придбав 37% усього експорту російського вугілля. За даними дослідження, Китай є найбільшим імпортером російських викопних ресурсів, забезпечуючи близько 43% експортних доходів росії серед основних торговельних партнерів лише у березні 2026 року. У грошовому вимірі це становило приблизно 8,5 млрд євро за один місяць. Також 78% китайських закупівель припадає на сиру нафту, що становить основний фінансовий потік у двосторонній торгівлі. Решта імпорту розподіляється між трубопровідним газом, нафтопродуктами, вугіллям і зрідженим природним газом, що разом формує комплексну енергетичну взаємозалежність. У довшій перспективі Китай закуповує понад половину російського експорту сирової нафти (51%) і понад третину вугілля (37%), що ще більше підкреслює системний характер цієї залежності⁵³.

Крім того, з 2022 року Китай поступово став одним із головних постачальників для росії у сфері товарів і компонентів подвійного призначення — від мікроелектроніки та напівпровідників до машинобудівного обладнання та елементів для виробництва безпілотних систем. Попри формальне дотримання експортних обмежень, значна частина таких поставок здійснюється через непрямі канали, включно з приватними компаніями та реекспортом через треті країни. Цей технологічний потік відіграє важливу роль у підтримці російського

⁵² Сафронов Т. Стратегічні бомбардувальники РФ і Китаю влаштували проліт біля Японії. *Militarniy*. URL: <https://militarniy.com/uk/news/strategichni-bombarduvalnyky-rf-i-kytayu-vlashtuvaly-prolit-bilya-yaponiyi/> (дата звернення: 15.05.2026).

⁵³ Wickenden L. March 2026 – Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions. *Centre for Research on Energy and Clean Air*. URL: <https://energyandcleanair.org/march-2026-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/> (дата звернення: 12.04.2026).

військово-промислового комплексу в умовах обмеженого доступу до західних технологій⁵⁴.

Побічно, але дедалі відчутніше на російсько-японські відносини впливає і фактор взаємодії росії з Корейською Народно-Демократичною Республікою. Ключовим переломним моментом стало поглиблення контактів між владіміром путіним та Кім Чен Ином, зокрема через їхню зустріч у 2023 році, після якої різко активізувалися військово-технічні обміни⁵⁵. За даними Міністерства оборони Сполучених Штатів Америки та аналітичних центрів, КНДР почала постачати росії артилерійські боєприпаси та ракети для використання у війні проти України, натомість отримуючи доступ до російських технологій, включно з ракетними та супутниковими розробками⁵⁶.

Для Японії така динаміка має безпосередні наслідки. У Білій оборонній книзі за 2024 рік прямо зазначано, що військова співпраця між росією та КНДР «викликає серйозне занепокоєння» і здатна підірвати стабільність у Північно-Східній Азії. Особливе занепокоєння викликає можливість передачі Пхеньяну технологій, які можуть підвищити точність і дальність його балістичних ракет, що безпосередньо загрожують території Японії. Новий рівень російсько-північнокорейської взаємодії формує «гібридну вісь» безпеки, яка поєднує ядерний потенціал КНДР із ресурсною та технологічною базою росії. У цьому контексті Японія стикається не просто з двома окремими загрозами, а з потенційно скоординованою системою викликів.

Проте важливо уточнити, що попри загальне загострення, економічна взаємодія між Японією та росією не була повністю припинена. Незважаючи на активну проукраїнську позицію Країни ранішнього сонця, а також дані про

⁵⁴ How China is secretly arming Russia. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2025/09/03/how-china-is-secretly-arming-russia/> (дата звернення: 19.04.2026).

⁵⁵ Summit between Kim Jong-un and Vladimir Putin. *CSIS. Center for Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/summit-between-kim-jong-un-and-vladimir-putin> (дата звернення: 18.04.2026).

⁵⁶ Davenport K. U.S. says North Korea shipped arms to Russia. *Arms Control Association*. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2023-11/news/us-says-north-korea-shipped-arms-russia> (дата звернення: 11.04.2026).

підготовку росією плану вторгнення у Південну Корею та Японію у 2013-2014 роках⁵⁷, остання зберігає обмежену участь у стратегічних енергетичних проєктах, що пояснюється прагматичними міркуваннями енергетичної безпеки⁵⁸. Японія, посередництвом Консорціуму, що фінансується урядом, та торгових домів продовжує фінансувати вже згадані нафтогазові проєкти «Sakhalin-1» та «Sakhalin-2». Разом із тим реального політичного діалогу між двома країнами не відбувається, а у міністерстві закордонних справ росії заявили, що відновлення повноцінного діалогу між двома країнами можливе лише за умови, що уряд Японії відмовиться від своєї «русофобської» політики⁵⁹.

За таких умов Японія дедалі більше орієнтується не на двосторонні механізми взаємодії з країнами-агресорами, а на поглиблення співпраці зі своїми союзниками. Центральне місце у цій системі займає союз зі Сполученими Штатами Америки, який виступає ключовою гарантією безпеки Японії та основою її стратегічного позиціонування в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Унікальний кейс оборонного співробітництва держав сягає корінням часів завершення Другої світової війни. Як було зазначено вище, країни-представниці антигітлерівської коаліції на чолі зі Сполученими Штатами Америки окупували Японську державу, що стало передумовою глибокої політичної й інституційної трансформації. Прийняття нової Конституції 1947 року, зокрема її 9-ї статті, закріпило відмову від війни як інструменту державної політики, що фактично позбавило Японію можливості самостійно забезпечувати свою оборону у традиційному розумінні. Саме на таких умовах було закладено основу асиметричного безпекового союзу. Підписання у 1960 році Договору про

⁵⁷ Cook C. Russia trained officers for attacks on Japan and South Korea. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/d345a6e7-2d72-4dcb-9c12-76d571ba75eb?syn-25a6b1a6=1> (дата звернення: 18.04.2026).

⁵⁸ Slav I. Japan won't quit Russian oil and gas. *OilPrice.com*. URL: <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Japan-Wont-Quit-Russian-Oil-and-Gas.html> (дата звернення: 17.05.2026).

⁵⁹ Цит. за: Russia calls energy cooperation with Japan 'mutually beneficial'. NHK WORLD-JAPAN News. *NHK WORLD*. URL: https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20260203_07/ (дата звернення: 03.05.2026).

взаємне співробітництво та гарантії безпеки між США та Японією інституціоналізувало модель, у якій США брали на себе зобов'язання щодо захисту Японії, отримуючи натомість право розміщення військових баз на її території. Хоча проти такої формули безпеки виступила частина громадян, а особливо мешканці префектури Окінава, що вміщує на своїй території приблизно 70,6% американського військового контингенту⁶⁰, цей безпековий «зовнішній щит» створив унікальні умови для економічного розвитку.

Відсутність необхідності витратити значні ресурси на оборону дозволила Японії сконцентруватися на відбудові економіки, індустріалізації та технологічному розвитку. У результаті в 1950–1970-х роках країна пережила період стрімкого зростання, відомий як японське економічне диво. Держава активно інвестувала у промисловість, освіту та інновації, тоді як безпекові гарантії США забезпечували стабільне зовнішнє середовище. Взаємозв'язок між безпекою та економікою був не лише опосередкованим, але й прямим. Під час Корейської війни Японія стала ключовою тиловою базою для американських військ, що сприяло припливу капіталу, замовлень і технологій. Це дало потужний імпульс розвитку промисловості та інтеграції країни у глобальні економічні ланцюги. Водночас така модель формувала і певну залежність. Японія фактично делегувала значну частину своєї безпеки США, що обмежувало її стратегічну автономію.

Перехід від патерналістської моделі відносин до більш рівноправного партнерства між США та Японією відбувся після завершення холодної війни і розпаду Радянського Союзу. Зникнення біполярної системи міжнародних відносин поставило перед обома державами питання переосмислення ролі їхнього союзу в нових геополітичних умовах. Якщо раніше основною функцією альянсу було стримування СРСР, то в 1990-х роках виникла потреба адаптувати його до більш складного та багатовимірного середовища безпеки. Важливим

⁶⁰ Base-related data. Information portal of military bases on Okinawa. *Information Portal of Military Bases on Okinawa* URL: <https://dc-office.org/basedata> (дата звернення: 05.05.2026).

етапом цієї трансформації стало ухвалення у 1997 році оновлених Керівних принципів оборонного співробітництва США та Японії. Цей документ символізував перехід від обмеженої оборонної співпраці до більш активної участі Японії у забезпеченні регіональної стабільності. Вперше було чітко визначено можливість підтримки операцій США у «ситуаціях навколо Японії», що означало розширення функцій японської сторони за межі виключно національної території. Таким чином, Японія поступово почала відігравати більш активну роль у системі міжнародної безпеки, хоча й у рамках своїх конституційних обмежень.

Подальший розвиток союзу відбувався під впливом нових глобальних викликів початку XXI століття і супроводжувався поступовим розширенням прав та повноважень Японії у сфері безпеки через низку ключових документів і законодавчих змін. Після терактів 11 вересня 2001 року Японія вперше після Другої світової війни отримала можливість активно долучитися до міжнародних безпекових операцій. Це стало можливим завдяки ухваленню Закону про спеціальні заходи проти тероризму 2001 року, який дозволив Силам самооборони Японії надавати тилову підтримку військам США, зокрема шляхом дозаправки кораблів у Індійському океані⁶¹. Місії з дозаправки розпочалися у грудні 2001 року, коли Сполучені Штати готувалися до війни проти Аль-Каїди та Талібану в Афганістані. Між 2001 і 2007 роками Японія поставила 490 000 кілолітрів пального на суму близько 190 мільйонів доларів 794 рази суднам з 11 країн, включаючи Францію, Велику Британію, Сполучені Штати та Пакистан. Хоча формально Японія не брала участі у бойових діях, цей крок означав принциповий відхід від суто оборонної ролі⁶².

⁶¹ Japanese military presence abroad: peacekeepers, Iraq, refueling and anti-piracy missions. *Facts and Details*. URL: <https://factsanddetails.com/japan/cat22/sub148/item2918.html#chapter-8> (дата звернення: 17.04.2026).

⁶² Midford P. Japan's response to terror: dispatching the SDF to the Arabian sea. *Asian survey*. 2003. Т. 43, № 2. С. 329–351. URL: <https://doi.org/10.1525/as.2003.43.2.329> (дата звернення: 05.05.2026).

Наступним важливим етапом стало прийняття Закону про спеціальні заходи щодо відновлення Іраку 2003 року, який дозволив направлення японських підрозділів до Іраку. Це рішення мало значний політичний резонанс, оскільки вперше японські військові були розгорнуті у зоні потенційного конфлікту, хоча їхня місія формально обмежувалася гуманітарною допомогою та відбудовою⁶³. Таким чином, Японія поступово розширювала географію своєї участі у міжнародній безпеці.

Кульмінацією цього процесу стало переосмислення конституційних обмежень, закріплених у Статті 9 Конституції Японії. У 2014 році уряд здійснив її нову інтерпретацію, дозволивши обмежене право на колективну самооборону. Це означало, що Японія отримала можливість захищати союзників, навіть якщо сама не зазнала прямого нападу. На основі цього рішення у 2015 році було ухвалено вищезгаданий пакет законів, відомий як Законодавство про мир і безпеку 2015 року. Паралельно з цими внутрішніми змінами відбувалося оновлення двосторонньої договірної бази. Зокрема, Керівні принципи оборонного співробітництва США та Японії 2015⁶⁴ закріпили нову модель співпраці, яка передбачала глобальну координацію дій, інтеграцію військових можливостей і спільну відповідь на сучасні загрози, включаючи кіберпростір та космос. Відтепер союз перестав бути виключно регіональним і набув рис повноцінного стратегічного партнерства..

Наступний етап пов'язаний із президентством Дональда Трампа у 2017–2021 роках, коли союз зіткнувся з новими викликами. Адміністрація Трампа активно просувала ідею збільшення фінансового внеску союзників у підтримку американської військової присутності. Це призвело до напружених переговорів щодо програми Підтримки Країни-господаря (Host Nation Support), закріпленої ст. 5 Вашингтонського договору від 4 квітня 1949, за якою приймаюча країна (в

⁶³ Japan's Self-Defense Forces in Iraq: Motivations, Constraints, and Implications for U.S.-Japan Alliance Cooperation. *Every CRS Report* - *EveryCRSReport.com*. URL: https://www.everycrsreport.com/reports/RS21816.html#n_7 (дата звернення: 17.04.2026).

⁶⁴ The Guidelines for Japan-U.S. defense cooperation. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000078188.pdf> (date of access: 08.04.2026).

цьому контексті Японія) на основі укладених домовленостей надає військово-цивільну допомогу в час миру, кризи, війни союзним силам НАТО, розміщеним на його території чи тим, що переміщуються через неї. Хоча Японія традиційно покривала значну частину витрат, риторика Трампа щодо «несправедливого навантаження» викликала занепокоєння в Токіо щодо довгострокової надійності американських гарантій⁶⁵. Водночас саме у цей період зберігалася інтенсивна особиста дипломатія між Абе і Трампом, що частково компенсувало структурні розбіжності. Японія прагнула закріпити союз як ключовий елемент стримування Китаю та КНДР, а також уникнути різких змін у військовій присутності США в регіоні.

Період після 2022 року, на тлі повномасштабного вторгнення росії в Україну, ознаменувався новим етапом консолідації союзу. Крім ухвалення Японією оновлених стратегічних документів, що передбачали суттєве збільшення оборонних витрат та розвиток можливостей контрудару, також відбулося і надзвичайно очікуване керівництвом попередньої адміністрації США оновлення програми Підтримки Країни-господаря, закріпленої угодою між двома країнами від 1 квітня 2022 року⁶⁶, що передбачала, на відміну від попередніх домовленостей, не лише суто фінансову підтримку, а й елементи підвищення спільної бойової готовності: спільні бойові навчання, спільні бойові навчання, розширення програм оперативної взаємосумісності між Силами самооборони Японії та збройними силами Сполучені Штати Америки, модернізацію тренувальної інфраструктури, закупівлю та інтеграцію спільного навчального обладнання, а також розвиток систем командування, зв'язку та логістичної координації. США активно підтримали ці кроки, розглядаючи їх як внесок Японії у зміцнення регіонального стримування.

⁶⁵ Editorial: Pending Trump presidency forces Japan to reconfirm significance of alliance - The Mainichi. *The Mainichi*. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20161111/p2a/00m/0na/012000c> (дата звернення: 05.05.2026).

⁶⁶ Entry into force of the new Special Measures Agreement (SMA). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003107.html (дата звернення: 07.04.2026).

Після повернення Дональда Трампа у 2025 році союз знову набув більш прагматичного, транзакційного характеру. Адміністрація США послідовно наполягала на тому, що союзники повинні брати на себе більшу частку відповідальності, і в японському випадку це означало як подальше збільшення витрат на утримання американських військ, так і пришвидшення розвитку власних наступальних спроможностей, зокрема потенціалу контрудару. У публічній риторичі американської сторони знову з'явилися натяки на можливість перегляду масштабів військової присутності у разі недостатнього внеску союзників, що створювало додатковий тиск на Токіо⁶⁷.

Важливим елементом сучасної безпекової взаємодії між Японією та Сполученими Штатами Америки стало також поглиблення співпраці у межах так званого Чотиристороннього діалогу з безпеки (Quadilateral Security Dialogue, QUAD), до якого, окрім двох союзників, входять Австралія та Індія. Станом на зараз Діалог має статус групи, що базується на дипломатичній домовленості країн-учасниць.

Цей формат бере витoki із Тристороннього діалогу з питань безпеки (ТСП), що являв собою серію тристоронніх зустрічей між Сполученими Штатами, Японією та Австралією. Спочатку ТСП проводився на рівні високопосадовців у 2002 році, а потім у 2005 році був підвищений до рівня міністрів. Для Сполучених Штатів Америки, чия стратегічна увага на початку 21 століття була прикута до подій в Іраку та Афганістану, підтримка активної дипломатичної комунікації з союзниками в Індо-Тихоокеанському регіоні стала спробою пом'якшити активні зміни в регіональному балансі сил. Агресивне зростання економічної, військової та політичної могутності Китаю підштовхнуло США до створення угруповання, що мало на меті не лише допомогти у розвитку глобальної стратегії США щодо боротьби з тероризмом та розповсюдженням ядерної зброї, а й попередити поширення впливу Китаю в регіоні шляхом

⁶⁷ Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay, US won't defend them. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato-members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/> (дата звернення: 04.05.2026).

налагодження двосторонніх зв'язків між КНР та союзниками. У свою чергу, Японія та Австралія очікували переваг, включаючи продовження стратегічної участі США та підтримку стратегічних гарантій у регіоні. Приєднання Індії відбулося після руйнівного цунамі в Індійському океані 2004 року, коли чотири країни створили «Основну групу з питань цунамі» для координації реагування на надзвичайні ситуації та гуманітарної допомоги.

Свого остаточного вигляду формат набув у 2007 році за ініціативи Прем'єр-міністра Сіндзо Абе. Сам Абе обґрунтував необхідність створення Діалогу тим, що прагнув захистити міжнародний порядок⁶⁸. У свою чергу Пекін сприйняв це як ініціативу, спрямовану на стримування його зростання, і у 2007 році швидко надіслав офіційні ноти висловлення стурбованості чотирьом міністерствам закордонних справ. Критика Китаю щодо Діалогу загострилася в останні роки. Пекін стверджує, що вона є частиною очолюваних США зусиль «стримування та придушення», і побоюється появи «Індо-Тихоокеанської організації Північноатлантичного договору»^{69 70}.

Перший етап існування QUAD виявився відносно нетривалим. Уже у 2008 році формат фактично припинив функціонування, так і не перетворившись на повноцінний механізм регіональної координації. Ключовою причиною стала зміна політичного керівництва в Австралії: після приходу до влади Прем'єр-міністра Кевінаа Радда, що виступав за стабілізацію відносин із Пекіном, Канберра фактично дистанціювалася від ініціативи. Міністр закордонних справ Австралії Стівен Сміт у 2008 році публічно заявив, що Австралія не має наміру продовжувати чотиристоронній формат, наголосивши, що країна не прагне

⁶⁸ Цит. за: Premesha S. The Quad in the Indo-Pacific: Why ASEAN remains cautious. Observer research foundation. URL: <https://www.orfonline.org/research/the-quad-in-the-indo-pacific-why-asean-remains-cautious> (дата звернення: 05.05.2026).

⁶⁹ Цит. за: Rej A. China and the Quad: from sea foam to Indo-Pacific NATO. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2020/10/china-and-the-quad-from-sea-foam-to-asian-nato/> (дата звернення: 04.05.2026).

⁷⁰ Цит. за: China's shifting attitude on the Indo-Pacific QUAD. *War on the Rocks*. URL: <https://warontherocks.com/chinas-shifting-attitude-on-the-indo-pacific-quad> (дата звернення: 09.05.2026).

підтримувати будь-які механізми, які могли б сприйматися як спрямовані проти Китаю. Крім австралійського чинника, важливу роль у згортанні QUAD відіграла й обережність інших учасників. У результаті вже після першої зустрічі посадовців у 2007 році та проведення масштабних морських навчань Malabar 2007 діалог фактично перейшов у стан політичної паузи, а в експертному середовищі QUAD певний час навіть характеризували як дипломатичну «морську піну» (sea foam) — короткотривалу політичну ініціативу без інституційного продовження.

Формальне відновлення Чотиристороннього діалогу відбулося у листопаді 2017 року на полях саміту АСЕАН у Манілі, коли представники Японії, США, Австралії та Індії провели першу за майже десятиліття офіційну зустріч. На відміну від формату 2007 року, оновлений QUAD вже будувався на значно чіткішому стратегічному підґрунті: забезпечення концепції вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, підтримка свободи судноплавства, поваги до міжнародного права та протидія одностороннім спробам зміни статус-кво силою. Хоча учасники уникали прямого згадування Китаю, саме його регіональна активність стала ключовим чинником відновлення формату. У 2021 році відбувся перший саміт лідерів QUAD, а після 2022 року, на тлі поглиблення китайсько-російської координації, ядерно-ракетної активності КНДР та російсько-української війни, QUAD перетворився на один із центральних інструментів стратегічної координації демократичних держав Індо-Тихоокеанського регіону.

Однак важливо уточнити, що друга версія Діалогу теж неодноразово ставала предметом критики. У листопаді 2017 року австралійський аналітик Джеймс Карран заявив, що QUAD є «однією з найгірше пояснених концепцій у новітній стратегічній історії»⁷¹. До порівняння з морською піною додалися епітети на кшталт «дипломатичної туші, поспішно викопаної з цвинтаря

⁷¹ Curran J. Trump exhumes the diplomatic carcass of the Security Quad. *Australian Financial Review*. URL: <https://www.afr.com/opinion/trump-exhumes-the-diplomatic-carcass-of-the-security-quad-20171117-gzn6th> (дата звернення: 04.05.2026).

азійської регіональної архітектури». З огляду на дійсну неоднозначність у трактуванні значення, функцій та формату угруповання в межах зібрань неодноразово підіймалося питання стосовно правової бази та чітких напрямів діяльності. У 2023 році Чотиристоронній діалог з безпеки (QUAD) увійшов у фазу фактичної інституціоналізації, хоча й без перетворення на формальний військово-політичний союз. Ключовою подією стала зустріч лідерів QUAD у Хіросімі 20 травня 2023 року на полях саміту G7, у якій взяли участь Прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда, президент США Джо Байден, Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді та Прем'єр-міністр Австралії Ентоні Албанізі.

Попри відсутність установчого договору чи спільного статуту, у 2023 році QUAD отримав значно чіткішу квазі-правову основу (quasi-legal framework). Її становлять насамперед спільні декларації, політичні зобов'язання та стратегічні принципи, що не мають юридично обов'язкового характеру, але формують нормативну рамку співпраці. У Хіросімі лідери ухвалили два ключові документи — Спільну заяву лідерів чотирьох країн⁷² та Заяву про бачення лідерів чотирьох країн⁷³, які закріпили спільне бачення вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, підтримку міжнародного права, свободи судноплавства, поваги до суверенітету та територіальної цілісності держав.

Наступний крок у ході закріплення формату та правової бази Діалогу відбувся 15 лютого 2024 року, коли Палата представників Сполучених Штатів Америки ухвалила Закон про зміцнення QUAD, прагнучи підвищити та інституціоналізувати статус Діалогу як зростаючої платформи інновацій та безпеки в рамках делікатного балансу інтересів. Серед основних пріоритетів, що лежать в основі законопроекту, можна виділити прагнення щодо (1) підготовки до наступної пандемії, (2) спільної розробки нових інноваційних технологій та (3) поглиблення економічної взаємодії та інтеграції. За умови прийняття закон

⁷² Quad leaders' joint statement. *Prime Minister of Australia*. URL: <https://www.pm.gov.au/media/quad-leaders-joint-statement> (дата звернення: 09.05.2026).

⁷³ Quad leaders' vision statement - enduring partners for the Indo-Pacific. *Prime Minister of Australia*. URL: <https://www.pm.gov.au/media/quad-leaders-vision-statement-enduring-partners-indo-pacific> (дата звернення: 09.05.2026).

вимагає від Державного департаменту США розробити стратегію розширення взаємодії та співпраці з QUAD протягом 180 днів з моменту прийняття законопроекту. Протягом 60 днів з моменту його прийняття законопроект також вимагатиме від Державного департаменту розпочати переговори з Австралією, Індією та Японією щодо створення Внутрішньопарламентської робочої групи QUAD, до якої входитимуть до 24 членів Конгресу США. Вона також розроблятиме керівні принципи для щорічних зустрічей керівництва країн та подаватиме щорічний звіт про діяльність Діалогу комітетам із закордонних справ Палати представників та Сенату⁷⁴.

Для Японії участь у QUAD має кілька стратегічних вимірів. Передусім, вона дозволяє частково диверсифікувати безпекову залежність від двостороннього союзу зі США, переводячи частину стримувальної функції у багатосторонній формат. Це особливо важливо в умовах зростання військової активності Китаю у Східнокитайському та Південнокитайському морях, а також посилення координації між росією та КНДР. Після 2022 року роль Японії у Діалозі помітно зростає. Токіо активно просуває координацію у сфері морської безпеки, кіберзахисту, стійкості ланцюгів постачання, захисту критичної інфраструктури та оборонних технологій. Крім того, QUAD дедалі частіше виступає майданчиком для координації стратегічних оцінок безпекових викликів, включно з наслідками повномасштабного вторгнення росії в Україну, активізації військового співробітництва між росією та КНДР і зростання китайсько-російської координації.

Та не Діалогом єдиним. Для Японії важливою віхою у безпековій та безпековій політиці є членство в АСЕАН+3 (Асоціація держав Південно-Східної Азії, англ. ASEAN) - форумі співпраці між 10 країнами АСЕАН (Південно-Східна Азія) та трьома державами Східної Азії: Китаєм, Японією та Південною Кореєю. На сьогодні АСЕАН є не лише економічним партнером Японії, а одним

⁷⁴ Цит. за: Will the "Strengthening the Quad Act" Work?. *CSIS. Center for Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/will-strengthening-quad-act-work> (дата звернення: 05.05.2026).

із ключових елементів регіональної безпекової архітектури. В умовах зростання китайського впливу, активізації територіальних суперечок у Південнокитайському морі та загальної фрагментації міжнародного порядку Токіо дедалі більше розглядає Південно-Східну Азію як «буфер стабільності» між власним безпековим простором і потенційними зонами конфлікту. Водночас на відміну від союзу зі США чи формату QUAD, японська політика щодо АСЕАН+ принципово не будується на жорсткій логіці військових альянсів: її основою є стратегія *capacity building* — нарощування оборонних спроможностей партнерів, підтримка морської безпеки, кіберзахисту, гуманітарного реагування та формування стійкості до «сірих зон» конфліктності⁷⁵.

Особливого значення АСЕАН+ набув для Японії після поступового переходу до концепції вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону. Токіо усвідомлює, що без підтримки держав Південно-Східної Азії будь-які спроби створити ефективну систему стримування Китаю ризикують бути сприйнятими як зовнішня, проамериканська ініціатива. Саме тому Японія послідовно наголошує на «центральності АСЕАН» (*ASEAN centrality*⁷⁶) та прагне синхронізувати власну концепцію FOIP із регіональною ініціативою Перспективи АСЕАН+3 щодо Індо-Тихоокеанського регіону (AOIP). У 2023–2025 роках ця лінія була додатково інституціоналізована через спільні саміти, оборонні консультації, програми кібербезпеки, морської ситуаційної обізнаності та підготовки персоналу. Зокрема, Міністерство оборони Японії реалізує спільні програми Ship Rider, морської безпеки, професійної авіаційної підготовки та міжнародного кіберправа для країн АСЕАН+3⁷⁷.

⁷⁵ The Updated Free and Open Indo-Pacific - to be more resilient and prosperous together. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/101022859.pdf> (дата звернення: 09.05.2026).

⁷⁶ ASEAN and Japan strengthen ties to advance comprehensive strategic partnership. *The Association of Southeast Asian Nations*. URL: <https://asean.org/asean-and-japan-strengthen-ties-to-advance-comprehensive-strategic-partnership/> (дата звернення: 04.05.2026).

⁷⁷ Security cooperation. *Ministry of defence of Japan*. URL: <https://www.mod.go.jp/en/asean/> (дата звернення: 04.05.2026).

У суто оборонному вимірі найбільшу роль для Японії відіграють Філіппіни, В'єтнам, Індонезія та Сінгапур, оскільки всі вони займають стратегічне положення вздовж ключових морських комунікацій Індо-Тихоокеанського регіону та потенційно можуть виконувати функцію регіональних балансирів китайського впливу. Спільним знаменником їхньої важливості для Токіо є контроль або близькість до критичних морських маршрутів — Південнокитайського моря, Малаккської протоки та західної частини Тихого океану, через які проходить основна частина японського імпорту енергоносіїв і зовнішньої торгівлі. У контексті потенційного загострення між Китайською Народною Республікою та Тайванем або ширшого китайсько-американського протистояння саме ці держави можуть відігравати ключову роль у забезпеченні свободи навігації, логістичної підтримки союзницьких сил та стримуванні морської експансії КНР. Відтак співпраця Японії з ними виходить далеко за межі двосторонніх відносин, інтегруючись у ширшу стратегію підтримання регіонального балансу сил і захисту власної економічної та національної безпеки. Однак побудова партнерства регулярно стикається з історичними обмеженнями та дипломатичними скандалами, пов'язаними з пам'яттю про японську окупацію регіону в 1940-х роках. Для японської сторони питання історичної пам'яті часто розглядається як вже «врегульоване» після репарацій та діяльності Фонду азійських жінок (Asian Women's Fund)⁷⁸, тоді як у низці держав АСЕАН — насамперед на Філіппінах та в Індонезії — воно продовжує мати емоційний і політичний резонанс.

Крім АСЕАН важливе значення у безпековій політиці Японії відіграє і Східноазійський саміт (East Asia Summit): як один із небагатьох регіональних форумів, він об'єднує всі ключові держави Індо-Тихоокеанського простору, включаючи США, росію, Індію, Австралію та держави АСЕАН+3. Для Токіо Саміт виконує функцію багатосторонньої дипломатичної платформи, через яку

⁷⁸ Asian women's fund. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100173322.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).

Японія просуває власне бачення регіональної безпеки, засноване на принципах верховенства міжнародного права, свободи судноплавства, мирного вирішення суперечок та недопущення односторонньої зміни статус-кво силовими методами. Саме в межах цього формату Японія прагне балансувати між союзницькими відносинами зі США та необхідністю підтримання діалогу з Китаєм і державами Південно-Східної Азії.

В межах Східноазійського саміту Японія також просуває можливість інституціоналізувати власну концепцію вільного та відкритого Індотихоокеанського регіону. Починаючи з уряду Сіндзо Абе, Японія дедалі активніше використовувала EAS для просування ідеї безпеки морських комунікацій, особливо в Південнокитайському та Східнокитайському морях, де Токіо вбачає ризики з боку КНР. Японська дипломатія регулярно використовує саміт для порушення питань щодо свободи навігації, територіальних суперечок та загроз міжнародному морському порядку. Особливо помітною ця тенденція стала після посилення китайської морської активності біля островів Сенкаку/Дяоюйдао та зростання напруги навколо Тайванської протоки.

У безпековому вимірі EAS також дозволяє Японії міжнародно легітимізувати власну поступову ремілітаризацію. У 2022 році Прем'єр-міністр Фуміо Кішіда, виступаючи у контексті регіональних безпекових форумів Південно-Східної Азії, прямо пов'язав війну росії проти України із потенційними загрозами у Східній Азії, наголосивши, що «Україна сьогодні може стати Східною Азією завтра»⁷⁹. Ця риторика стала частиною японського обґрунтування збільшення оборонних витрат та перегляду національної стратегії безпеки. Через Саміт Японія намагається переконати партнерів АСЕАН у необхідності колективної підтримки правил міжнародного порядку та стримування силових сценаріїв. Наприклад, на тому ж саміті 2022 року Кісіда публічно засудив дії Китаю у Східнокитайському морі, назвавши їх порушенням

⁷⁹ The 17th East Asia summit (EAS). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/a_o/tp/page1e_000526.html (дата звернення: 04.05.2026).

суверенітету Японії, а також виступив із різкою критикою ядерної політики КНДР і вторгнення росії в Україну. Через розбіжності між США, Японією, Китаєм і росією учасникам тоді навіть не вдалося узгодити спільну підсумкову заяву, що стало індикатором поглиблення геополітичного розколу в регіоні. Через консенсусний характер Саміту, а точніше через присутність Китаю та росії учасники часто не здатні виробляти спільні рішення з питань безпеки, а тому Токіо дедалі активніше комбінує участь у саміті з розвитком альтернативних механізмів – двостороннього союзу зі США, формату QUAD та оборонного партнерства з Австралією, Індією й державами АСЕАН.

Поряд із Східноазійським самітом важливу роль у затвердженні та міжнародній легітимації безпекової й оборонної політики Японії відіграють форуми Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) та Група семи (G7). Хоча обидві платформи первинно створювалися як економічні формати співпраці, в умовах трансформації міжнародного середовища вони дедалі більше використовуються Токіо для просування власного бачення регіональної безпеки, захисту міжнародного порядку та обґрунтування посилення оборонного потенціалу держави.

Особливість участі Японії в АТЕС полягає в тому, що цей формат дозволяє поєднувати економічну дипломатію з безпековими пріоритетами. Як одна з держав-засновниць організації, Японія традиційно розглядала АТЕС передусім як механізм економічної інтеграції Азійсько-Тихоокеанського регіону. Однак із загостренням геополітичної конкуренції між США та КНР Токіо почав дедалі активніше інтерпретувати економічну безпеку як складову національної безпеки. У цьому контексті АТЕС став платформою, через яку Японія просуває принципи вільної та відкритої торгівлі, безпечних ланцюгів постачання напівпровідників, енергетичної безпеки та стійкості критичної інфраструктури.

Крім того, АТЕС надає Японії можливість формувати регіональні коаліції навколо неодноразово згадуваної концепції вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону (FOIP) без прямої конфронтації з Китаєм. Через наголос на правилах міжнародної торгівлі, прозорості інвестицій та безпеці

морських комунікацій Японія фактично просуває безпекові принципи у форматі, який офіційно залишається економічним. Це дозволяє Токіо уникати різкої мілітаризації риторики та одночасно зміцнювати підтримку держав Південно-Східної Азії у питаннях свободи навігації та стабільності морських шляхів.

Натомість Група семи (G7) відіграє значно прямішу роль у формуванні та міжнародному закріпленні японської безпекової політики. На відміну від АТЕС, G7 виступає для Японії не лише економічним, а й стратегічно-політичним майданчиком, через який Токіо інтегрує власні безпекові пріоритети до порядку денного демократичних держав Заходу. Особливо помітною ця тенденція стала після російського вторгнення в Україну у 2022 році, коли японський уряд почав активно наголошувати на взаємозв'язку європейської та індо-тихоокеанської безпеки. Прем'єр-міністр Фуміо Кісида послідовно просував тезу про те, що «безпека Європи та Індо-Тихоокеанського регіону є неподільною»⁸⁰, використовуючи формат G7 для легітимації збільшення оборонних витрат Японії до 2% ВВП та розвитку контрударних спроможностей.

Особливо важливим у цьому контексті є саміт G7 у Хіросімі 2023 року, який став одним із найбільш знакових дипломатичних успіхів Японії останніх років. Під головуванням Токіо до фінальної декларації було включено питання безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, ситуації у Східнокитайському та Південнокитайському морях, миру й стабільності в Тайванській протоці, а також засудження односторонніх спроб змінити статус-кво силою⁸¹. Таким чином Японія змогла інтернаціоналізувати власні регіональні безпекові занепокоєння, представивши їх не як двосторонню проблему з Китаєм, а як питання підтримання міжнародного порядку, заснованого на правилах. Водночас G7 стала платформою, де Японія отримала підтримку власної політики економічної

⁸⁰ Цит. за: Michitaka K. Japan, EU agree to closely cooperate on security. *The Japan Times*. URL: <https://japannews.yomiuri.co.jp/politics/politics-government/20220628-41319/> (дата звернення: 05.05.2026).

⁸¹ G7 Hiroshima summit. G7 Hiroshima 2023. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/hiroshima23/en/documents/> (дата звернення: 05.05.2026).

безпеки, зокрема у сферах технологічної незалежності, контролю критичних ланцюгів постачання та обмеження ризиків стратегічної залежності від КНР.

У японських Білих оборонних книгах та Синіх дипломатичних книгах G7 дедалі частіше описується як інструмент координації позицій демократичних держав щодо стратегічних викликів — агресії росії, ядерної програми КНДР, зростання військової активності Китаю та стабільності Тайванської протоки. Для Японії участь у Групі семи має не лише практичне, а й символічне значення: вона закріплює статус держави як глобального безпекового актора, а не виключно регіональної економічної сили.

Та все ж незважаючи на активну залученість держави у багатосторонні формати, незмінним пріоритетом для Японії залишається провадження стабільної і послідовної двосторонньої політики з країнами-сусідами в регіоні, головною метою якою є формування мережевої системи безпеки, стримання потенційних загроз та забезпечення стратегічного балансу сил у регіоні. Разом із державами, які сьогодні розглядаються Токіо як реальні та потенційні союзники у стримуванні Китаю та КНДР, Японія прагне вибудувати міцні безпекові зв'язки, однак навіть об'єктивна спільність стратегічних інтересів не гарантує стабільності політичної взаємодії, а історичні питання можуть швидко нівелювати результати багаторічного дипломатичного зближення.

Найбільш показовим прикладом такої амбівалентності залишаються відносини Японії з Південною Кореєю. Попри спільний союз із США, загрозу з боку КНДР та дедалі більше занепокоєння щодо військової активності Китаю, двосторонні відносини між Токіо і Сеулом упродовж останнього десятиліття неодноразово переживали глибокі кризи. Одним із найгучніших конфліктів стала суперечка навколо питання примусової праці корейців у період японського колоніального правління. У 2018 році Рішення Верховного суду Південної Кореї щодо примусової праці зобов'язало японські корпорації, зокрема Nippon Steel і Mitsubishi Heavy Industries, виплатити компенсації жертвам примусової праці

колоніального періоду⁸². Токіо розцінило це як порушення Договору про нормалізацію відносин 1965 року, відповідно до якого питання репарацій вважалося остаточно врегульованим⁸³.

Подальша ескалація у 2019 році продемонструвала, наскільки історичні суперечки здатні трансформуватися у безпекову проблему. Японія запровадила експортні обмеження на стратегічні матеріали для південнокорейської напівпровідникової промисловості⁸⁴, пояснюючи це міркуваннями національної безпеки, тоді як у Сеулі цей крок був сприйнятий як політична помста за рішення суду. У відповідь Південна Корея тимчасово оголосила про намір вийти з Угоди про загальну безпеку військової інформації (General Security of Military Information Agreement) — ключового механізму обміну розвідувальною інформацією між двома державами щодо ракетної активності КНДР⁸⁵. Ситуація виявилася настільки серйозною, що Сполучені Штати були змушені відкрито втрутитися, чинячи дипломатичний тиск на обох союзників задля збереження тристоронньої координації безпеки⁸⁶.

Не менш чутливим залишалось і питання так званих «жінок для втіхи». Попри двосторонню угоду 2015 року, яку уряд Сіндзо Абе позиціонував як

⁸² Цит. за: Yong B. J. M. & N. South Korea to compensate victims of Japan's wartime forced labour. *BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-64858944> (дата звернення: 04.05.2026).

⁸³ Regarding the decision by the Supreme Court of the Republic of Korea, confirming the existing judgments on the Japanese company (statement by Foreign Minister Taro Kono). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002204.html (дата звернення: 05.05.2026).

⁸⁴ Japan – measures related to the exportation of products and technology to Korea. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000549089.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).

⁸⁵ Цит. за: Kim B. GSOMIA and the shadow of 'Lee-Myung-Park-Geun-Hye'. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2019/09/gsomia-and-the-shadow-of-lee-myung-park-geun-hye/> (дата звернення: 04.05.2026).

⁸⁶ Цит. за: Rich M., Wong E. Under U.S. pressure, South Korea stays in intelligence pact with Japan. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2019/11/22/world/asia/japan-south-korea-intelligence.html> (дата звернення: 01.05.2026).

«остаточне та незворотне вирішення»⁸⁷, зміна влади у Сеулі призвела до фактичного перегляду домовленостей. Південнокорейське суспільство значною мірою сприймало угоду як недостатню та таку, що не враховує позицію жертв. У результаті тема історичної відповідальності знову стала одним із головних чинників політичної напруги між державами⁸⁸.

Попри це, погіршення регіонального безпекового середовища після 2022 року поступово стимулювало прагматичне зближення. Рекордна кількість запусків північнокорейських ракет, активізація китайських військових навчань довкола Тайваню та зростання китайсько-російської координації змусили Токіо й Сеул частково відсунути історичні суперечки на другий план. Особливо помітним це стало після приходу до влади президента Південної Кореї Юн Сок Йоля, який зробив ставку на стратегічне відновлення відносин із Японією, навіть ціною внутрішньополітичної критики. У 2023 році було фактично відновлено повноцінний формат тристоронньої співпраці Японія–США–Південна Корея, кульмінацією чого став саміт у Кемп-Девіді⁸⁹.

Подібна логіка, хоча й у менш конфліктній формі, простежується й у відносинах Японії з Філіппінами. Формально Маніла сьогодні є одним із найближчих безпекових партнерів Токіо в Південно-Східній Азії: Японія активно підтримує модернізацію філіппінської берегової охорони⁹⁰, планує передачу вживаної військово-морської та авіаційної техніки, надає оборонні кредити та розширює військову співпрацю у відповідь на посилення китайського

⁸⁷ Announcement by Foreign ministers of Japan and the Republic of Korea at the joint press occasion. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/a_o/na/kr/page4e_000364.html (дата звернення: 05.05.2026).

⁸⁸ Hosaka Y. Why did the 2015 Japan-Korea 'comfort women' agreement fall apart?. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2021/11/why-did-the-2015-japan-korea-comfort-women-agreement-fall-apart/> (дата звернення: 04.05.2026).

⁸⁹ The spirit of Camp David: joint statement of Japan, the Republic of Korea, and the United States. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <http://mofa.go.jp/files/100541826.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).

⁹⁰ 7th meeting of the Japan-Philippines maritime dialogue. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_01808.html (дата звернення: 09.05.2026).

тиску в Південнокитайському морі⁹¹. Однак історичний фактор не зник і тут. Пам'ять про японську окупацію Філіппін (1942–1945), зокрема про масові вбивства цивільного населення під час битви за Манілу та проблему сексуального рабства, періодично стає джерелом суспільної критики. Показовим став дипломатичний скандал 2016 року навколо встановлення у Манілі статуї на честь філіппінських «жінок для втіхи»: японський уряд неофіційно висловив занепокоєння, а пізніше пам'ятник було демонтовано, що викликало різку реакцію правозахисних організацій та звинувачення у політичному тиску з боку Токіо⁹².

Водночас історична спадщина японської окупації проявляється і у відносинах з Індонезією, хоча значно менш конфронтаційно, ніж у випадку Філіппін. Під час Другої світової війни Індонезія зазнала масштабної експлуатації з боку японської адміністрації, включно з використанням примусової праці та системою «жінок для втіхи». Однак після війни Джакарта зайняла більш прагматичну позицію: замість акценту на історичних претензіях пріоритет було віддано економічному співробітництву та розвитку. Показово, що у межах Фонду азійських жінок Японія в Індонезії реалізовувала переважно соціальні програми допомоги літнім жінкам, а не індивідуальні компенсації, як на Філіппінах чи у Південній Кореї, що дозволило частково уникнути політизації питання, хоча й викликало критику правозахисних організацій через відсутність чіткого визнання державної відповідальності⁹³.

На сучасному етапі японсько-індонезійські відносини дедалі більше визначаються безпековим та стратегічним виміром, хоча й зберігають виразний

⁹¹ Japan-U.S.-Philippines maritime dialogue. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_00803.html (дата звернення: 09.05.2026).

⁹² Duterte: removed comfort woman statue can be put somewhere else. *GMA News Online*. URL: <https://www.gmanetwork.com/news/topstories/nation/651637/duterte-removed-comfort-woman-statue-can-be-put-somewhere-else/story/> (дата звернення: 07.04.2026).

⁹³ Haruki W. The comfort women, the Asian women's fund and the digital museum. *Asia-Pacific journal: Japan focus*. URL: <https://apjif.org/wada-haruki/2653/article> (дата звернення: 04.05.2026).

прагматичний характер. На відміну від Філіппін, які поступово інтегруються у систему союзницьких зв'язків США та Японії, Індонезія послідовно дотримується принципу *bebas aktif* («вільної та активної» зовнішньої політики), уникаючи формального приєднання до антикитайських безпекових форматів. Саме тому Токіо вибудовує співпрацю з Джакартою переважно через механізми «м'якого стримування» — розвиток морської безпеки, берегової охорони, оборонної інфраструктури, кіберзахисту та військово-технічної підтримки, не вимагаючи прямої політичної лояльності⁹⁴. Особливу роль тут відіграє географічне положення Індонезії: контроль над ключовими морськими шляхами між Індійським і Тихим океанами робить її важливим партнером у забезпеченні безпеки логістичних маршрутів, критично необхідних для японської економіки.

Після ухвалення нової безпекової стратегії Японії у 2022 році співпраця додатково активізувалася. У межах програми Офіційної допомоги в галузі безпеки Токіо почав надавати Індонезії обладнання для морського спостереження, патрульні судна та підтримку у сфері підготовки персоналу⁹⁵. Паралельно сторони розширили військові консультації та координацію у сфері реагування на надзвичайні ситуації та морської ситуаційної обізнаності (*maritime domain awareness*). Водночас Японія уникає надмірної мілітаризації партнерства, усвідомлюючи чутливість Джакарти до питань суверенітету та небажання останньої ставати частиною жорсткої системи блокового протистояння між США та Китаєм. Саме ця гнучкість і взаємна обережність становлять ключову особливість сучасних японсько-індонезійських відносин.

Подібна логіка поступового зближення простежується і у відносинах Японії з В'єтнамом, хоча тут безпековий компонент набув значно більш виразного характеру. Історично відносини між країнами також не були

⁹⁴ Japan-Indonesia summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/sa/sea2/id/pageite_000001_00007.html (дата звернення: 04.05.2026).

⁹⁵ Signing and exchange of notes for Official Security Assistance (OSA) FY2025 project to the Republic of Indonesia. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_02026.html (дата звернення: 04.05.2026).

позбавлені складних сторінок: японська окупація Індокитаю у 1940–1945 роках та голод 1944–1945 років, що забрав, за різними оцінками, від 400 тис. до понад 1 млн життів, залишили помітний слід у колективній пам'яті В'єтнаму⁹⁶. Проте на відміну від Китаю чи Кореї, офіційний Ханой не зробив історичні претензії центральним елементом двостороннього діалогу, віддавши перевагу економічній модернізації та стратегічному балансуванню Китаю. Саме фактор Пекіна став ключовим драйвером японсько-в'єтнамського зближення після загострення територіальних суперечок у Південнокитайському морі, особливо після інциденту 2014 року з китайською нафтовою платформою Haiyang Shiyou 981⁹⁷, розміщеною у спірних водах поблизу Парасельських островів, що спричинило серйозну кризу у китайсько-в'єтнамських відносинах. Для Токіо цей епізод став сигналом щодо необхідності посилення підтримки партнерів АСЕАН+3 у сфері морської безпеки.

Починаючи з 2010-х років, Японія систематично розширювала оборонне співробітництво з В'єтнамом. У 2011 році сторони підписали Меморандум між Міністерством оборони Японії та Міністерством оборони В'єтнаму про двостороннє співробітництво та обміни у сфері оборони, у 2014 країни провели зустріч на вищому рівні, яка підтвердила прагнення обох країн до піднесення відносин на рівень широкого стратегічного партнерства⁹⁸, а також сприяла обміну дипломатичними нотами щодо надання непроєктної грантової допомоги з боку Японії у розмірі 500 мільйонів єн⁹⁹. У 2014–2016 році Японія передала В'єтнаму шість уживаних патрульних суден для берегової охорони,

⁹⁶ Gunn G. The great Vietnamese famine of 1944-45 revisited. *Asia-Pacific Journal*. 2011. Т. 9, № 5. URL: <https://doi.org/10.1017/s1557466011010850> (дата звернення: 04.05.2026).

⁹⁷ Counter-coercion series: China-Vietnam oil rig standoff / M. Green та ін. *Asia Maritime Transparency Initiative*. URL: <https://amti.csis.org/counter-co-oil-rig-standoff/> (дата звернення: 05.05.2026).

⁹⁸ Japan-Viet Nam summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/sa/sea1/vn/page3e_000163.html (дата звернення: 04.05.2026).

⁹⁹ Signing on exchange of notes concerning Japan's non-project grant aid to Viet Nam. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000386.html (дата звернення: 04.05.2026).

фінансованих через програму офіційної допомоги розвитку (ODA)¹⁰⁰. У 2020–2021 роках було укладено Угоду про передачу оборонного обладнання та технологій, яка створила правову базу для експорту японського оборонного обладнання та спільних технологічних проєктів¹⁰¹. Показовим став візит Прем'єр-міністра Фуміо Кішиди до Ханоя у 2022 році, під час якого сторони погодили поглиблення співпраці у сферах кібербезпеки, морської ситуаційної обізнаності (maritime domain awareness) та логістичної підтримки¹⁰². Кульмінацією стало підвищення відносин до рівня всеохопного стратегічного партнерства (Comprehensive Strategic Partnership) у листопаді 2023 року, що прямо зафіксувало намір розширювати співпрацю у питаннях оборони, технологій подвійного призначення та стійкості ланцюгів постачання¹⁰³. При цьому характерною рисою партнерства залишається обережність: Японія уникає прямої антикитайської риторики, а В'єтнам — участі у формальних союзах, зберігаючи принцип «бамбукової дипломатії»¹⁰⁴.

Дещо інший характер мають відносини Японії із Сінгапуром, які попри складну історію японської окупації 1942–1945 років сьогодні характеризуються одним із найвищих рівнів стратегічної довіри в АСЕАН+3. Хоча масові репресії періоду Сук Чінг¹⁰⁵ залишаються важливою частиною історичної пам'яті, офіційний Сінгапур ще з часів прем'єрства Лі Куан Ю зробив ставку на

¹⁰⁰ Teo V. Japan's weapons transfers to Southeast Asia: opportunities and challenges. *Think China*. URL: <https://www.thinkchina.sg/politics/japans-weapons-transfers-southeast-asia-opportunities-and-challenges> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁰¹ Agreement between the government of Japan and the government of the Socialist Republic of Vietnam concerning the transfer of defense equipment and technology. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100232888.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁰² Japan-Vietnam summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/sa/sea1/vn/page1e_000525.html (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁰³ Japan-Viet Nam summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/sa/sea1/vn/pageite_000001_00002.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁰⁴ Xuan Dung P., Minh Son T. What's behind Vietnam's 'Bamboo Diplomacy' discourse?. *FULCRUM*. URL: <https://fulcrum.sg/whats-behind-vietnams-bamboo-diplomacy-discourse/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁰⁵ Cheah W. L. Reconsidering 'Sook Ching' victimhood: a microhistory of Singapore's Nishimura trial. *Leiden journal of international law*. 2024. С. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1017/s0922156523000109> (дата звернення: 04.05.2026).

прагматизм, розглядаючи Японію як критичного економічного та технологічного партнера. У 1997 році було підписано Меморандум про створення Програми партнерства Японії та Сінгапуру для 21-го століття (JSPP21)¹⁰⁶. Після 2000-х років відносини дедалі більше зміщувалися у сферу безпеки, особливо на тлі зростання нестабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні. У січні 2002 року було підписано – Угоду між Японією та Республікою Сінгапур про економічне партнерство нового покоління (JSEPA), яка набула чинності у листопаді 2002 року. Це була перша двостороння угода про економічне партнерство в історії Японії, що вийшла за межі класичної лібералізації торгівлі та охопила інвестиції, торгівлю послугами, митне співробітництво, державні закупівлі, інтелектуальну власність, пересування фахівців і цифрову взаємодію¹⁰⁷. Новий вимір двосторонніх відносин виник у сфері оборони та безпеки. У 2009 році було підписано Меморандум про оборонні обміни (Memorandum on Defence Exchanges)¹⁰⁸, який формалізував військово-політичні консультації, професійні обміни між оборонними відомствами та співпрацю у сфері гуманітарного реагування й миротворчих операцій. У червні 2022 року сторони підписали оновлений розширений Меморандум про оборонне співробітництво, що суттєво розширив сфери взаємодії. Нові напрями охопили морську безпеку, стратегічні комунікації, обмін оборонними технологіями, логістичну підтримку, а також реагування на хімічні, біологічні та радіологічні загрози. Того ж року було розпочато переговори щодо окремої угоди про передачу оборонного обладнання і технологій, що свідчило про поступовий

¹⁰⁶ Singapore's diplomatic relationships and recent highlights with Japan. *Ministry of Foreign Affairs of Singapore*. URL: <https://www.mfa.gov.sg/about-mfa/foreign-policy/countries-and-regions/japan/> (дата звернення: 05.05.2026).

¹⁰⁷ Outline of the agreement between Japan and Singapore for an economic partnership. *Japan Customs*. URL: https://www.customs.go.jp/english/c-answer_e/keizairenkei/4001_e.htm (дата звернення: 06.05.2026).

¹⁰⁸ Singapore and Japan sign memorandum on defence exchanges. *Archives Online*. URL: https://www.nas.gov.sg/archivesonline/data/pdfdoc/MINDEF_20091216001.pdf (дата звернення: 05.05.2026).

перехід Японії до активнішої безпекової дипломатії в Південно-Східній Азії¹⁰⁹. У 2022 році також було підписано Меморандуми про співпрацю в галузі цифрового сектору та стартапів, і започатковано Японсько-Сінгапурський економічний діалог¹¹⁰. У 2023 році країни підписали Угоду про передачу оборонного обладнання та технологій, що відкрила можливості для співпраці у сфері військових технологій, автономних систем, морської безпеки та кіберзахисту¹¹¹.

У 2023 році ВМС Японії та Сінгапуру активізували спільні морські навчання, а Японія долучилася до розвитку цифрової та портової інфраструктури Сінгапуру, що має подвійне — комерційне й безпекове — значення для захисту морських маршрутів у Малаккській протоці¹¹². Крім того, Сінгапур став одним із ключових партнерів Японії у питаннях кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури, особливо після зростання побоювань щодо кібератак з боку державних акторів. Водночас, як і Індонезія, Сінгапур уникає жорсткого позиціонування у протистоянні США та Китаю, підтримуючи відкриті канали співпраці з Пекіном. Для Японії це робить Сінгапур особливо цінним партнером — державою, здатною поєднувати стратегічну близькість із політичною гнучкістю.

Єдиними стратегічними партнерами Японії в Індо-Тихоокеанському регіоні, відносини з якими не обтяжені безпосереднім історичним конфліктом, колоніальним минулим чи тривалими територіальними суперечками, є Індія та

¹⁰⁹ Singapore and Japan sign enhanced memorandum on defence exchanges. *The Ministry of defence of Singapore*. URL: https://www.mindef.gov.sg/news-and-events/latest-releases/11jun22_nr2/ (дата звернення: 05.05.2026).

¹¹⁰ Japan-Singapore summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: http://mofa.go.jp/sa/sea2/sg/page1e_000407.html (дата звернення: 06.05.2026).

¹¹¹ Signing of the agreement between the government of Japan and the government of the Republic of Singapore concerning the transfer of defense equipment and technology. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000470.html (дата звернення: 06.05.2026).

¹¹² Sim W. Singapore keen on deeper defence ties with Japan to promote regional peace and stability: PM Lee. *The Straits Times*. URL: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/singapore-keen-on-deeper-defence-ties-with-japan-to-promote-regional-peace-and-stability-pm-lee> (дата звернення: 04.05.2026).

Австралія. На відміну від складних взаємин Токіо з Китаєм, Республікою Корея чи російською федерацією, японсько-індійські та японсько-австралійські відносини розвивалися переважно на основі збігу стратегічних інтересів, економічної взаємодоповнюваності та спільного занепокоєння трансформацією безпекового середовища в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Відносини між Японією та Індією почали активно розвиватися після завершення Холодної війни, однак особливого значення набули у XXI столітті. Історично двосторонні контакти не супроводжувалися глибокими конфліктами. З огляду на це Індія після війни зайняла відносно помірковану позицію щодо Японії, відмовившись вимагати масштабних репарацій та підтримавши її повернення до міжнародного співтовариства. Саме тому між державами сформувалося середовище політичної довіри, що стало важливою передумовою подальшого зближення.

Однак сучасний етап партнерства значною мірою зумовлений геополітичними факторами. Зростання впливу Китаю, мілітаризація Індо-Тихоокеанського простору та загроза порушення свободи морських комунікацій сприяли формуванню спільного стратегічного бачення між Токіо та Нью-Делі. Важливим етапом стало підписання у 2008 році Спільної декларації про співробітництво в галузі безпеки між Японією та Індією¹¹³, яка заклала основу для регулярних консультацій у сфері оборони, морської безпеки та боротьби з тероризмом. У 2014 році відносини під егідою Токійської декларації про особливе стратегічне та глобальне партнерство між Японією та Індією були офіційно підвищені до рівня особливого стратегічного та глобально партнерства, що стало відображенням зростання ролі Індії в японській зовнішній політиці. Тоді ж було підписано Меморандум про співпрацю та обміни в галузі оборони¹¹⁴.

¹¹³ Joint Declaration on security cooperation between Japan and India. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/pmv0810/joint_d.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹¹⁴ Japan-India summit meeting. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/sa/sw/in/page23e_000339.html (дата звернення: 06.05.2026).

Разом із тим двосторонні відносини не позбавлені суперечностей. Одним із найпомітніших кризових моментів стали індійські ядерні випробування 1998 року, після яких Японія тимчасово заморозила частину економічної допомоги через свою традиційно жорстку антиядерну позицію¹¹⁵. Крім того, Японія та Індія по-різному оцінюють окремі міжнародні кризи: Індія займає значно більш обережну позицію щодо росії, що іноді викликає дискомфорт у Токіо, особливо після 2022 року. Водночас прагматизм та спільне занепокоєння зростанням впливу Китаю переважають потенційні розбіжності.

Японсько-австралійські відносини також є прикладом стратегічного зближення без значного історичного тягаря, хоча їхній історичний контекст складніший, ніж у випадку Індії. Під час Другої світової війни Австралія брала участь у бойових діях проти Японської імперії, а пам'ять про Тихоокеанську війну тривалий час впливала на суспільні настрої. Проте вже в післявоєнний період економічна взаємозалежність поступово витіснила історичні суперечності. Особливо важливим стало укладення у 1997 році Угоди про торгівлю між Австралією та Японією¹¹⁶, яке започаткувало стрімке зростання торгівлі, насамперед у сфері енергетичних ресурсів та сировини. Австралія стала ключовим постачальником вугілля, залізної руди та зрідженого природного газу для японської економіки.

У XXI столітті відносини дедалі більше набували безпекового характеру. Вирішальним етапом стала Спільна декларація Японії та Австралії про співробітництво в галузі безпеки¹¹⁷ — перша подібна безпекова угода Японії після союзу зі США. Надалі сторони уклали низку оборонних домовленостей,

¹¹⁵ Цит. за: Japan suspends India aid. *BBC News*. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/05/98/india_nuclear_testing/92842.stm (дата звернення: 05.05.2026).

¹¹⁶ Agreement on commerce between Australia and Japan, 1997. *Parliament of Australia*. URL: https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Foreign_Affairs_Defence_and_Trade/Completed_inquiries/1999-02/japan/report/e03 (дата звернення: 05.05.2026).

¹¹⁷ Japan-Australia joint declaration on security cooperation. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/australia/joint0703.html> (дата звернення: 05.05.2026).

включаючи Угоду про взаємний доступ між Австралією та Японією (РАА)¹¹⁸, що набула чинності у 2023 році та спростила розміщення військових контингентів і проведення спільних навчань. У японських стратегічних документах Австралія прямо визначається як один із «найближчих безпекових партнерів»¹¹⁹, а співпраця концентрується навколо морської безпеки, кібербезпеки, космічної сфери, оборонних технологій та стримування загроз у Південнокитайському морі.

Подібно до Індії, стратегічне зближення Японії та Австралії значною мірою пояснюється китайським фактором. Обидві держави дедалі більше занепокоєні зростанням військової активності КНР, економічним примусом та загрозами свободі навігації. Саме тому співпраця в межах QUAD стала важливим механізмом координації політики. Водночас Австралія тривалий час залишалася значно економічно залежнішою від китайського ринку, ніж Японія, що іноді створювало певну асиметрію підходів до Китаю. Крім того, між державами періодично виникали торговельні суперечки щодо аграрної продукції або енергетичних контрактів, однак вони не переростали у системні конфлікти.

Дуже важливою темою для окремого розгляду є також двосторонні відносини між Японією та Республікою Китай (Тайванем), що характеризуються високим рівнем економічної, технологічної та суспільної взаємодії, однак формально не мають офіційного дипломатичного статусу. Основою сучасного правового формату відносин є рішення уряду Японії від 1972 року про нормалізацію дипломатичних відносин із Китайською Народною Республікою та припинення офіційного визнання уряду Китайської Республіки (Тайваню). У Спільному японсько-китайському комюніке 1972 року Токіо визнало уряд КНР «єдиним законним урядом Китаю» та заявило, що «повністю розуміє і поважає»

¹¹⁸ Australia-Japan reciprocal access agreement. *Australian government*. URL: <https://www.defence.gov.au/defence-activities/programs-initiatives/australia-japan-reciprocal-access-agreement> (дата звернення: 04.05.2026).

¹¹⁹ Diplomatic bluebook. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2025/pdf/en_index.html (дата звернення: 04.05.2026).

позицію Пекіна щодо Тайваню як невід’ємної частини Китаю, не висловлюючи при цьому прямого юридичного визнання китайського суверенітету над островом¹²⁰. Саме ця дипломатична формула залишається фундаментом офіційної японської політики щодо Тайваню.

Відповідно до офіційної позиції японського уряду, Японія не підтримує офіційних дипломатичних відносин із Тайванем, однак розвиває з ним «робочі відносини на недержавному рівні» (working relations on a non-governmental basis). Практична взаємодія здійснюється через квазидипломатичні інституції: японська сторона представлена приватною організацією Японсько-тайванська асоціація обміну, а тайванська — Асоціацією відносин між Тайванем та Японією. Формально ці структури не мають дипломатичного статусу, однак фактично виконують значну частину функцій посольств, включаючи консульські, економічні, освітні та культурні контакти¹²¹.

Попри формальну відсутність дипломатичних відносин, Тайвань є одним із найближчих партнерів Японії в Азії. У Блакитній дипломатичній книзі 2025 року Міністерство закордонних справ Японії визначає Тайвань як «надзвичайно важливого партнера та цінного друга»¹²², наголошуючи на спільності демократичних цінностей, ринкової економіки, верховенства права та тісних міжлюдських зв’язків. У документі також зазначається, що «мир і стабільність у Тайванській протоці є важливим елементом безпеки та процвітання міжнародної спільноти»¹²³. Це формулювання повторює положення Стратегії національної безпеки Японії 2022 року, у якій тайванське питання вперше було прямо включене до японського безпекового дискурсу («Тайвань є надзвичайно

¹²⁰ Joint communique of the government of Japan and the government of the People's republic of China. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html> (дата звернення: 04.05.2026).

¹²¹ Taiwan (basic data). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/taiwan/data.html> (дата звернення: 06.05.2026).

¹²² Diplomatic bluebook. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2025/pdf/en_index.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹²³ Там само

важливим партнером і цінним другом Японії, з яким Японія поділяє фундаментальні цінності, включаючи демократію, та має тісні економічні та особисті зв'язки. Мир і стабільність в обох частинах Тайванської протоки є невід'ємним елементом безпеки та процвітання міжнародної спільноти, і Японія продовжуватиме докладати різноманітних зусиль, виходячи зі своєї позиції, що питання між двома частинами протоки, як очікується, будуть вирішені мирним шляхом»¹²⁴).

Економічний вимір двосторонніх відносин є особливо значущим. Японія входить до числа найбільших торговельних партнерів Тайваню, а Тайвань є критично важливим для японської технологічної безпеки, особливо у сфері напівпровідників. Ключовим прикладом стало відкриття у префектурі Кумамото виробничого підприємства тайванської компанії TSMC за активної фінансової підтримки японського уряду¹²⁵. Інвестиції у цей проєкт розглядаються Токіо не лише як економічне співробітництво, але і як елемент економічної безпеки, спрямований на зміцнення стійкості ланцюгів постачання мікрочипів та зменшення залежності від потенційних криз у Тайванській протоці¹²⁶. Одночасно зростає безпекова координація між Японією, Тайванем і США на неформальному рівні, особливо у сфері стратегічних досліджень, обміну оцінками загроз та кризового планування.

Проте помилково буде думати, що безпекові інтереси Японії концентруються лише в Індо-Тихоокеанському регіоні. Саме тому після 2022 року набули безпрецедентної інтенсивності дво- та багатосторонні взаємини Японії з європейськими державами, перетворившись із переважно економічного партнерства на широку політико-безпекову взаємодію. У Токіо дедалі частіше лунала теза про те, що «безпека Європи та Індо-Тихоокеанського регіону є

¹²⁴ National Security Strategy (NSS). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html (дата звернення: 01.05.2026).

¹²⁵ TSMC celebrates the opening of JASM in Kumamoto, Japan. *TSMC*. URL: <https://pr.tsmc.com/english/news/3113> (дата звернення: 04.05.2026).

¹²⁶ Japan takes Taiwan's helping hand on long road to chip revival. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/technology/japan-takes-taiwans-helping-hand-long-road-chip-revival-2024-02-22/> (дата звернення: 04.05.2026).

неподільною»¹²⁷ – формула, яку послідовно використовували Прем'єр-міністри Фуміо Кісида та Сігеру Ісіба. На думку японського керівництва, прецедент силового перегляду кордонів у Європі потенційно може бути повторений у Східній Азії, насамперед щодо Тайваню або спірних територій у Східнокитайському морі. Саме тому Японія почала активно розбудовувати мережу двосторонніх та багатосторонніх відносин із ключовими європейськими партнерами, акцентуючи увагу на обороні, технологіях подвійного призначення, військовій мобільності та захисті «вільного і відкритого міжнародного порядку»¹²⁸.

Особливе місце у європейському напрямі посідає співпраця Японії з Європейським Союзом, яка після 2022 року вийшла за рамки торгівлі. Якщо раніше відносини значною мірою базувалися на економічному партнерстві, то російська агресія стимулювала швидке зближення у сфері безпеки. У листопаді 2024 року сторони започаткували Партнерство ЄС-Японія у сфері безпеки та оборони – перший комплексний механізм оборонної співпраці, орієнтований на кібербезпеку, морську безпеку, боротьбу з дезінформацією, космічну сферу та гібридні загрози¹²⁹. Уже в червні 2025 року в Брюсселі відбувся перший Японсько-європейський діалог з питань безпеки й оборони, що свідчило про інституціоналізацію співробітництва¹³⁰. Крім того, з 1 січня 2025 року набрала чинності Угода про стратегічне партнерство між ЄС та Японією (SPA)¹³¹, яка значно посилила політичну координацію, включно з питаннями безпеки, нерозповсюдження зброї та боротьби з міжнародними загрозами.

¹²⁷ Kishida: security of Indo-Pacific and Europe are 'inseparable'. *The Asahi Shimbun*. URL: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14657685> (дата звернення: 08.04.2026).

¹²⁸ Relations with Japan. *NATO*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-japan> (дата звернення: 15.04.2026).

¹²⁹ Security and defence partnership between the European Union and Japan. *The Diplomatic Service of the European Union*. *EEAS*. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EU-Japan%20Security%20and%20Defence%20Partnership.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

¹³⁰ The 1st Japan-EU security and defence dialogue. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/ep/pagewe_000001_00210.html (дата звернення: 16.04.2026).

¹³¹ EU-Japan Strategic partnership agreement (SPA). *The Diplomatic Service of the European Union*. *EEAS* URL: https://www.eeas.europa.eu/node/57491_en (дата звернення: 16.04.2026).

Найтіснішим двостороннім безпековим партнером Японії в Європі стала Велика Британія. Після укладення у 2023 році Угоди про взаємний доступ (RAA)¹³² Японія та Велика Британія суттєво активізували військове співробітництво. Угода створила правову основу для спільних навчань, розміщення військ і логістичної підтримки. Британські авіаносні ударні групи дедалі частіше здійснюють розгортання в Індо-Тихоокеанському регіоні, тоді як японські Сили самооборони беруть участь у тренуваннях із британськими військовими. Найважливішим проєктом стала тристороння Глобальна програма бойових польотів (GCAP)¹³³ за участю Японії, Великої Британії та Італії, що передбачає створення винищувача нового покоління до середини 2030-х років. Для Токіо це означає поступову інтеграцію до європейської оборонної промисловості, а для Лондона – зміцнення присутності в Індо-Тихоокеанському регіоні. Японські посадовці прямо називають рівень співпраці з Британією «безпрецедентним»¹³⁴.

Водночас суттєво активізувалися відносини Японії з Німеччиною, яка після 2022 року також почала переосмислювати власну оборонну політику в межах *Zeitenwende*¹³⁵. У 2021 році сторони започаткували формат «2+2» між міністрами закордонних справ та оборони¹³⁶, а також розпочали переговори щодо угод про логістичну підтримку збройних сил. Німеччина дедалі активніше демонструє військову присутність у регіоні Індо-Тихоокеанського океану: кораблі ВМС ФРН здійснюють заходи до японських портів, а німецькі військові

¹³² Signing of Japan-UK Reciprocal Access Agreement. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/we/gb/page1e_000556.html (дата звернення: 08.04.2026).

¹³³ Global Combat Air Programme (GCAP). *Leonardo*. URL: <https://www.leonardo.com/en/business/gcap> (дата звернення: 04.05.2026).

¹³⁴ Japan hails 'unprecedented' security ties as British aircraft carrier visits Tokyo. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/japan-hails-unprecedented-security-ties-british-aircraft-carrier-visits-tokyo-2025-08-28/> (дата звернення: 08.04.2026).

¹³⁵ Karnitschnig M. The truth about Germany's defense policy shift. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/article/germany-zeitenwende-defense-spending-nato-gdp-target-scholz-ukraine-war-russia/> (дата звернення: 12.05.2026).

¹³⁶ Japan-Germany Foreign and Defense Ministers' Meeting ("2+2"). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002994.html.

літаки брали участь у спільних навчаннях у Японії¹³⁷. У риторичі Берліна й Токіо простежується спільне занепокоєння діями КНР у Східно- та Південнокитайському морях, а також зростанням російсько-китайської співпраці.

Важливими партнерами для Японії також виступають Франція та Італія. Франція, яка має заморські території в Індо-Тихоокеанському регіоні, позиціонує себе як «індійсько-тихоокеанська держава» та активно співпрацює з Японією у морській сфері¹³⁸. Французькі військово-морські сили регулярно беруть участь у спільних навчаннях із японськими Силами самооборони, зокрема у форматах багатосторонніх морських операцій. Італія ж значно поглибила відносини через участь у програмі GSAR, що трансформувало співпрацю з переважно економічної у високотехнологічну оборонну взаємодію. Обидві держави підтримують японський підхід щодо забезпечення свободи судноплавства та недопущення силового перегляду статус-кво.

Помітно посилилися й контакти Японії з державами Центрально-Східної Європи, передусім із Польщею та Грецією. У відносинах із Грецією сторони у 2023 році підвищили рівень співпраці до стратегічного партнерства, наголошуючи на важливості морської безпеки, ролі НАТО та свободи навігації¹³⁹. Польща ж дедалі більше розглядається Японією як ключовий партнер у питаннях реконструкції України, логістики та європейської безпеки, особливо через її географічне положення на східному фланзі Європи.

Паралельно Японія інтенсифікувала співробітництво з НАТО, що суттєво вплинуло й на двосторонні контакти з європейськими членами Альянсу. У 2023

¹³⁷ Dominguez G. Germany steps up Indo-Pacific push, eyeing visiting-forces pact with Japan. *The Japan Times*. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2026/03/23/japan/politics/defense-chief-meeting-german-japan/> (дата звернення: 12.05.2026).

¹³⁸ Pajon C. France refocuses its Indo-Pacific strategy amid a shifting global order. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2025/07/france-refocuses-its-indo-pacific-strategy-amid-a-shifting-global-order/> (дата звернення: 12.05.2026).

¹³⁹ Prime Minister Kyriakos Mitsotakis' statement after his meeting with the Prime Minister of Japan Fumio Kishida. Prime Minister of the Hellenic Republic. *Prime Minister of the Hellenic Republic*. URL: <https://www.primeminister.gr/en/2023/01/30/31176> (дата звернення: 15.04.2026).

році сторони затвердили Індивідуально розроблену програму партнерства між НАТО та Японією на 2023–2026 роки¹⁴⁰, яка передбачає взаємодію у сфері кібербезпеки, морської безпеки, новітніх технологій і боротьби з дезінформацією. Японія регулярно бере участь у самітах НАТО, а після 2022 року Токіо почало системно наголошувати на взаємозв'язку між війною в Україні та безпекою в Азії. Саме ця логіка стала основою для безпрецедентного поглиблення взаємин із європейськими партнерами.

В такому контексті варто також розглянути українську сторону питання. Роль України у безпековій політиці Японії за останні роки суттєво зросла й вийшла за межі суто дипломатичної солідарності, перетворившись на важливий елемент формування японського бачення глобальної безпеки. Після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році Токіо почав розглядати війну в Україні як ключовий приклад руйнування міжнародного порядку, заснованого на правилах, який безпосередньо пов'язаний із безпекою Індо-Тихоокеанського регіону. Японія стала однією з небагатьох неєвропейських країн G7, що послідовно підтримує Україну санкційною політикою проти росії, фінансовою та гуманітарною допомогою, а також участю у програмах відновлення. У практичному вимірі Японія надала Україні один із найбільших пакетів допомоги серед азійських країн: сукупний обсяг фінансування у 2022–2026 роках оцінюється приблизно у 10–15 млрд доларів США, з яких близько 9,5–10,7 млрд доларів становить бюджетна підтримка через механізми G7 та Світового банку. У 2023 році, наприклад, Японія надала близько 3,7 млрд доларів прямої бюджетної допомоги, а в наступні роки щорічні пакети зросли до 4–5 млрд доларів, включаючи транші в межах механізму ERA (Extraordinary Revenue Acceleration), який передбачає довгострокове фінансування України за рахунок

¹⁴⁰ Individually Tailored Partnership Programme between NATO and Japan for 2023 – 2026. *Official texts and resources*. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/12/individually-tailored-partnership-programme-between-nato-and-japan-for-2023-2026> (дата звернення: 06.04.2026).

міжнародних фінансових інструментів.¹⁴¹ Важливим елементом цієї співпраці стали також двосторонні угоди та інституційні механізми. У 2025 році Японія та Україна уклали десятирічну безпекову та підтримкову угоду, яка закріплює довгострокові зобов'язання щодо фінансової, гуманітарної та відновлювальної допомоги. Окремо функціонує програма Офіційної допомоги розвитку (ODA), через яку Японія фінансує відновлення енергетичної інфраструктури, транспортної системи, медичних закладів та проєктів розмінування¹⁴².

У ширшому стратегічному вимірі український кейс вплинув на переосмислення японської оборонної політики та прискорив її трансформацію від традиційного пацифізму до концепції активного стримування. Японські політичні еліти дедалі частіше проводять паралелі між ситуацією в Україні та потенційними сценаріями в Тайванській протоці, що підсилює аргументацію на користь зміцнення Сил самооборони, розвитку ракетних можливостей та поглиблення союзів у межах США–Японія–QUAD. Водночас підтримка України дозволяє Японії зміцнювати власний міжнародний імідж як відповідального глобального гравця, який захищає принципи міжнародного права. У цьому сенсі Україна стала не лише об'єктом зовнішньої політики Японії, а й важливим фактором її стратегічного самоусвідомлення в новій архітектурі глобальної безпеки.

Таким чином, геополітичне становище Японії формується під впливом поєднання історичних, географічних, економічних та безпекових факторів, що визначають її місце в сучасній системі міжнародних відносин. Розташована на перетині стратегічно важливих морських шляхів Східної Азії, Японія тривалий час використовувала переваги свого острівного положення як інструмент захисту та економічного розвитку. Станом на зараз географічна ізольованість сприяє формуванню самобутньої політичної системи та дозволяє уникати

¹⁴¹ Budget support and recovery: Minister of finance of Ukraine met with Japan's Minister of finance in *Токуо. Міністерство фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/en/news/budget-support-and-recovery-minister-of-finance-of-ukraine-met-with-japans-minister-of-finance-in-tokyo-5613> (дата звернення: 07.04.2026).

¹⁴² Там само

масштабних зовнішніх вторгнень, однак водночас створює залежність від морських комунікацій.

2.3. Економічні інтереси, стратегічні ресурси і технологічний потенціал Японської Держави

Економічні інтереси Японії посідають центральне місце у формуванні зовнішньополітичного та безпекового курсу держави, оскільки економічна стабільність країни безпосередньо залежить від безперебійного доступу до ресурсів, міжнародної торгівлі та стабільності глобального ринку. Як острівна держава, що володіє обмеженою кількістю природних ресурсів, Японія історично залежала від імпорту енергоносіїв, сировини та продовольства. Така структура економіки зумовлює необхідність підтримання стабільного міжнародного середовища, у якому морські торговельні шляхи залишаються відкритими та захищеними. Особливого значення для Японії набувають морські комунікації в межах Індо-Тихоокеанського регіону, передусім через Південнокитайське море та Малаккську протоку, якими транспортується значна частина японського імпорту енергоносіїв із Близького Сходу.

Країна практично не має власних запасів нафти, природного газу чи металевих руд у промислових масштабах. Унаслідок цього вона змушена імпортувати понад 84.7% енергоресурсів, включаючи нафту, скраплений природний газ і вугілля¹⁴³. Також у країні майже немає власних покладів рідкоземельних металів, що є критично важливою сировиною для розвитку високотехнологічної промисловості, електроніки, зеленої енергетики та оборонного комплексу. За останньою офіційною статистикою, японська частина світового ринку імпорту рідкоземельних металів становила 52,9% станом на 2024 рік¹⁴⁴.

¹⁴³ Statistical Handbook of Japan 2025. *Statistics Bureau of Japan*. URL: <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html> (дата звернення: 16.04.2026).

¹⁴⁴ Rare earth metal imports share globally by country 2024. *Statista*. URL: https://www.statista.com/statistics/1229934/rare-earth-metal-imports-share-globally-by-country/?srsltid=AfmBOorK0EbZa_T3GISGB57CC28qYueK6T8Z--ToislDmFMmrAapPQKl (дата звернення: 17.04.2026).

Важливу роль грає і дефіцит орних земель: станом на 2023 рік група Світового банку оцінила обсяг придатних до обробки земель Японії у 11,09%¹⁴⁵. Для країни із високою густотою населення (342 особи на км²) цей показник є критичним, оскільки рівень продовольчого самозабезпечення Японії є одним із найнижчих серед розвинених країн: у 2024\2025 році цей показник складав усього 38% відсотків¹⁴⁶. У сукупності ці фактори формують системну залежність Японії від зовнішньої торгівлі, передусім морської.

У цьому контексті економічні інтереси Японії дедалі тісніше переплітаються з безпековими пріоритетами держави. Загострення суперництва між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою, порушення глобальних ланцюгів постачання під час пандемії COVID-19, а також російсько-українська війна продемонстрували вразливість світової економіки до геополітичних криз. У відповідь Японія почала активно просувати концепцію економічної безпеки (economic security)¹⁴⁷, яка передбачає захист критичних технологій, стратегічної інфраструктури, напівпровідникового виробництва та чутливих ланцюгів постачання. Так, згідно з базою даних COMTRADE Організації Об'єднаних Націй про міжнародну торгівлю, імпорт Японії з Китаю у 2025 році склав 171,25 млрд доларів США¹⁴⁸, що робить Китай першим у переліку імпортерів до Японії з часткою у 25% від загального обігу. Особливу увагу японський уряд приділяє зменшенню надмірної залежності від китайського ринку, що тривалий час залишався ключовим торговельним партнером країни. Критичною ця залежність є у сфері рідкоземельних металів

¹⁴⁵ World Development Indicators. DataBank. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 08.04.2026).

¹⁴⁶ Цит. за: Obayashi Y. Japan's food self-sufficiency stuck at 38% in FY24/25, below 2030 goal. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japans-food-self-sufficiency-stuck-38-fy2425-below-2030-goal-2025-10-10/> (дата звернення: 16.04.2026).

¹⁴⁷ Diplomatic bluebook. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2025/pdf/en_index.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁴⁸ Japan imports from China - 2026 data. *Trading economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/imports/china> (дата звернення: 10.05.2026).

(rare earth elements, REE), які мають стратегічне значення для виробництва електроніки, напівпровідників, акумуляторів, електромобілів, систем ПРО та іншої високотехнологічної й оборонної продукції.

За даними аналітичного центру CSIS, у 2024 році Японія імпортувала з Китаю понад 5,2 млн кг рідкоземельних металів, що становило близько 63% загального японського імпорту цієї категорії ресурсів¹⁴⁹. При цьому ще у 2010 році залежність перевищувала 85–90%, однак після китайських експортних обмежень Токіо почав активно диверсифікувати поставки через співпрацю з Австралією, В'єтнамом та США. Попри це, Китай і надалі зберігає фактичне домінування у сфері переробки та очищення рідкоземельної сировини, що обмежує ефективність японської стратегії диверсифікації.

Станом на 2025–2026 роки залежність Японії від китайських поставок знову почала зростати. За оцінками у 2025 році Китай забезпечував приблизно 70–76% японського імпорту рідкоземельних матеріалів та магнітів¹⁵⁰. Особливо критичною є залежність від важких рідкоземельних елементів — диспрозію, тербію та самарію, необхідних для виробництва високотемпературних магнітів, які використовуються в оборонній промисловості та електромобілях. У цій сфері Китай контролює не лише видобуток, а й близько 90–99% глобальних потужностей із переробки¹⁵¹.

Додаткову напругу створило рішення китайської влади у 2025 році розширити експортні обмеження на низку критично важливих мінералів і технологій переробки рідкоземельних металів. У жовтні 2025 року Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії офіційно заявило, що нові китайські

¹⁴⁹ Цит. за: China's rare earth campaign against Japan. *CSIS. Center for strategic and international studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/chinas-rare-earth-campaign-against-japan> (дата звернення: 05.05.2026).

¹⁵⁰ Цит. за: Hidayat M. Japan's dependency on Chinese rare earths continues despite import reductions. *Discovery alert*. URL: <https://discoveryalert.com.au/japan-reliance-chinese-rare-earth-2026/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁵¹ Цит. за: Rare earths: China's magnet war threatens global industry. *Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde*. URL: https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2025/06/07/rare-earths-china-s-magnet-war-threatens-global-industry_6742102_19.html (дата звернення: 10.05.2026).

обмеження стосуються стратегічно важливих для японської промисловості ресурсів і можуть мати значний вплив на виробничі ланцюги країни¹⁵². Паралельно медіа повідомляли про скорочення експорту китайських рідкоземельних магнітів до Японії після загострення дипломатичних відносин між двома країнами наприкінці 2025 року¹⁵³.

Вразливість Японії пояснюється не лише браком власних покладів корисних копалин, але й структурою її економіки. Країна є одним із глобальних лідерів у виробництві автомобілів, електроніки, робототехніки та високотехнологічної продукції, що потребує стабільного доступу до критичних мінералів. Унаслідок цього проблема рідкоземельних металів дедалі більше розглядається Токіо не як суто економічне питання, а як елемент національної безпеки та стратегічної автономії. І хоча у 2026 році Японія вперше успішно здійснила експериментальний видобуток рідкоземельного мулу з океанічного дна на глибині майже 6000 метрів, що розглядається як потенційний крок до часткового зменшення критичної залежності від Китаю¹⁵⁴, проблема із залежністю залишається украй різкою.

Не менш важливою проблемою для Японії залишається залежність від окремих категорій стратегічного імпорту з рф. Попри поступове скорочення економічної взаємодії після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 році та запровадження санкцій, росія продовжує відігравати помітну роль у забезпеченні Японії окремими видами енергетичних і сировинних ресурсів. Особливо це стосується імпорту скрапленого природного газу (LNG), нафти, вугілля та морепродуктів. Так, станом на 2025 рік росія залишається

¹⁵² Press conference by Minister Muto. *Ministry of economy, trade and industry*. URL: https://www.meti.go.jp/english/speeches/press_conferences/2025/1021001.html (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁵³ Chinese exports of rare earth magnets to Japan fall in December. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/chinese-exports-rare-earth-magnets-japan-fall-month-december-continued-decline-2026-01-20/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁵⁴ Yamaguchi M. Japan retrieves rare earth-rich mud from seabed to lower reliance on China. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/japan-rare-earths-china-deep-sea-c97d34522e23ed418cf068f4a0217188> (дата звернення: 04.05.2026).

одним із помітних постачальників енергоресурсів для японської економіки. Згідно з базою даних ООН COMTRADE про міжнародну торгівлю, імпорт Японії з росії у 2025 році склав 5,31 мільярда доларів США, з яких категорія мінеральні палива, олії, продукти дистиляції склала частку 3,41 млрд доларів США. Особливе значення має участь Японії у вищезгаданих російських енергетичних проєктах «Sakhalin-1» та «Sakhalin-2». Попри політичну напруженість і санкційний режим, Токіо не відмовилося від участі у цих проєктах, оскільки вони забезпечують відносно стабільні та географічно близькі поставки скрапленого природного газу. Після енергетичної кризи 2022–2023 років японський уряд неодноразово наголошував, що різка відмова від російських енергоносіїв могла б створити ризики для енергетичної безпеки країни¹⁵⁵.

Також важливо враховувати, що для Японії особливе значення має стабільність поставок енергоносіїв через Ормузьку протоку, оскільки понад 90% імпортованої нафти країна отримує з Близького Сходу¹⁵⁶. Будь-яка дестабілізація в регіоні безпосередньо впливає на японську економіку, зокрема на ціни на енергоносії, транспорт і промислове виробництво. Особливу тривогу в Токіо викликали події 2026 року, пов'язані з ескалацією конфлікту навколо Ірану та частковим блокуванням Ормузької протоки. У квітні–травні 2026 року медіа повідомляло про атаки на торговельні судна, обмеження проходу танкерів та фактичне скорочення нафтового транзиту через регіон. Це спричинило зростання світових цін на нафту та посилило побоювання щодо глобальної енергетичної кризи. Як повідомляють медіа, на фоні блокування Ормузької протоки, Японія отримала перші поставки нафти з росії, що ще більше погіршує становище держави в питаннях імпорту¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Цит. за: Mohr T. Japan's Russian energy dilemma. *Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien (ZOiS)*. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/japans-russian-energy-dilemma> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁵⁶ Цит. за: Ryall J. Hormuz crisis forces Japan, South Korea to rethink strategy. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/strait-of-hormuz-iran-war-japan-south-korea-shipping-trade-energy-gas-oil/a-76881461> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁵⁷ First Russian oil arrives in Japan since Iran war: Media. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/post/75453> (дата звернення: 10.05.2026).

З огляду на зростання геополітичної нестабільності та дедалі очевиднішу вразливість глобальних виробничих ланцюгів, Японія упродовж останніх років активно переосмислює власну економічну стратегію. Японський уряд почав активно реалізовувати політику диверсифікації ланцюгів постачання. Ще у 2020 році було створено спеціальну державну програму підтримки компаній, які переносили виробництво з Китаю до інших країн Азії або повертали його безпосередньо до Японії¹⁵⁸. Надалі ця політика перетворилася на один із центральних елементів концепції економічної безпеки держави. У Міністерстві економіки, торгівлі та промисловості Японії прямо наголошують на необхідності посилення «стійкості ланцюгів постачання» та зменшення ризиків «надмірної залежності» від окремих держав¹⁵⁹.

Особливу увагу Японія приділяє перенесенню виробництва до держав Південно-Східної Азії та Індії. Саме країни АСЕАН дедалі частіше розглядаються японськими корпораціями як альтернатива китайським виробничим майданчикам. За даними дослідження RIETI за 2025 рік, японські транснаціональні компанії у відповідь на геополітичні ризики дедалі активніше диверсифікують свої ланцюги постачання «від Китаю до АСЕАН», особливо якщо їхня діяльність сильно залежала від китайських компонентів або виробничих потужностей. При цьому компанії здебільшого не залишають Китай повністю, а переходять до моделі «China Plus One», розширюючи паралельне виробництво у В'єтнамі, Таїланді, Малайзії чи Індонезії¹⁶⁰.

Значне місце у японській стратегії займає також Індія. У 2025 році Токіо та Нью-Делі підписали нові домовленості щодо посилення стійкості ланцюгів

¹⁵⁸ Цит за: Japan to fund firms to shift production out of China. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-08/japan-to-fund-firms-to-shift-production-out-of-china> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁵⁹ Release of the White Paper on international economy and trade 2025 and the international trade and economic strategy 2025. *Ministry of economy, trade and industry*. URL: https://www.meti.go.jp/english/press/2025/0627_001.html (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁶⁰ Geopolitical risk and supply chain diversification: evidence from Japanese multinational firms. *Research institute of economy, trade and industry*. URL: <https://www.rieti.go.jp/en/publications/summary/25120003.html> (дата звернення: 10.05.2026).

постачання критичних мінералів та розвитку економічної безпеки¹⁶¹. Зокрема, сторони домовилися про спільні інвестиції у видобуток і переробку стратегічних ресурсів, необхідних для виробництва акумуляторів, напівпровідників та високотехнологічної продукції.

Водночас Японія активно розширює співпрацю з країнами Південно-Східної Азії не лише у виробничій сфері, а й у питаннях енергетичної та логістичної безпеки. У 2026 році японський уряд оголосив про створення фінансового механізму обсягом близько 10 млрд доларів для підтримки азійських партнерів у сфері енергетичних поставок та стратегічних резервів. Прем'єр-міністр Санае Такаїчі прямо заявила, що Японія та країни АСЕАН «тісно взаємопов'язані через ланцюги постачання та взаємозалежні економічно»¹⁶².

Особливо важливими для Японії залишаються галузі високих технологій — напівпровідники, акумулятори, рідкоземельні матеріали та зелена енергетика. Саме тому Токіо прагне сформувати нову мережу постачань критичних ресурсів за участю «дружніх» держав. У 2026 році Японія та В'єтнам домовилися про поглиблення співпраці у сфері критичних мінералів та рідкоземельних металів, що безпосередньо пов'язано зі спробами зменшити залежність від китайських поставок¹⁶³.

У той самий час важливою складовою економічних інтересів Японії залишається підтримання її експортно орієнтованої моделі розвитку, що забезпечує державі позиції одного з ключових гравців світової економіки.

¹⁶¹ Цит. за: India, Japan sign MoC to advance cooperation in supply chain resilience for critical minerals. *Energetica India Magazine, India Energy News, Renewable Energy News, Conventional Power Generation, Companies Guide...* URL: <https://www.energetica-india.net/news/india-japan-sign-moc-to-advance-cooperation-in-supply-chain-resilience-for-critical-minerals> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁶² Press conference by Prime minister Takaichi Sanae regarding the Asia zero-emission community (AZEC) plus online summit on energy resilience. *Prime Minister's office of Japan*. URL: <https://japan.kantei.go.jp/105/speech/202604/15kaiken.html> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁶³ Nguyen P. Japan, Vietnam seek deeper energy, minerals ties amid geopolitical risks. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japans-pm-takaichi-hanoi-meet-vietnamese-leaders-2026-05-02/> (дата звернення: 04.05.2026).

Основу японського експорту становлять автомобілі та автокомпоненти, електроніка, машинобудівне обладнання, продукція хімічної промисловості, напівпровідникові матеріали та високоточні технології¹⁶⁴. Японія утримує провідні позиції на глобальних ринках постачання автомобільної продукції, промислової робототехніки, спеціалізованих матеріалів для мікроелектроніки та компонентів для виробництва чипів. Зокрема, японські компанії відіграють критично важливу роль у світових ланцюгах постачання напівпровідників, забезпечуючи значну частку виробництва фотолітографічних матеріалів, кремнієвих пластин і хімічних компонентів, необхідних для функціонування сучасної цифрової економіки. Головними економічними партнерами Японії традиційно залишаються Сполучені Штати Америки, держави АСЕАН+3 та країни Європейського Союзу¹⁶⁵. Особливе значення для японської економіки зберігають США, які залишаються одним із ключових ринків збуту, передусім для автомобільної промисловості, що є одним із базових секторів японського експорту.

Водночас упродовж 2025 року суттєвим викликом для економічних інтересів Японії стали тарифні заходи адміністрації Дональда Трампа, спрямовані насамперед на імпорт автомобілів та автокомпонентів. Спочатку Вашингтон анонсував запровадження тарифів на рівні 25% на японську автомобільну продукцію, що створило ризики для експортно орієнтованих секторів японської економіки та посилило невизначеність для найбільших виробників, зокрема Toyota, Honda, Nissan і Mazda^{166 167}. У результаті двосторонніх переговорів у липні 2025 року між Токіо та Вашингтоном було

¹⁶⁴ Japan exports by category. *Trading economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-category> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁶⁵ Japan exports by country. *Trading economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-country> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁶⁶ CEIC article: US tariffs bite Japanese exports as automakers lift prices. *Global economic data, indicators, charts & forecasts*. CEIC. URL: <https://info.ceicdata.com/ceic-article-us-tariffs-bite-japanese-exports-as-automakers-lift-prices> (дата звернення: 10.05.2026).

¹⁶⁷ Цит. за: Boak J. Trump sets 25% tariffs on Japan and South Korea, and new import taxes on 12 other nations. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/trump-japan-south-korea-tariff-25-2c725e8f06367e20f9300c1081ea4ec0> (дата звернення: 04.05.2026).

досягнуто рамкової торговельної угоди, згідно з якою тарифне навантаження на японські автомобілі було знижено до 15 %¹⁶⁸. Хоча цей компроміс дозволив уникнути жорсткішого сценарію, він усе ж означав підвищення порівняно з попереднім режимом торгівлі та продемонстрував вразливість японської економіки до змін американської торговельної політики. Реакцією Японії стало посилення стратегії диверсифікації ринків збуту та локалізації виробництва за кордоном, зокрема в США, країнах АСЕАН та Індії, що має мінімізувати ризики, пов'язані з торговельним протекціонізмом¹⁶⁹.

Окреме місце серед економічних інтересів Японії займає підтримання вільної міжнародної торгівлі. Японська Держава є одним із головних прихильників багатостороннього економічного співробітництва та ліберального торговельного порядку. Токіо активно бере участь у розвитку регіональних торговельних механізмів, включаючи Всеосяжну та прогресивну угоду про Транстихоокеанське партнерство (СРТПП), Регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP), а також економічні формати співпраці з державами АСЕАН, Австралією, Індією та Європейським Союзом¹⁷⁰. Просування концепції вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону також значною мірою пов'язане саме з економічними інтересами Японії, оскільки забезпечення свободи навігації та стабільності морських шляхів безпосередньо впливає на функціонування японської економіки.

Водночас економічні інтереси Японії реалізуються не лише через торгівлю, але й через механізми економічної дипломатії та програму офіційної допомоги розвитку (ODA). Японія тривалий час залишається одним із

¹⁶⁸ U.S. tariffs and the 2025 U.S.-Japan framework agreement. *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IN12608> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁶⁹ Цит. за: Seiko M. Japan's response to Trump's tariffs. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2025/05/japans-response-to-trumps-tariffs/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁷⁰ Defense of Japan (Annual White Paper). *Japan Ministry of Defense*. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

найбільших донорів міжнародної допомоги¹⁷¹, використовуючи інфраструктурні проєкти, інвестиції та технічне сприяння як інструменти зміцнення політичного впливу й формування стабільного середовища у стратегічно важливих регіонах. Значна частина японської допомоги спрямовується на розвиток транспортної інфраструктури, енергетики, цифровізації, освіти та екологічної стійкості в країнах Південно-Східної Азії, Південної Азії та Африки¹⁷². Таким чином, економічні інтереси Японії виходять далеко за межі внутрішнього розвитку та набувають характеру комплексної стратегії, спрямованої на забезпечення довгострокової економічної стійкості, міжнародного впливу та безпеки держави.

Одним із ключових чинників економічної конкурентоспроможності та міжнародного впливу Японії також є її технологічний потенціал. Попри уповільнення темпів економічного зростання упродовж останніх десятиліть, країна продовжує утримувати позиції одного зі світових центрів високотехнологічного виробництва, наукових досліджень та інновацій. Японія входить до числа держав із найбільшими витратами на дослідження і розробки (R&D): у 2025 році валові витрати на науково-дослідну діяльність становили 3,4 % ВВП, що є одним із найвищих показників серед розвинених економік світу. За цим індикатором країна входить до першої п'ятірки глобальних інноваційних економік, а також має 5 623 дослідників на 1 млн населення¹⁷³.

Важливим показником технологічного розвитку Японії є її інноваційна активність і патентний потенціал. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Японія посідає 2-ге місце у світі за кількістю міжнародних патентних заявок (PCT) відносно ВВП та зберігає одну з найвищих

¹⁷¹ Development assistance from major donors in 2 terms of disbursement. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100959444.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁷² Aid (ODA) by sector and provider. *OECD data explorer*. URL: [https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1@DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.6&dq=JPN..528....Q&lom=LAS_TNPERIODS&lo=5&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1@DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.6&dq=JPN..528....Q&lom=LAS_TNPERIODS&lo=5&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb) (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁷³ Japan ranking in the Global Innovation index 2025. *World intellectual property organization (WIPO)*. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/japan> (дата звернення: 04.05.2026).

у світі концентрацій патентної активності на душу населення — 1 913 патентних заявок на 1 млн населення у 2024 році¹⁷⁴. Японські корпорації, такі як Toyota, Sony, Hitachi, Panasonic, Mitsubishi Electric і Fujitsu, стабільно входять до числа найбільших інвесторів у корпоративні дослідження та розробки, що забезпечує державі стійкі позиції у сферах автомобілебудування, електроніки, робототехніки та цифрових технологій.

Японія також зберігає глобальне лідерство в галузі промислової робототехніки, автоматизації виробництва та високоточних компонентів. Країна традиційно є одним із найбільших виробників промислових роботів у світі, а японські компанії забезпечують значну частку міжнародного ринку роботизованих систем для автомобільної, електронної та медичної промисловості. Крім того, Японія має сильні позиції у стратегічних нішах високотехнологічного виробництва: згідно з дослідженнями, японські корпорації утримують понад 60 % глобального ринку у 224 вузькоспеціалізованих технологічних продуктах¹⁷⁵, особливо у сферах електроніки, оптики, матеріалознавства та автомобільних компонентів¹⁷⁶.

Водночас технологічний потенціал Японії стикається з низкою структурних викликів. До них належать старіння населення та дефіцит висококваліфікованої робочої сили, посилення конкуренції з боку Китаю та Південної Кореї, а також залежність від зовнішніх ринків збуту. У відповідь уряд Японії активізує інвестиції у штучний інтелект, квантові обчислення, кібербезпеку та «зелені» технології, а також поглиблює співпрацю зі Сполученими Штатами та європейськими державами для формування стійких

¹⁷⁴ Там само

¹⁷⁵ Can Japan hold on to its 'indispensable' companies?. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/e3e9e2f7-5ff1-4526-add4-f21dbc19bc03> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁷⁶ Japan - semiconductors. *International Trade Administration*. *Trade.gov*. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/japan-semiconductors> (дата звернення: 07.05.2026).

технологічних екосистем і зменшення залежності від китайських виробничих потужностей¹⁷⁷.

¹⁷⁷ Japan targets fivefold rise in domestically made chip sales by 2040. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-targets-fivefold-rise-domestically-made-chip-sales-by-2040-2026-03-10/> (дата звернення: 04.05.2026).

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИКИ ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Основні стратегічні напрямки безпекової політики Японії

Аналізуючи теперішній стан безпекової та оборонної політики Японії, важливо повернутися до піднятого у розділі 1.2 питання про послідовність державної політики. Хоча напрям діяльності уряду Такаїчі часто називають радикальним¹⁷⁸, реальна політика японського керівництва значною мірою є продовженням довготривалої стратегічної тяглості, спрямованої на адаптацію держави до змін міжнародного середовища при одночасному збереженні внутрішньополітичного балансу та ключових принципів післявоєнного устрою. Японська трансформація у сфері безпеки не відбувається у формі різкого розриву з минулим; навпаки, вона є поступовим і обережним процесом розширення стратегічних можливостей держави у відповідь на нові виклики.

Яскравою ілюстрацією цього твердження може виступати вже згадана дипломатична криза між Японією та Китайською Народною Республікою 2025 року навколо питання Тайваню. Різка риторика Такаїчі не може сприйматися як новий підхід до прямого визнання загрози, оскільки після прямої конфронтації та обмеження постачання рідкоземельних мінералів з боку Китаю, Такаїчі зробила важливу заяву у японському Парламенті стосовно того, що «основна позиція уряду Японії щодо Тайваню залишається такою, як зазначено у Спільному комюніке Японії та Китаю 1972 року, і ця позиція не змінилася». Позиція полягає в тому, що «уряд Китайської Народної Республіки повторює, що Тайвань є невід'ємною частиною території Китайської Народної Республіки», і що Японія «повністю розуміє та поважає цю позицію» та «твердо дотримується своєї позиції згідно зі статтею 8 Потсдамської декларації»¹⁷⁹. Попри різке

¹⁷⁸ Цит. за: Radical reforms being pushed by Takaichi show a different Japan. *The Asahi Shimbun*. URL: <https://www.asahi.com/ajw/articles/16107437> (дата звернення: 11.05.2026).

¹⁷⁹ Цит. за: Japan's Sanae Takaichi moves to ease weeks of tensions with China over the Taiwan Strait. *South China Morning Post*.

загострення риторики, офіційно Японія не вийшла за межі традиційної позиції щодо принципу «єдиного Китаю», а подальші заяви японського уряду були спрямовані радше на деескалацію ситуації та збереження стабільності двосторонніх економічних відносин.

З огляду на це, аналіз основних пріоритетів безпекової політики Японії треба розпочати з чіткого розуміння: попри гучність окремих заяв, офіційна політика Токіо залишається незмінною. В корені утвердження власної стратегії Японії лежить збереження тонкого балансу між збереженням привабливого іміджу країни-пацифіста та посиленням власних безпекових позицій шляхом гострого реагування на події в регіоні та світі. Такаїчі часто називають протезе вже неодноразово згаданого Сіндзо Абе, і при зіставленні політичної діяльності двох лідерів, можна помітити безперебійну тяглість: окремі заяви є актом своєрідного політичного «загравання», покликаного дослідити межі потенційного конфлікту, визначити пріоритети у комунікації, наміри та рівень чутливості теми. Фактично реакція уряду Такаїчі лише підтвердила одну з ключових особливостей сучасної японської державної стратегії — прагнення одночасно посилювати обороноздатність та уникати прямої конфронтації. Подібний підхід дозволяє японському керівництву поступово зміщувати рамки допустимого політичного дискурсу, не провокуючи при цьому різкого внутрішнього чи зовнішнього спротиву. У цьому контексті різкі заяви щодо Тайваню, Китаю чи регіональної безпеки виконують не лише зовнішньополітичну, але й внутрішньополітичну функцію: вони готують суспільство, вирощене на антимілітарних та пацифістських настроях, до поступового перегляду традиційного сприйняття ролі Японії у міжнародних відносинах. Хоча питання важливості Тайваню та Тайванської протоки для Японії було офіційно проартикульоване у Стратегії національної безпеки 2022 року, а саме питання неодноразово підіймалося ще за урядів попередніх Прем'єр-

міністрів, насамперед у період прем'єрства Сіндзо Абе, сучасна риторика уряду Такаїчі демонструє якісно вищий рівень політичної констатації безпекових ризиків, пов'язаних із Тайванем. Ще у 2021 році Абе публічно наголошував, що «надзвичайна ситуація навколо Тайваню є надзвичайною ситуацією для Японії»¹⁸⁰, фактично заклавши основу для поступової зміни суспільного дискурсу щодо можливих наслідків китайсько-тайванського конфлікту для Японської Держави.

Після десятиліть домінування дискурсу щодо утвердження миру дипломатичними шляхами, японська влада намагається обережно адаптувати громадську думку до реалій нового безпекового середовища, у якому питання військової сили, економічної безпеки та стратегічного стримування дедалі більше виходять на перший план. За даними опитування Кабінету міністрів Японії за 2025 рік, 45,2% громадян підтримували посилення Сил самооборони — це найвищий показник з 1991 року. Ще 49,8% виступали за збереження нинішнього рівня оборонного потенціалу. Одночасно 68,1% респондентів назвали головною безпековою загрозою зростання військової активності Китаю, а понад 65% — ракетні та ядерні програми КНДР¹⁸¹. Помітно змінилося і ставлення японців до оборонних витрат. Наприкінці 2025 року 60,4% громадян підтримували план збільшення оборонного бюджету до 2% ВВП — рівня, наближеного до стандартів НАТО¹⁸². Водночас питання прямої військової участі Японії у міжнародних конфліктах продовжує викликати стриману реакцію.

Попри це, ставлення до мілітаризації залишається суперечливим. За даними опитування національної газети *Asahi Shimbun* у 2026 році, 83% японців

¹⁸⁰ Цит. за: Blanchard B. Former PM Abe says Japan, U.S. could not stand by if China attacked Taiwan. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/former-pm-abe-says-japan-us-could-not-stand-by-if-china-attacked-taiwan-2021-12-01/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁸¹ Cabinet office survey shows record high support for strengthening Japan's Self-Defense Forces. *nippon.com*. URL: <https://www.nippon.com/en/japan-data/h02668/cabinet-office-survey-shows-record-high-support-for-strengthening-japan's-self-defense-f.html> (дата звернення: 07.05.2026).

¹⁸² Japanese divided on military response to China over Taiwan, Kyodo poll shows. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/china/japanese-divided-military-response-china-over-taiwan-kyodo-poll-shows-2025-11-16/> (дата звернення: 07.05.2026).

вважали, що пацифістські основи Конституції Японії «похитнулися» через активне розширення оборонної політики уряду¹⁸³. Лише 14% не поділяли цієї думки. Одночасно опитування *Yomiuri* та *Asahi* демонстрували розкол у питанні конституційної реформи: близько 47–57% підтримували певну форму перегляду Конституції, тоді як значна частина населення виступала проти або не мала чіткої позиції¹⁸⁴. Масові протести, які сколихнули Японію після впровадження урядового курсу на внесення змін у Конституцію, продемонстрували різницю у поглядах населення та владних кіл, тож ідея з переглядом основного державного закону була на деякий час відтермінована.

Водночас японське суспільство демонструє доволі специфічне розуміння патріотизму. Після Другої світової війни в Японії сформувалася модель «цивільного патріотизму», заснованого не стільки на військовій силі, скільки на економічному розвитку, соціальній стабільності та культурній ідентичності. Згідно зі статистикою *World Population Review*, Японія посідає 18 місце у загальній статистиці країн за рівнем патріотизму, проте в той самий час лише 11% мешканців висловлюють готовність до участі у військових діях у випадку нападу на їх державу¹⁸⁵. Такі показники відображають закономірність, добре проаналізовану дослідницьким центром *Pew Research Center*: у 2025 році близько 41% респондентів визнали найбільшим приводом для національної гордості власне самих японців, їхній «серйозний», «працьовитий», «шанобливий», «скромний», «щирий» та «талановитий» менталітет; на другому ж місці серед приводів для гордості з 18% визнається миролюбивість країни і відмова від

¹⁸³ Japan accelerates toward a 'Country able to wage war' as 8 in 10 citizens say pacifism is crumbling. *First-Class business newspaper financial news*. URL: <https://en.fnnews.com/news/202604270909568714> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁸⁴ McCurry J. Japan sees largest protest in support of pacifist constitution as PM Takaichi pushes revisions. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2026/may/04/japan-sees-largest-protest-in-support-of-pacifist-constitution-as-pm-takaichi-pushes-revisions> (дата звернення: 07.05.2026).

¹⁸⁵ World Population Review. Most patriotic countries 2026. *World population review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-patriotic-countries> (дата звернення: 04.05.2026).

війни, як усередині країни, так і на міжнародній арені, є основним предметом для гордоців¹⁸⁶.

Отже, за умов неминучого протистояння, яке може розгорнутися в Індо-Тихоокеанському регіоні впродовж найближчих років, першим пріоритетом у впровадженні безпекової та оборонної політики Японії можна назвати підготовку японської та міжнародної спільноти до потенційних військових викликів.

Другим пріоритетом безпекової політики Японської Держави важливо визнати утвердження стабільного економічного становища, яке в сучасних умовах дедалі більше розглядається Токіо як складова національної безпеки. Для Японії економічна стабільність має екзистенційне значення через структурну залежність країни від імпорту енергоносіїв, критичних мінералів, продовольства та безперебійного функціонування глобальних ланцюгів постачання. Особливу увагу уряд приділяє зниженню стратегічних ризиків, пов'язаних із надмірною залежністю від Китайської Народної Республіки, яка водночас залишається одним із найбільших торговельних партнерів Японії та її головним геополітичним викликом. Як уже було зазначено, станом на середину 2020-х років Китай залишається найбільшим торговельним партнером Японії: у 2025 році на КНР припадало близько 18 % японського експорту¹⁸⁷ та понад 25 % імпорту¹⁸⁸, що створює значну економічну взаємозалежність, але й підвищує рівень вразливості японської економіки до політичних криз, санкційних обмежень або торговельного тиску з боку Пекіна.

У відповідь на це японський уряд поступово реалізує стратегію зниження ризиків, а не повного економічного відокремлення від Китаю. Ключовим інструментом став ухвалений у 2022 році Закон про сприяння забезпеченню

¹⁸⁶ What makes people proud of their country?. *Pew Research Center*. URL: https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2026/02/pg_2026.02.17_national-pride_report.pdf (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁸⁷ Japan exports by country. *Trading Economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-country> (дата звернення: 14.04.2026).

¹⁸⁸ Japan imports by country. *Trading Economics*. URL: <https://jp.tradingeconomics.com/japan/imports-by-country> (дата звернення: 08.04.2026).

національної безпеки шляхом комплексного впровадження економічних заходів, який передбачає захист критичної інфраструктури, державну підтримку стратегічних технологій, зміцнення ланцюгів постачання та контроль над передачею чутливих технологій¹⁸⁹. Особливу увагу приділено секторам, критично важливим для оборони й економіки: напівпровідникам, акумуляторам, штучному інтелекту, квантовим технологіям, кібербезпеці та рідкісноземельним матеріалам. Відповідно до урядових планів, Японія активно інвестує у відновлення власного виробництва мікрочипів, розглядаючи його як питання національної безпеки. Так, уряд виділив понад 3,9 трлн єн державної підтримки на розвиток напівпровідникового сектору до кінця десятиліття, включаючи субсидії для тайванської компанії TSMC у Кумамото та японського консорціуму Rapidus, який має налагодити виробництво передових 2-нм чипів¹⁹⁰.

Третім пріоритетом безпекової політики Японії є підтримка і розбудова дипломатичних відносин із союзниками у регіоні та за його межами. Попри намагання підтримати пацифістський імідж шляхом економічної та дипломатичної підтримки союзників у регіоні, держава дедалі активніше розширює власний вплив також через військову співпрацю, безпекові партнерства та передачу оборонних технологій. Фактично сучасна японська дипломатія трансформується у комплексний інструмент стратегічного стримування, в межах якого економічна, політична та військова складові функціонують у тісному взаємозв'язку.

Важливою частиною цього процесу є інтенсивний розвиток системи спільних військових навчань із ключовими партнерами. Японія регулярно бере участь у багатосторонніх маневрах разом зі США, Австралією, Індією та країнами Південно-Східної Азії, зокрема в рамках навчань типу Malabar,

¹⁸⁹ Act on the promotion of ensuring national security through integrated implementation of economic measures. *Japanese Law Translation*. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/ja/laws/view/4716/en> (дата звернення: 08.05.2026).

¹⁹⁰ Japan next-generation chip venture allocated \$3.9B subsidies. *TRT World*. URL: <https://www.trtworld.com/article/17613762> (дата звернення: 08.05.2026).

Talisman Sabre та двосторонніх морських і повітряних операцій¹⁹¹. Ці навчання спрямовані на відпрацювання сценаріїв морської безпеки, протичовнової оборони, кіберзахисту та реагування на регіональні кризи. Окремо зростає інтенсивність навчань із Філіппінами, В'єтнамом та іншими державами ASEAN, що свідчить про поступову інституціоналізацію японської присутності в системі регіональної безпеки Індो-Тихоокеанського регіону.

Паралельно Японія активно використовує інструмент Офіційної допомоги розвитку (ODA), який поступово набуває безпекового виміру. Через ODA Токіо фінансує модернізацію інфраструктури союзних держав, розвиток портів, систем морського спостереження, енергетичних мереж та технологій цивільного і подвійного призначення. Особливо важливим є те, що частина цієї допомоги фактично інтегрується у систему морської безпеки, зокрема через підтримку берегової охорони, радарних систем та логістичної інфраструктури в країнах Південно-Східної Азії.

Крім того, Японія поступово переходить до більш глибоких форм оборонного партнерства, які включають обмін військовою інформацією, розвиток спільних технологічних проєктів та обмежену передачу оборонного обладнання¹⁹². Це дозволяє їй формувати мережу взаємозалежностей із державами регіону без формального створення військових союзів. У сукупності такі інструменти демонструють, що японська дипломатія дедалі більше виконує функцію стратегічного стримування, поєднуючи «м'яку силу» з елементами контрольованої мілітаризації та активної участі у формуванні нової архітектури безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні.

¹⁹¹ Japan Self-Defense Forces, multinational joint exercises increase 18-fold over 18 years. *The Asia Business Daily*. URL: <https://www.asiae.co.kr/en/article/2024030319213510812> (дата звернення: 15.04.2026).

¹⁹² Teo V. Japan's weapons transfers to Southeast Asia: opportunities and challenges. *Think China*. URL: <https://www.thinkchina.sg/politics/japans-weapons-transfers-southeast-asia-opportunities-and-challenges> (дата звернення: 04.05.2026).

3.2. Основні стратегічні напрямки оборонної політики Японії

Розглядаючи безпекову політику Японської Держави важливу увагу слід приділити оборонній стратегії країни на сучасному етапі. Так, нині Японія продовжує послідовне зміцнення власного оборонного потенціалу, що передбачає модернізацію Сил самооборони, нарощування військових спроможностей та адаптацію інституційної системи до нових загроз без формального відходу від післявоєнного пацифістського курсу. Упродовж останнього десятиліття японське керівництво дедалі чіткіше виходить із необхідності забезпечення «активного стримування», зважаючи на зростання військової потужності Китайської Народної Республіки, ракетно-ядерні випробування КНДР та погіршення загального безпекового середовища в Індо-Тихоокеанському регіоні. У цьому контексті уряд послідовно збільшує оборонні витрати, модернізує військову інфраструктуру та розширює функціональні можливості Сил самооборони, поступово зміщуючи акцент від концепції мінімальної оборонної достатності до моделі підвищеної готовності та оперативної взаємодії із союзниками¹⁹³.

Станом на 2025–2026 роки чисельність особового складу японських Сил самооборони становить приблизно 247 тис. військовослужбовців, включаючи близько 150 тис. у Сухопутних силах самооборони, 45–50 тис. у Морських силах самооборони та близько 50 тис. у Повітряних силах самооборони, а також приблизно 55–60 тис. резервістів¹⁹⁴. Водночас Японія стикається зі структурною проблемою недоукомплектованості: через демографічне старіння та скорочення молодого населення укомплектованість окремих підрозділів залишається нижчою від планових показників¹⁹⁵. За оцінками Міністерства оборони, рівень заповнення вакансій у деяких категоріях персоналу не перевищує 90 %, а

¹⁹³ National Security Strategy (NSS). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html (дата звернення: 13.01.2026)

¹⁹⁴ Defense of Japan (Annual White Paper). *Japan Ministry of Defense*. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

¹⁹⁵ Там само

конкуренція з приватним сектором, де рівень заробітних плат є вищим, ускладнює рекрутинг. Саме тому уряд активно реформує кадрову політику, збільшуючи фінансові стимули для військовослужбовців, підвищуючи заробітну плату, розширюючи житлові компенсації, підтримку сімей військових, виплати за службу у віддалених гарнізонах та поступово пом'якшуючи окремі вимоги до рекрутингу¹⁹⁶. Особливий акцент робиться на залученні жінок, частка яких у Силах самооборони вже перевищує 9 %, а уряд ставить за мету її подальше зростання: так, до 2036 року планується підвищення частки жінок у Силах Самооборони до 13%¹⁹⁷.

У технічному вимірі Японія здійснює масштабне оновлення озброєнь. Морські сили самооборони залишаються одними з найпотужніших у регіоні та налічують понад 50 великих бойових кораблів, включаючи есмінці класів Мауа, Атаго та Конго із системою Aegis, а також підводний флот із приблизно 22 сучасних субмарин класів Сōryū та Таїгеї. Повітряні сили мають понад 300 бойових літаків, включаючи винищувачі F-15J, F-35A та F-35B, останні з яких дозволяють фактично відновити обмежені авіаносні спроможності після модернізації кораблів класу Izumo¹⁹⁸. Сухопутні сили, у свою чергу, розвивають мобільні ракетні системи, протикорабельне озброєння та амфібійні підрозділи для захисту південно-західного островного ланцюга. Особливу увагу уряд приділяє розвитку контрударних спроможностей— зокрема закупівлі американських ракет Tomahawk, модернізації ракети Type-12¹⁹⁹ та створенню далекобійних засобів ураження, здатних посилити стримування КНР і КНДР.

¹⁹⁶ Цит. за: Japan Self-Defense Forces enhancing salaries, housing to boost recruitment. *Indo-Pacific Defense Forum*. URL: <https://ipdefenseforum.com/2025/02/japan-self-defense-forces-enhancing-salaries-housing-to-boost-recruitment/> (дата звернення: 15.04.2026).

¹⁹⁷ Japan's Defense Ministry sets 13% target for female SDF personnel by FY35. *The Japan News*. URL: <https://japannews.yomiuri.co.jp/politics/defense-security/20260407-320696/> (дата звернення: 04.05.2026).

¹⁹⁸ Defense of Japan (Annual White Paper). Japan Ministry of Defense. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

¹⁹⁹ Там само

Також у 2026 році Японія здійснила найбільший з повоєнного періоду перегляд режиму експорту озброєнь, фактично знявши ключові обмеження на продаж оборонної продукції за кордон. Кабінет Прем'єр-міністра Санае Такаїчі ухвалив рішення про перегляд так званих «Трьох принципів передачі оборонного обладнання та технологій», які десятиліттями обмежували експорт зброї переважно не летальними категоріями²⁰⁰. Замість попередньої моделі, що дозволяла постачання лише обладнання для розмінування, рятувальних операцій чи спостереження, нові правила фактично відкрили можливість експорту широкого спектра озброєнь, включно з ракетними системами, кораблями та іншими видами летальної зброї, але з процедурним контролем і схваленням Ради національної безпеки.

Окремим напрямом модернізації стають нові домени ведення війни — кіберпростір, космос, штучний інтелект та безпілотні системи. Японія активно розширює кіберкомандування, розвиває супутникову розвідку, інтегрує елементи штучного інтелекту в оборонне планування та інвестує у виробництво безпілотних платформ²⁰¹. Водночас уряд поступово змінює інституційну модель функціонування оборонного сектору: спрощуються процедури закупівель, збільшується підтримка оборонно-промислового комплексу, посилюється кооперація зі США, Австралією та європейськими партнерами у сфері військових технологій. Таким чином, сучасна японська оборонна політика демонструє спробу поєднати традиційні пацифістські обмеження з необхідністю практичного посилення обороноздатності в умовах дедалі нестабільнішого регіонального середовища.

Усе це свідчить про фундаментальну трансформацію японської дипломатії. Формально Японія продовжує декларувати відданість пацифізму,

²⁰⁰ Цит. за: Dominguez G., Johnson J. In major policy shift, Japan scraps limits on lethal arms exports. *The Japan Times*. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2026/04/21/japan/politics/japan-lethal-weapons-export-rules-eased/> (дата звернення: 12.05.2026).

²⁰¹ Defense of Japan (Annual White Paper). Japan Ministry of Defense. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

міжнародному праву та оборонному характеру власної політики. Однак фактично держава поступово вибудовує мережу військово-політичних партнерств, розширює експорт озброєння, інтегрується у систему регіонального стримування та посилює власний вплив через оборонні технології й безпекову співпрацю.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження особливостей безпекової та оборонної політики Японії було досягнуто поставленої мети та виконано всі визначені завдання. Здійснений аналіз дозволив комплексно розкрити особливості формування та реалізації безпекової й оборонної політики Японської Держави на сучасному етапі, а також визначити ключові чинники її трансформації в умовах змін міжнародного безпекового середовища.

Насамперед було *проаналізовано теоретико-методологічні аспекти дослідження безпекової та оборонної політики держави*. Встановлено, що вивчення безпекової політики Японії потребує комплексного застосування підходів політичної науки, теорії міжнародних відносин, безпекових студій та геополітики. Особливу увагу приділено поняттям державної політики, національної безпеки, безпекової та оборонної політики, стратегічної автономії та стратегічної незамінності, а також концепції Індо-Тихоокеанського регіону. Аналіз наукових праць дозволив сформулювати методологічну основу дослідження та визначити основні критерії оцінки ефективності безпекового курсу держави.

У ході дослідження було *визначено роль та функції японських політичних інститутів у сфері безпеки та оборони*. Центральне місце в системі ухвалення рішень належить уряду, Прем'єр-міністру, Парламенту, Раді національної безпеки, Міністерству оборони та Міністерству закордонних справ. При цьому характерною рисою японської політичної системи залишається високий рівень бюрократизації, консенсусності та цивільного контролю над військовою сферою. Сили самооборони Японії, попри суттєве розширення функцій і технічних можливостей, юридично продовжують функціонувати в межах оборонної концепції, що демонструє прагнення держави поєднати поступову мілітаризацію з формальним збереженням післявоєнної пацифістської традиції.

Логічним продовженням дослідження стало *окреслення історичних, географічних, політичних та культурних чинників впливу на трансформацію стратегії безпекової та оборонної політики Японської Держави*. Було з'ясовано, що ключову роль у встановленні безпекових пріоритетів грає

історична пам'ять про наслідки Другої світової війни, що сформувала в японському суспільстві стійке несприйняття агресивного милітаризму. Водночас американська окупація та інтеграція Японії до системи безпеки США заклали основу моделі «обмеженого суверенітету» у військовій сфері, в межах якої Японія тривалий час концентрувалася переважно на економічному розвитку. Однак погіршення безпекового середовища у Східній Азії поступово стимулювало переосмислення ролі держави у сфері оборони. Це проявилось у збільшенні оборонного бюджету, перегляді стратегічних документів, розширенні функцій Сил самооборони та зміщенні акценту від виключно оборонної політики до концепції активного стратегічного стримування.

Дослідження показало, що Японія дедалі активніше впливає на систему міжнародних відносин як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Держава поступово відходить від ролі виключно економічного актора та трансформується у важливий військово-політичний центр Індо-Тихоокеанського регіону. Ключовим елементом зовнішньої безпекової політики залишається союз зі Сполученими Штатами, який є основою японської оборонної архітектури та гарантією стратегічного стримування. Одночасно Токіо активно розвиває співпрацю з Австралією, Індією, Південною Кореєю, країнами Південно-Східної Азії та європейськими партнерами, просуваючи концепцію вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону. Японія також посилює участь у міжнародних безпекових ініціативах, миротворчих місіях, технологічних альянсах.

У результаті дослідження було виявлено взаємозв'язок між економічними інтересами, стратегічними ресурсами, технологічним потенціалом Японії та її безпековими пріоритетами. Встановлено, що Японія як одна з провідних економік світу значною мірою залежить від стабільності міжнародної торгівлі, безпеки морських комунікацій та безперебійного постачання енергетичних ресурсів. Саме тому захист торговельних шляхів, забезпечення енергетичної безпеки та збереження доступу до критично важливих ресурсів стали невід'ємною складовою національної безпекової стратегії. Крім того, високий

рівень технологічного розвитку держави дозволяє активно впроваджувати інноваційні рішення у сфері кібербезпеки, космічних технологій, протиракетної оборони та модернізації Сил самооборони.

На основі аналізу вищезазначених аспектів дослідження було *визначено основні пріоритети сучасної безпекової політики Японії*. Встановлено, що першим пріоритетом є підготовка японського суспільства та міжнародної спільноти до потенційного конфлікту в Індо-Тихоокеанському регіоні. У відповідь на зростання напруженості навколо Тайванської протоки, активізацію військової діяльності Китайської Народної Республіки та ядерно-ракетну програму Кореїської Народно-Демократичної Республіки японське керівництво дедалі активніше акцентує увагу на необхідності зміцнення національної стійкості, розвитку кризового планування та посилення міжнародної координації у сфері безпеки.

Другим пріоритетом визначено економічну диверсифікацію та зменшення критичної залежності від Китайської Народної Республіки. Дослідження показало, що сучасна безпекова політика Японії виходить за межі традиційного військового виміру та охоплює питання економічної безпеки. Особлива увага приділяється захисту стратегічних галузей, забезпеченню стійкості ланцюгів постачання, розвитку співробітництва з альтернативними економічними партнерами та зменшенню ризиків, пов'язаних із надмірною залежністю від китайського ринку, технологій і критичних ресурсів.

Третім пріоритетом є підтримка та розбудова дипломатичних відносин із союзниками у регіоні та за його межами. Встановлено, що Японія послідовно розширює мережу безпекових партнерств, поглиблюючи співпрацю не лише зі Сполученими Штатами Америки, а й з Австралією, Індією, Південною Кореєю, державами Південно-Східної Азії та європейськими партнерами. Така політика спрямована на формування сприятливого міжнародного середовища та зміцнення регіональної системи безпеки на основі спільних демократичних цінностей і принципів міжнародного права.

Також було встановлено основні тенденції розвитку оборонної політики Японської Держави. Доведено, що її ключовою характеристикою є послідовне зміцнення власного оборонного потенціалу, яке передбачає модернізацію Сил самооборони, нарощування військових спроможностей та адаптацію інституційної системи до нових загроз без формального відходу від післявоєнного пацифістського курсу. Аналіз стратегічних документів і практичних кроків уряду засвідчив, що Японія поступово розширює функціональні можливості своїх збройних сил, збільшує оборонні витрати, розвиває засоби протиракетної оборони, кібербезпеки та космічного моніторингу, а також посилює здатність до реагування на кризові ситуації. Водночас усі зміни здійснюються в межах чинної конституційної системи та офіційно обґрунтовуються необхідністю забезпечення виключно оборонного характеру державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1) міжнародні та міждержавні договори:

1. Agreement between the government of Japan and the government of the Socialist Republic of Vietnam concerning the transfer of defense equipment and technology. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100232888.pdf>
2. Agreement between the government of Japan and the government of the United States of America. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000190901.pdf>
3. Agreement on commerce between Australia and Japan, 1957. Parliament of Australia. URL: https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Foreign_Affairs_Defence_and_Trade/Completed_inquiries/1999-02/japan/report/e03
4. Australia-Japan reciprocal access agreement. Australian government. URL: <https://www.defence.gov.au/defence-activities/programs-initiatives/australia-japan-reciprocal-access-agreement>
5. EU-Japan Strategic partnership agreement (SPA). The Diplomatic Service of the European Union. EEAS URL: https://www.eeas.europa.eu/node/57491_en
6. Individually Tailored Partnership Programme between NATO and Japan for 2023 – 2026. Official texts and resources. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/12/individually-tailored-partnership-programme-between-nato-and-japan-for-2023-2026>
7. Japan-Australia joint declaration on security cooperation. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/australia/joint0703.html>
8. Joint communique of the government of Japan and the government of the People's republic of China. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html>

9. Joint Declaration on security cooperation between Japan and India. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/pmv0810/joint_d.html
10. Moscow declaration on establishing a creative partnership between Japan and the Russian Federation. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/moscow.html>
11. Outline of the agreement between Japan and Singapore for an economic partnership. Japan Customs. URL: https://www.customs.go.jp/english/c-answer_e/keizairenkei/4001_e.htm
12. Quad leaders' joint statement. Prime Minister of Australia. URL: <https://www.pm.gov.au/media/quad-leaders-joint-statement>
13. Quad leaders' vision statement - enduring partners for the Indo-Pacific. Prime Minister of Australia. URL: <https://www.pm.gov.au/media/quad-leaders-vision-statement-enduring-partners-indo-pacific>
14. Security and defence partnership between the European Union and Japan. The Diplomatic Service of the European Union. EEAS. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EU-Japan%20Security%20and%20Defence%20Partnership.pdf>
15. Singapore and Japan sign enhanced memorandum on defence exchanges. The Ministry of defence of Singapore. URL: https://www.mindef.gov.sg/news-and-events/latest-releases/11jun22_nr2/
16. Singapore and Japan sign memorandum on defence exchanges. Archives Online. URL: https://www.nas.gov.sg/archivesonline/data/pdfdoc/MINDEF_20091216001.pdf
17. The Guidelines for Japan-U.S. defense cooperation. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000078188.pdf>
18. The spirit of Camp David: joint statement of Japan, the Republic of Korea, and the United States. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <http://mofa.go.jp/files/100541826.pdf>

19. Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/declaration.html#:~:text=The%20Tokyo%20Declaration%20on%20Japan-Russia%20Relations%20was,of%20law,%20and%20respect%20for%20human%20Rights.>
- 2) акти державного законодавства:
20. Act on the promotion of ensuring national security through integrated implementation of economic measures. Japanese Law Translation. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/ja/laws/view/4716/en>
21. Japan's Legislation for Peace and Security. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000084.html
22. Law for the Establishment of the Ministry of Foreign Affairs. 日本研究のための歴史情報. URL: <https://jahis.law.nagoya-u.ac.jp/lawdb/l/326a0283en>
23. National Security Strategy (NSS). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html
24. The Constitution of Japan. エラー. URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_english.nsf/html/statics/english/constitution_e.htm
25. 法律第百六十五号（昭二九・六・九）. エラー. URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_housei.nsf/html/houritsu/01919540609165.htm
26. 防衛省設置法及び自衛隊法の一部を改正する法律 平成19年6月8日法律第80号. 日本法令索引. 法令情報詳細画面（日本法令索引シンプル表示）. URL: <https://hourei.ndl.go.jp/simple/detail?lawId=0000110351¤t=-1>
- 3) соціально-економічні статистичні збірники:
27. Aid (ODA) by sector and provider. OECD data explorer. URL: [https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1@DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.6&](https://data-explorer.oecd.org/vis?lc=en&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1@DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.6&)

[dq=JPN..528...Q&lom=LASTNPERIODS&lo=5&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](#)

28. Base-related data. Information portal of military bases on Okinawa. Information Portal of Military Bases on Okinawa URL: <https://dc-office.org/basedata>
29. CEIC article: US tariffs bite Japanese exports as automakers lift prices. Global economic data, indicators, charts & forecasts. CEIC. URL: <https://info.ceicdata.com/ceic-article-us-tariffs-bite-japanese-exports-as-automakers-lift-prices>
30. Japan - semiconductors. International Trade Administration. Trade.gov. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/japan-semiconductors>
31. Japan exports by category. Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-category>
32. Japan exports by country. Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-country>
33. Japan imports by country. Trading Economics. URL: <https://jp.tradingeconomics.com/japan/imports-by-country>
34. Japan imports from China - 2026 data. Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/japan/imports/china>
35. Japan ranking in the Global Innovation index 2025. World intellectual property organization (WIPO). URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/japan>
36. Rare earth metal imports share globally by country 2024. Statista. Statista. URL: https://www.statista.com/statistics/1229934/rare-earth-metal-imports-share-globally-by-country/?srsltid=AfmBOorK0EbZa_T3GISGB57CC28qYueK6T8Z--ToislDmFMmrAapPQKl
37. Statistical Handbook of Japan 2025. Statistics Bureau of Japan. URL: <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html>
38. What makes people proud of their country?. Pew Research Center. URL: https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2026/02/pg_2026.02.17_national-pride_report.pdf

39. Wickenden L. March 2026 – Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions. Centre for Research on Energy and Clean Air. URL: <https://energyandcleanair.org/march-2026-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>
40. World Development Indicators. DataBank. DataBank. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
41. World Population Review. Most patriotic countries 2026. World population review. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-patriotic-countries>
- 4) матеріали періодичної преси:
42. Сафронов Т. Стратегічні бомбардувальники РФ і Китаю влаштували проліт біля Японії. Militarniy. URL: <https://military.com/uk/news/strategichni-bombarduvalnyky-rf-i-kytayu-vlashtuvaly-prolit-bilya-yaponiyi/>
43. Японія висловила протест росії через військові навчання на Курильських островах. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3565067-aponia-vislovila-protest-rosii-cerez-vijskovi-navcanna-na-kurilskih-ostrovah.html>
44. Anthony T. China announces it 'successfully completed' Taiwan military maneuvers. AP News. URL: <https://apnews.com/article/china-taiwan-military-drills-security-220fe1000ae4b8c33c0050ff68aa38dc>
45. Blanchard B. Former PM Abe says Japan, U.S. could not stand by if China attacked Taiwan. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/former-pm-abe-says-japan-us-could-not-stand-by-if-china-attacked-taiwan-2021-12-01/>
46. Boak J. Trump sets 25% tariffs on Japan and South Korea, and new import taxes on 12 other nations. AP News. URL: <https://apnews.com/article/trump-japan-south-korea-tariff-25-2c725e8f06367e20f9300c1081ea4ec0>
47. Cabinet office survey shows record high support for strengthening Japan's Self-Defense Forces. nippon.com. URL: <https://www.nippon.com/en/japan-data/h02668/cabinet-office-survey-shows-record-high-support-for-strengthening-japan's-self-defense-f.html>

48. Can Japan hold on to its ‘indispensable’ companies?. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/e3e9e2f7-5ff1-4526-add4-f21dbc19bc03>
49. China’s shifting attitude on the Indo-Pacific QUAD. *War on the Rocks*. URL: <https://warontherocks.com/chinas-shifting-attitude-on-the-indo-pacific-quad>
50. Chinese exports of rare earth magnets to Japan fall in December. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/chinese-exports-rare-earth-magnets-japan-fall-month-december-continued-decline-2026-01-20/>
51. Cook C. Russia trained officers for attacks on Japan and South Korea. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/d345a6e7-2d72-4dcb-9c12-76d571ba75eb?syn-25a6b1a6=1>
52. Curran J. Trump exhumes the diplomatic carcass of the Security Quad. Australian Financial Review. URL: <https://www.afr.com/opinion/trump-exhumes-the-diplomatic-carcass-of-the-security-quad-20171117-gzn6th>
53. Davenport K. U.S. says North Korea shipped arms to Russia. Arms Control Association. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2023-11/news/us-says-north-korea-shipped-arms-russia>
54. Dominguez G., Johnson J. In major policy shift, Japan scraps limits on lethal arms exports. The Japan Times. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2026/04/21/japan/politics/japan-lethal-weapons-export-rules-eased/>
55. Dominguez G. Germany steps up Indo-Pacific push, eyeing visiting-forces pact with Japan. The Japan Times. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2026/03/23/japan/politics/defense-chief-meeting-german-japan/>
56. Duterte: removed comfort woman statue can be put somewhere else. GMA News Online. URL: <https://www.gmanetwork.com/news/topstories/nation/651637/duterte-removed-comfort-woman-statue-can-be-put-somewhere-else/story/>
57. First Russian oil arrives in Japan since Iran war: Media. Kyiv Post. URL: <https://www.kyivpost.com/post/75453>

58. Global Combat Air Programme (GCAP). Leonardo. URL: <https://www.leonardo.com/en/business/gcap>
59. Hosaka Y. Why did the 2015 Japan-Korea 'comfort women' agreement fall apart?. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2021/11/why-did-the-2015-japan-korea-comfort-women-agreement-fall-apart/>
60. How China is secretly arming Russia. The Telegraph. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2025/09/03/how-china-is-secretly-arming-russia/>
61. Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay, US won't defend them. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato-members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/>
62. India, Japan sign MoC to advance cooperation in supply chain resilience for critical minerals. Energetica India Magazine, India Energy News, Renewable Energy News, Conventional Power Generation, Companies Guide... URL: <https://www.energetica-india.net/news/india-japan-sign-moc-to-advance-cooperation-in-supply-chain-resilience-for-critical-minerals>
63. Japan accelerates toward a 'Country able to wage war' as 8 in 10 citizens say pacifism is crumbling. First-Class business newspaper financial news. URL: <https://en.fnnews.com/news/202604270909568714>
64. Japan hails 'unprecedented' security ties as British aircraft carrier visits Tokyo. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/japan-hails-unprecedented-security-ties-british-aircraft-carrier-visits-tokyo-2025-08-28/>
65. Japan next-generation chip venture allocated \$3.9B subsidies. TRT World. URL: <https://www.trtworld.com/article/17613762>
66. Japanese divided on military response to China over Taiwan, Kyodo poll shows. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/china/japanese-divided-military-response-china-over-taiwan-kyodo-poll-shows-2025-11-16>
67. Japan says China is 'expanding' military presence in Pacific. ABC News & Headlines – Australian Broadcasting Corporation. URL:

- <https://www.abc.net.au/news/2025-06-10/japan-says-chinese-military-activity-expanding-in-pacific/105401494>
68. Japan Self-Defense Forces enhancing salaries, housing to boost recruitment. Indo-Pacific Defense Forum. URL: <https://ipdefenseforum.com/2025/02/japan-self-defense-forces-enhancing-salaries-housing-to-boost-recruitment/>
69. Japan Self-Defense Forces, multinational joint exercises increase 18-fold over 18 years. The Asia Business Daily. URL: <https://www.asiae.co.kr/en/article/2024030319213510812>
70. Japan suspends India aid. BBC News. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/05/98/india_nuclear_testing/92842.stm
71. Japan takes Taiwan's helping hand on long road to chip revival. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/technology/japan-takes-taiwans-helping-hand-long-road-chip-revival-2024-02-22/>
72. Japan targets fivefold rise in domestically made chip sales by 2040. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-targets-fivefold-rise-domestically-made-chip-sales-by-2040-2026-03-10/>
73. Japan to fund firms to shift production out of China. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-08/japan-to-fund-firms-to-shift-production-out-of-china>
74. Japan upgrades Defense Agency to full ministry. China Daily Website. URL: https://www.chinadaily.com.cn/world/2007-01/09/content_778776.htm
75. Japan's Defense Ministry sets 13% target for female SDF personnel by FY35. The Japan News. URL: <https://japannews.yomiuri.co.jp/politics/defense-security/20260407-320696/>
76. Japan's Sanae Takaichi moves to ease weeks of tensions with China over the Taiwan Strait. South China Morning Post. URL: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3335082/japans-sanae-takaichi-reaffirms-taiwan-part-china?module=latest&pgtype=homepage>

77. Japan's Self-Defense Forces in Iraq: Motivations, Constraints, and Implications for U.S.-Japan Alliance Cooperation. Every CRS Report - EveryCRSReport.com. URL: https://www.everycrsreport.com/reports/RS21816.html#n_7
78. Japanese military presence abroad: peacekeepers, Iraq, refueling and anti-piracy missions. Facts and Details. URL: <https://factsanddetails.com/japan/cat22/sub148/item2918.html#chapter-8>
79. Karnitschnig M. The truth about Germany's defense policy shift. Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/germany-zeitenwende-defense-spending-nato-gdp-target-scholz-ukraine-war-russia/>
80. Kim B. GSOMIA and the shadow of 'Lee-Myung-Park-Geun-Hye'. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2019/09/gsomia-and-the-shadow-of-lee-myung-park-geun-hye/>
81. Kishida: security of Indo-Pacific and Europe are 'inseparable'. The Asahi Shimbun. URL: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14657685>
82. Lee L., Geddie J. 'Crossed the line': Chinese state media blast Japan PM as Taiwan spat rumbles on. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/china/chinese-state-media-blast-japan-pm-taiwan-spat-rumbles-2025-11-12/>
83. Lee Y., Blanchard B. Exclusive: Taiwan estimates China spent 40% more on Pacific drills last year to hit \$21 bln. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/china/taiwan-estimates-china-spent-40-more-pacific-drills-last-year-hit-21-bln-2025-08-29/>
84. McCurry J. Japan sees largest protest in support of pacifist constitution as PM Takaichi pushes revisions. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2026/may/04/japan-sees-largest-protest-in-support-of-pacifist-constitution-as-pm-takaichi-pushes-revisions>
85. Michitaka K. Japan, EU agree to closely cooperate on security. The Japan Times. URL: <https://japannews.yomiuri.co.jp/politics/politics-government/20220628-41319/>

86. Min-seo K. North Korea Denounces Japan's Yasukuni Shrine Visits as Historical Distortion. The Chosun Daily. URL: <https://www.chosun.com/english/north-korea-en/2026/04/25/D625IBIKFRG4ZN4XCPJSZCDZAM/>
87. Nguyen P. Japan, Vietnam seek deeper energy, minerals ties amid geopolitical risks. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japans-pm-takaichi-hanoi-meet-vietnamese-leaders-2026-05-02/>
88. Obayashi Y. Japan's food self-sufficiency stuck at 38% in FY24/25, below 2030 goal. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japans-food-self-sufficiency-stuck-38-fy2425-below-2030-goal-2025-10-10/>
89. Pajon C. France refocuses its Indo-Pacific strategy amid a shifting global order. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2025/07/france-refocuses-its-indo-pacific-strategy-amid-a-shifting-global-order/>
90. Pollmann M. Japan's ruling coalition approves counterstrike capability. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2022/12/japan-approves-counterstrike-capability/>
91. Radical reforms being pushed by Takaichi show a different Japan. The Asahi Shimbun. URL: <https://www.asahi.com/ajw/articles/16107437>
92. Rare earths: China's magnet war threatens global industry. Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde. URL: https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2025/06/07/rare-earths-china-s-magnet-war-threatens-global-industry_6742102_19.html
93. Rej A. China and the Quad: from sea foam to Indo-Pacific NATO. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2020/10/china-and-the-quad-from-sea-foam-to-asian-nato/>
94. Rich M., Wong E. Under U.S. pressure, South Korea stays in intelligence pact with Japan. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2019/11/22/world/asia/japan-south-korea-intelligence.html>

95. Russia calls energy cooperation with Japan 'mutually beneficial'. NHK WORLD-JAPAN News. NHK WORLD. URL: https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20260203_07/
96. Ryall J. Hormuz crisis forces Japan, South Korea to rethink strategy. dw.com. URL: <https://www.dw.com/en/strait-of-hormuz-iran-war-japan-south-korea-shipping-trade-energy-gas-oil/a-76881461>
97. Seiko M. Japan's response to Trump's tariffs. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2025/05/japans-response-to-trumps-tariffs/>
98. Shadows of the past haunt Japan–North Korea relations. East Asia Forum. URL: <https://eastasiaforum.org/2017/11/18/shadows-of-the-past-haunt-japan-north-korea-relations/>
99. Sim W. Singapore keen on deeper defence ties with Japan to promote regional peace and stability: PM Lee. The Straits Times. URL: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/singapore-keen-on-deeper-defence-ties-with-japan-to-promote-regional-peace-and-stability-pm-lee>
100. Slav I. Japan won't quit Russian oil and gas. OilPrice.com. URL: <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Japan-Wont-Quit-Russian-Oil-and-Gas.html>
101. Takahashi K. China coast guard presence near Senkaku/Diaoyu islands reaches record high in 2025. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2026/01/china-coast-guard-presence-near-senkaku-diaoyu-islands-reaches-record-high-in-2025/>
102. Takahashi K. Japan accelerates defense buildup with record budget and expanded unmanned capabilities. The Diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2025/12/japan-accelerates-defense-buildup-with-record-budget-and-expanded-unmanned-capabilities/>
103. Teo V. Japan's weapons transfers to Southeast Asia: opportunities and challenges. Think China. URL: <https://www.thinkchina.sg/politics/japans-weapons-transfers-southeast-asia-opportunities-and-challenges>

104. Tracking China's increased military activities in the Indo-pacific in 2025 / B. Lin та ін. ChinaPower Project. URL: <https://chinapower.csis.org/china-increased-military-activities-indo-pacific-2025/>
105. TSMC celebrates the opening of JASM in Kumamoto, Japan. TSMC. URL: <https://pr.tsmc.com/english/news/3113>
106. Wang F. Nanjing: How the massacre still haunts China-Japan relations. BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cp89ed9j5ygo>
107. Xuan Dung P., Minh Son T. What's behind Vietnam's 'Bamboo Diplomacy' discourse?. FULCRUM. URL: <https://fulcrum.sg/whats-behind-vietnams-bamboo-diplomacy-discourse/>
108. Yamaguchi M. Japan retrieves rare earth-rich mud from seabed to lower reliance on China. AP News. URL: <https://apnews.com/article/japan-rare-earths-china-deep-sea-c97d34522e23ed418cf068f4a0217188>
109. Yong B. J. M. & N. South Korea to compensate victims of Japan's wartime forced labour. BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-64858944>
- 5) наукова література, монографії, аналітичні статті:
110. Пал Л. А. Аналіз державної політики/ пер. з англ. І. П. Дзюб. Київ : Основи, 1999. 422 с.
111. ASEAN and Japan strengthen ties to advance comprehensive strategic partnership. The Association of Southeast Asian Nations. URL: <https://asean.org/asean-and-japan-strengthen-ties-to-advance-comprehensive-strategic-partnership/>
112. Buzan B. New patterns of global security in the twenty-first century. International Affairs. 1991. Т. 67, № 3.. URL: <https://doi.org/10.2307/2621945>

113. Cheah W. L. Reconsidering ‘Sook Ching’ victimhood: a microhistory of Singapore’s Nishimura trial. *Leiden journal of international law*. 2024. C. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1017/s0922156523000109>
114. China’s rare earth campaign against Japan. *CSIS. Center for strategic and international studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/chinas-rare-earth-campaign-against-japan>
115. Counter-coercion series: China-Vietnam oil rig standoff / M. Green та ін. *Asia Maritime Transparency Initiative*. URL: <https://amti.csis.org/counter-co-oil-rig-standoff/>
116. Editorial: Pending Trump presidency forces Japan to reconfirm significance of alliance - The Mainichi. The Mainichi. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20161111/p2a/00m/0na/012000c>
117. Gunn G. The great Vietnamese famine of 1944-45 revisited. *Asia-Pacific Journal*. 2011. T. 9, № 5. URL: <https://doi.org/10.1017/s1557466011010850>
118. Hidayat M. Japan’s dependency on Chinese rare earths continues despite import reductions. *Discovery alert*. URL: <https://discoveryalert.com.au/japan-reliance-chinese-rare-earth-2026/>
119. Hiromi M. Act of partial revision of the establishment of the National security council of Japan and a related act. *Waseda university*. URL: <https://www.waseda.jp/foiaw/icl/assets/uploads/2015/09/133-137-Hiromi.pdf>
120. Kimura H., Ealey M. *Kurillian Knot: A History of Japanese-Russian Border Negotiations*. Stanford University Press, 2008.
121. Mason R. Djibouti and beyond: Japan’s first post-war overseas base and the recalibration of risk in securing enhanced military capabilities. *Asian Security*. 2017. T. 14, № 3. C. 339–357. URL: <https://doi.org/10.1080/14799855.2017.1355303>
122. Midford P. Japan's response to terror: dispatching the SDF to the Arabian sea. *Asian survey*. 2003. T. 43, № 2. C. 329–351. URL: <https://doi.org/10.1525/as.2003.43.2.329>

123. Mohr T. Japan's Russian energy dilemma. Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien (ZOiS). URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/japans-russian-energy-dilemma>
124. Myers B. R. The cleanest race: How North Koreans see themselves--and why it matters. Brooklyn, N.Y : Melville House Pub., 2011. 217 c.
125. Premesha S. The Quad in the Indo-Pacific: Why ASEAN remains cautious. Observer research foundation. URL: <https://www.orfonline.org/research/the-quad-in-the-indo-pacific-why-asean-remains-cautious>
126. Riantoko D., Prasajo E. The evolution of defense policies: trends and factors shaping national strategies. International journal of humanities education and social sciences (IJHESS). 2023. T. 3, № 1. С. 131. URL: <https://doi.org/10.55227/ijhess.v3i1.577>
127. Summit between Kim Jong-un and Vladimir Putin. CSIS. Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/summit-between-kim-jong-un-and-vladimir-putin>
128. Will the "Strengthening the Quad Act" Work?. CSIS. Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/will-strengthening-quad-act-work>
- 129.
- б) матеріали офіційних ресурсів та публічні заяви державних інституцій і посадових осіб:
130. 7th meeting of the Japan-Philippines maritime dialogue. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_01808.html
131. Abductions of Japanese citizens by North Korea. Abductions of Japanese Citizens by North Korea. URL: <https://www.rachi.go.jp/en/ratimondai/index.html>
132. Abe S. Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the parliament of the Republic of India "Confluence of the Two Seas". URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>.

133. Announcement by Foreign ministers of Japan and the Republic of Korea at the joint press occasion. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/a_o/na/kr/page4e_000364.html
134. Asian women's fund. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100173322.pdf>
135. Budget support and recovery: Minister of finance of Ukraine met with Japan's Minister of finance in Tokyo. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/en/news/budget_support_and_recovery_minister_of_finance_of_ukraine_met_with_japans_minister_of_finance_in_tokyo-5613
136. Defense of Japan (Annual White Paper). Japan Ministry of Defense. URL: https://www.mod.go.jp/j/press/wp/wp2025/pdf/DOJ2025_EN_Full.pdf
137. Development assistance from major donors in 2 terms of disbursement. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100959444.pdf>
138. Diplomatic bluebook. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2025/pdf/en_index.html
139. Entry into force of the new Special Measures Agreement (SMA). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003107.html
140. Foreign ministry spokesperson Guo Jiakun's regular press conference on December 18, 2025. Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202512/t20251218_11775856.html
141. G7 Hiroshima summit. G7 Hiroshima 2023. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/hiroshima23/en/documents/>
142. Geopolitical risk and supply chain diversification: evidence from Japanese multinational firms. Research institute of economy, trade and industry. URL: <https://www.rieti.go.jp/en/publications/summary/25120003.html>
143. Irkutsk statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the continuation of future negotiations on the issue of a peace treaty. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html>

144. Japan – measures related to the exportation of products and technology to Korea. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000549089.pdf>
145. Japan-Germany Foreign and Defense Ministers’ Meeting (“2+2”). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002994.html.
146. Japan-India summit meeting. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/s_sa/sw/in/page23e_000339.html
147. Japan-North Korea Relations. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/n_korea/index.html
148. Japan-Russia Relations (Archives). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/archives.html>
149. Japan-Singapore summit meeting. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: http://mofa.go.jp/s_sa/sea2/sg/page1e_000407.html
150. Japan-U.S.-Philippines maritime dialogue. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_00803.html
151. Japan-Viet Nam summit meeting. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/s_sa/sea1/vn/page3e_000163.html
152. Japan-Vietnam summit meeting. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/s_sa/sea1/vn/page1e_000525.html
153. Ministry of Foreign Affairs of Japan. Development of Security Legislation. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000084.html
154. Ministry of Foreign Affairs of Japan. Free and Open Indo-Pacific. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/page25e_000278.html.
155. Missile launches by North Korea. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100469370.pdf>
156. Press conference by Minister Muto. Ministry of economy, trade and industry. URL: https://www.meti.go.jp/english/speeches/press_conferences/2025/1021001.htm

157. Press conference by Prime minister Takaichi Sanae regarding the Asia zero-emission community (AZEC) plus online summit on energy resilience. Prime Minister's office of Japan. URL: <https://japan.kantei.go.jp/105/speech/202604/15kaiken.html>
158. Prime Minister Junichiro Koizumi's visit to North Korea. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/n_korea/pmv0209/index.html
159. Prime Minister Kyriakos Mitsotakis' statement after his meeting with the Prime Minister of Japan Fumio Kishida. Prime Minister of the Hellenic Republic. Prime Minister of the Hellenic Republic. URL: <https://www.primeminister.gr/en/2023/01/30/31176>
160. Regarding the decision by the Supreme Court of the Republic of Korea, confirming the existing judgments on the Japanese company (statement by Foreign Minister Taro Kono). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002204.html
161. Relations with Japan. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-japan>
162. Release of the White Paper on international economy and trade 2025 and the international trade and economic strategy 2025. Ministry of economy, trade and industry. URL: https://www.meti.go.jp/english/press/2025/0627_001.html
163. Sakhalin oil and gas development project. FoE Japan. URL: <https://www.foejapan.org/en/aid/jbic02/sakhalin/index.html>
164. Security cooperation. Ministry of defence of Japan. URL: <https://www.mod.go.jp/en/asean/>
165. Signing of Japan-UK Reciprocal Access Agreement. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/we/gb/page1e_000556.html
166. Signing of the agreement between the government of Japan and the government of the Republic of Singapore concerning the transfer of defense equipment and technology. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000470.html

167. Signing on exchange of notes concerning Japan's non-project grant aid to Viet Nam. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000386.html
168. Singapore's diplomatic relationships and recent highlights with Japan. Ministry of Foreign Affairs of Singapore. URL: <https://www.mfa.gov.sg/about-mfa/foreign-policy/countries-and-regions/japan/>
169. Taiwan (basic data). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/taiwan/data.html>
170. The 17th East Asia summit (EAS). Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/a_orp/page1e_000526.html
171. The 1st Japan-EU security and defence dialogue. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/ep/pagewe_000001_00210.html
172. The Updated Free and Open Indo-Pacific - to be more resilient and prosperous together. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/101022859.pdf>
173. U.S. tariffs and the 2025 U.S.-Japan framework agreement. Congress.gov. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IN12608>